

ลำพูน จำนวน 5,000 กล้ามาปลูกในพื้นที่ที่ถูกแผ้วถาง แต่ต่อมารัฐได้มีโครงการออกเอกสารสิทธิที่ทำกินในเขตป่า (โครงการ สทก.) มีชาวบ้านประมาณ 10 กว่ารายได้รับเอกสารสิทธินี้และเป็นพื้นที่เดียวกันกับที่ชาวบ้านได้ประชุมให้ผู้นุรักษ์พื้นที่ย้ายออกมา ทำให้เกิดความขัดแย้งในหมู่บ้านขึ้น โดยกลุ่มผู้ที่ได้รับเอกสารสิทธิ สทก.และชาวบ้านส่วนใหญ่ ทำให้ชาวบ้านมองการจัดการของภาครัฐอย่างผิดหวัง แต่ก็มีเหตุการณ์ที่คอกข้าความสับสนนโยบายของภาครัฐขึ้นอีกครั้งหนึ่ง โดยในปี 2532 กรมป่าไม้ได้อนุมัติให้มีการสำรวจเพื่อประกาศให้เขตป่าน้ำจืดเป็นวนอุทยานแห่งชาติ ตามคำร้องขอของฝ่ายการเมืองที่ไม่ทราบข้อเท็จจริง จึงถูกต่อต้านจากราษฎรอย่างรุนแรงจนต้องมีการยกเลิกโครงการไปในที่สุด

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าผลสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนในส่วนของภาครัฐและองค์กรเอกชนจะมาจากการเข้าไปเสริมสร้างการจัดการของชุมชนที่มีดำเนินการมาแล้ว เพื่อเพิ่มศักยภาพของชุมชนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยการจัดการของชุมชนที่มีอยู่เดิมนั้นก็ขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละชุมชนซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่นั่นเอง

เงื่อนไข/ปัจจัยที่ทำให้การจัดการป่าชุมชนของภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนไม่ประสบผลสำเร็จ

ผลการศึกษาของเสน่ห์ จามริกและคณะ(อ้างแล้ว, หน้า 174-185) พบว่าเงื่อนไขการเกิดและความสำเร็จของป่าชุมชนในพื้นที่ศึกษาซึ่งแบ่งเป็นพื้นที่ภาคเหนือ 4 แห่งและภาคอีสาน 8 แห่งนั้นมีองค์ประกอบหลายประการดังนี้

1. ชุมชนที่อนุรักษ์ป่ามีความเป็นชุมชนสูง ซึ่งหมายความว่ารวมไปถึงรูปแบบและความเข้มข้นของความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างสมาชิกของชุมชนนอกเหนือจากการตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยร่วมกันเท่านั้น สำนึกของการเป็นชุมชนอาจสะท้อนออกมาในรูปของความเชื่อ อุดมการณ์ และพิธีกรรมที่ชุมชนยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน เช่น พิธีกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำ พิธีเช่นผีปู่ตา เป็นต้น ความเชื่อและพิธีกรรมเหล่านี้จะช่วยคอกข้าสำนึกความเป็นชุมชนให้มั่นคงและแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

2. ชุมชนที่อนุรักษ์ป่าจะต้องมีทรัพยากรดิน-น้ำ-ป่า ที่อยู่ในสภาพที่ใช้ได้ หรือยังมีศักยภาพเพียงพอที่จะพลิกฟื้นให้คืนกลับมาสู่ความอุดมสมบูรณ์ได้อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะการผลิตด้านการเกษตร

3. ชุมชนที่อนุรักษ์ป่ามีผลประโยชน์ร่วมกัน การอนุรักษ์ป่าของชาวบ้านมีพื้นฐานเบื้องต้นมาจากการมีผลประโยชน์ร่วมกันในการใช้ทรัพยากรดินน้ำป่าเพื่อการเกษตร และการใช้ผลผลิตจากป่าในชีวิตประจำวัน เช่น เป็นแหล่งอาหาร อนุรักษ์โรค เป็นต้น การอนุรักษ์ป่าจึงเป็นการรักษาผลประโยชน์ร่วมของชุมชนนั่นเอง

4. ชุมชนที่อนุรักษ์ป่าจะต้องมีจิตสำนึกในการรักษาป่า จิตสำนึกในการรักษาป่านอกจากจะมีความเข้มข้นและลึกซึ้งมากกว่าการมีผลประโยชน์ร่วมกันเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงอุดมการณ์

ความเชื่อ และพิทักษ์สิทธิชุมชนและสิทธิธรรมชาติในความเป็นมนุษย์ มิให้ถูกก้าวล่วงรุกล้ำจากบุคคลภายนอก จิตสำนึกในการรักษาป่าอาจเกิดจากเงื่อนไขปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

- 4.1 เกิดจากประเพณีความเชื่อและการผลิตซ้ำของอุดมการณ์สืบทอดกันมา
- 4.2 เกิดจากความจำเป็นในการป้องกันและรักษาคุณภาพของระบบนิเวศชุมชน
- 4.3 เกิดจากการต่อต้านการรุกรานจากภายนอก เช่น ต่อต้านสัมปทานทำไม้, ต่อต้านโครงการของรัฐ, ต่อต้านธุรกิจเอกชน, การแข่งขันทรัพยากรกับชุมชนใกล้เคียง
- 4.4 เกิดจากปัญหาภัยแล้ง

5. ชุมชนที่อนุรักษ์ป่าจะต้องมีผู้นำที่เข้มแข็ง

6. ชุมชนที่รักษาป่าจะต้องมีการจัดตั้งองค์กรประชาชน

7. ชุมชนที่อนุรักษ์ป่าจะต้องมีจารีตของการจัดการทรัพยากรที่ถือว่าทรัพยากรเป็นสิทธิและทรัพย์สินร่วมของชุมชน

8. ชุมชนที่สามารถรักษาป่าไว้ได้จะต้องมีระบบการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม โดยจำแนกระบบการจัดการทรัพยากรชุมชนออกเป็น 3 ประเด็นหลักคือ

8.1 หลักการจัดการ ที่วางอยู่บนพื้นฐาน 4 ประการคือ 1) การยอมรับในจารีตประเพณีและสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร 2) การคำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกและความเป็นธรรมทางสังคม 3) ความยั่งยืนของระบบผลิตและความสมดุลของระบบนิเวศ 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกทั้งหมดของชุมชน

8.2 วิธีการจัดการ สามารถจำแนกได้ 3 ลักษณะ คือ 1) จำแนกประเภทของป่าออกเป็นประเภทต่าง ๆ เช่น ป่าอนุรักษ์หรือป่าต้นน้ำ ป่าพิธีกรรม ป่าใช้สอยฯ พร้อมทั้งกำหนดขอบเขตของป่าแต่ละประเภทอย่างชัดเจน 2) มีการร่างกฎเกณฑ์และแนวทางการใช้ประโยชน์ให้สมาชิกชุมชนทราบเพื่อให้สมาชิกชุมชนได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนรวมไปถึงบทกำหนดโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน 3) มีการร่วมประชุมหารือระหว่างสมาชิกเป็นครั้งคราวเพื่อทบทวนกฎเกณฑ์หรือกติกาของชุมชน และมีการจัดตั้งองค์กรของชุมชนเพื่อทำหน้าที่ดูแล ตรวจสอบและควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

8.3 รูปแบบการจัดการ ซึ่งอาจแตกต่างกันไปตามเงื่อนไขทางกายภาพและสภาวะแวดล้อม ตลอดจนสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมการเมืองของพื้นที่ ซึ่งอาจแบ่งรูปแบบการจัดการเป็น 3 ประเภทคือ

8.3.1 รูปแบบการจัดการตามจารีตประเพณี ซึ่งสามารถพบเห็นได้ตามชุมชนดั้งเดิมทั่วไป ซึ่งหมายถึง การนำเอาอุดมการณ์ ความเชื่อ และวิถีคิดตามประเพณีมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการจัดการทรัพยากรของหมู่บ้าน

8.3.2 รูปแบบการจัดการแบบประยุกต์ ซึ่งชาวบ้านในชุมชนสามารถนำเอาสถานการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นมาประยุกต์ใช้ร่วมกับการจัดการแบบจารีตประเพณีเช่นการบวชต้นไม้ เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกในการรักษาป่าของชุมชน

8.3.3 รูปแบบการจัดการที่เป็นขบวนการต่อรองทางการเมือง ในบริบทของการแย่งชิงทรัพยากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างชุมชนกับรัฐและนายทุน บางครั้งรูปแบบของการจัดการทรัพยากรถูกปรับเปลี่ยนให้กลายมาเป็นขบวนการต่อสู้เพื่อพิทักษ์สิทธิของชุมชนและต่อต้านนโยบายรัฐ เช่นการต่อสู้กับสัมปทานไม้ การปลูกสร้างสวนป่า โดยมีการจัดกิจกรรมรวมกลุ่มเพื่อสร้างแผนงานในการจัดการทรัพยากรของชุมชนโดยชุมชนเองเพื่อสร้างอำนาจต่อรองทางการเมือง

จากเงื่อนไขและปัจจัยทั้ง 8 ประการนี้เองที่ก่อให้เกิดการรักษาและมีป่าชุมชนอย่างยั่งยืนมาจนถึงปัจจุบันนี้ ดังนั้นหากพื้นที่หรือชุมชนใดไม่มีเงื่อนไขหรือปัจจัยประการใดประการหนึ่งใน 8 ประการนี้ก็อาจส่งผลให้ชุมชนนั้นไม่ประสบผลสำเร็จในการรักษาป่าชุมชน ดังเช่นกรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนบ้านสันปูเลย หมู่ 2 ตำบลศรีเตี้ย อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูนซึ่งเคยมีกิจกรรมด้านป่าชุมชนอยู่ในช่วงระยะเวลาหนึ่งแต่เพียงเวลาไม่ถึง 10 ปี สภาพป่าชุมชนที่เคยมีปรากฏให้เห็นก็ล้มสลายภายใต้บริบทของคนในชุมชนนั่นเอง

ความล้มเหลวของป่าชุมชนบ้านสันปูเลย หมู่ 2 ต.ศรีเตี้ย อ.บ้านโฮ้ง จ.ลำพูน

แผนปฏิบัติงานประจำปีงบประมาณ 2539 ของโครงการพัฒนาป่าชุมชนสำนักงานป่าไม้จังหวัดลำพูน ได้กำหนดให้บ้านสันปูเลย หมู่ที่ 2 ตำบลศรีเตี้ย อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน เป็นหนึ่งในสิบห้าหมู่บ้านเป้าหมายสำหรับการดำเนินงานด้านป่าชุมชน และข้อมูลเครือข่ายป่าชุมชนจากศูนย์ประสานงานเครือข่ายความร่วมมือ จ.ลำพูน ได้ปรากฏชื่อบ้านสันปูเลย เป็นหนึ่งในหมู่บ้านที่เป็นเครือข่ายป่าชุมชน แต่ในเดือนธันวาคม 2540 มีรายงานว่าชาวบ้านสันปูเลยทั้งหมดประมาณ 1,000 คนได้เข้าบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้านเพื่อจับจองเป็นที่ดินทำกิน โดยที่ทางราชการไม่สามารถเข้าไปดำเนินการอะไรได้ทำให้สูญเสียพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้านไปทั้งสิ้นประมาณ 1,200 ไร่ ภายในเวลาเพียง 1 วันเท่านั้น

ทีมงานวิจัยได้ลงไปศึกษากรณีป่าชุมชนบ้านสันปูเลยครั้งนี้ จากเอกสารทางราชการ และโดยการสัมภาษณ์ข้าราชการที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนราษฎรในพื้นที่บางคนที่สามารถให้ข้อมูลในทางลึกได้ พบว่า เดิมพื้นที่ป่าชุมชนของบ้านสันปูเลยนั้นเคยเป็นที่ซึ่งทางราชการได้จัดสรรให้เป็นที่ทำกิน แก่ราษฎรมาก่อน แต่เมื่อจับจองแล้วยังไม่มีการออกเอกสารสิทธิแต่อย่างใด ราษฎรที่ได้สิทธิก็ไม่ได้เข้าไปทำประโยชน์ในพื้นที่นี้และได้ขายสิทธิการครอบครองให้นายทุนไป โดยฝ่ายนายทุนได้นำเอาพื้นที่นี้ไปออกเอกสารสิทธิซึ่งก็สามารถออกเอกสารสิทธิได้บางส่วน ซึ่งขณะที่มีการซื้อขายและออกเอกสารสิทธินั้นอยู่ในช่วงที่เศรษฐกิจประเทศไทยกำลังเจริญเติบโตสูงที่สุด (ปี 2530-2533) โดยเฉพาะธุรกิจในด้านอสังหาริมทรัพย์ ทำให้ชาวบ้านสันปูเลยส่วนใหญ่ร่วมกับผู้ใหญ่บ้าน

เกรงว่าจะถูกนายทุนสูบเอาพื้นที่ทั้งหมดไปจึงได้คัดค้านการถือครองพื้นที่ของนายทุน และมีความเห็นว่าควรสงวนไว้เป็นป่าชุมชน จึงได้ขอให้ทางราชการ (อำเภอบ้านโฮ้ง) ตั้งเจ้าหน้าที่ออกสำรวจรังวัด ได้พื้นที่ประมาณ 3,200 ไร่ โดยอำเภอบ้านโฮ้งได้ประกาศให้ผู้มีกรรมสิทธิ์คัดค้านตามกระบวนการของระเบียบและกฎหมาย ถ้าไม่มีผู้คัดค้านก็จะนำพื้นที่นี้ไปเป็นพื้นที่สาธารณะของแผ่นดินต่อไป จากการกระทำของทางราชการครั้งนี้ทำให้นายอำเภอบ้านโฮ้งถูกฟ้องจากเจ้าของที่ดินและมีการสู้คดีกันขึ้น ผลที่สุดของคดีปรากฏว่าทางราชการเป็นผู้ชนะคดี และหากมองอย่างผิวเผินก็อาจจะไม่เกิดปัญหาอะไร เมื่อเป็นฝ่ายชนะคดี พื้นที่นี้ก็เป็นที่สาธารณะสมบัติของแผ่นดิน ทุกคนย่อมมีสิทธิใช้ประโยชน์ร่วมกันในรูปแบบต่างๆ

แต่ปรากฏว่าได้เกิดมีราษฎรในบ้านสันปูเลยกลุ่มหนึ่งได้เคลื่อนไหวเพื่อที่จะดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้านโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อนำที่ดินผืนนี้มาแบ่งปันกันแต่ถูกคัดค้านโดยผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่ ในที่สุดฝ่ายผู้ใหญ่บ้านก็ไม่สามารถหาคทาคนทั้งหมู่บ้านได้และถูกบีบบังคับทางสังคมอย่างหนัก ถึงขั้นไม่คบค้าสมาคม ตัดน้ำ ตัดไฟ เป็นต้น หลังจากนั้นได้พากันบุกรุกพื้นที่ทั้งหมู่บ้าน แล้ววางป่าจนเต็มโล่งแล้วก็แบ่งปันกันเอง ทางราชการไม่สามารถดำเนินการจับกุมได้เนื่องจากมีจำนวนราษฎร กว่า 1,000 คน ได้แต่ขอร้องให้หยุด แต่ก็หลังจากได้แผ้วถางพื้นที่จนพอใจแล้ว จากเหตุการณ์ที่บ้านสันปูเลยนี้ สามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

1. สภาพพื้นที่ป่าชุมชนของบ้านสันปูเลยไม่ได้มีรูปแบบมาจากป่าดั้งเดิม แต่เป็นพื้นที่ที่ทางราชการเคยจัดสรรให้ราษฎรทำกิน แต่ราษฎรผู้ได้สิทธิไม่ได้ทำกินปล่อยให้รกร้างจนกลายเป็นป่าในภายหลัง ทำให้มองเห็นได้ว่าสภาพพื้นที่นี้ไม่มีความสำคัญและอยู่ในสภาพที่ไม่เอื้อให้เกิดการผลิตทางด้านเกษตรกรรมได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของเสนห์ จามริกและคณะ (อ้างแล้ว, หน้า 176) ที่ว่าลักษณะทางกายภาพของชุมชนที่จะมีจิตสำนึกในการรักษาป่าจะต้องมีทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ในลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการผลิตในภาคเกษตรของชุมชนอยู่ ป่าชุมชนย่อมไม่อาจเกิดขึ้นได้บนพื้นที่ที่ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมลงโดยสิ้นเชิงและไม่อยู่ในสภาพที่จะใช้ประโยชน์ในรูปแบบที่หลากหลายได้อีกต่อไป

2. ราษฎรขาดจิตสำนึกในการรักษาป่าอย่างแท้จริงจะเห็นได้ว่าผู้ครอบครองสิทธิก็คือชาวบ้านสันปูเลยนั่นเอง แต่ก็เป็นผู้ขายสิทธิครอบครองให้ผู้อื่นทำให้มองเห็นว่าราษฎรไม่ได้ต้องการที่ดินทำกินอย่างแท้จริงหรือพื้นที่ดินซึ่งทางราชการจัดสรรให้ราษฎรนั้นไม่เหมาะสมในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของราษฎรเมื่อไม่มีความต้องการที่ดินทำกินก็ปล่อยให้เป็นที่รกร้างว่างเปล่าจนกลายเป็นป่าในที่สุด แต่ความที่ยังคงสิทธิเป็นเจ้าของอยู่ยิ่งเมื่อมีผลประโยชน์มาเป็นตัวแลกเปลี่ยนก็ยิ่งมีการแสดงออกในสิทธินั้นมากขึ้น ทำให้เมื่อมีผู้มาติดต่อขอซื้อสิทธิครอบครองก็มีการขายไป จนผู้ซื้อซึ่งมีศักยภาพในการจัดการด้านเอกสารสิทธิมากกว่าราษฎรเป็นผู้ได้เอกสารสิทธิไปในที่สุด

3. การร่วมกันต่อสู้มีเจตนาที่แฝงเร้น ไม่ได้มีจิตสำนึกในการต่อสู้เพื่อรักษาป่าอย่างแท้จริง นั่นคือเมื่อต่อสู้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ก็กลับกลายมาเป็นผู้บุกรุกเสียเองซึ่งการต่อสู้เช่นนี้ตรงกันข้ามกับผลการศึกษาของเสน่ห์ จามริกและคณะ(อ้างแล้ว) ที่พบว่าความร่วมมือกันเพื่อต่อต้านธุรกิจเอกชนนั้นเป็นการรวมตัวเพื่ออนุรักษ์ป่าอย่างแท้จริง ไม่ได้มีเจตนาที่แฝงเร้น

4. ขาดการจัดตั้งองค์กรอย่างเป็นทางการเป็นระบบเพราะระยะเวลาที่ร่วมกันต่อสู้นั้นใช้เวลาเพียงปีเศษ (2533-2534) โดยมีจุดหมายเพื่อจะเอาพื้นที่ดินมาแบ่งปันกันเท่านั้นทำให้มีการบุกรุกพื้นที่หลังจากที่ทางราชการชนะคดี (บุกรุกวันที่ 9 ธันวาคม 2540)

จากเหตุการณ์ลักษณะเช่นนี้ทำให้ต้องกลับมาวิเคราะห์ว่าการที่ประกาศว่าพื้นที่ป่าบ้านไคบ้านหนึ่งเป็นป่าชุมชน ควรมีกฎเกณฑ์อย่างไร มาตรฐานในการรักษาป่าจะยั่งยืนเพียงใด รัฐหรือแม้แต่องค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆที่เกี่ยวข้อง ควรจะมีแนวทางปฏิบัติอย่างไร จึงจะไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อประเทศชาติได้ในอนาคต

ตอน 2 สภาพทั่วไปของชุมชนซึ่งเป็นพื้นที่วิจัย ซึ่งประกอบไปด้วยสภาพภูมิศาสตร์ การคมนาคม

ศาสนา วัฒนธรรม รวมตลอดจนถึงวิถีชีวิตของชุมชน

ผลจากการถอดบทเรียนการดำเนินงานกิจกรรมด้านป่าชุมชนของภาครัฐและชุมชน ซึ่งประสบผลสำเร็จและล้มเหลวนั้นสามารถนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อเป็นแนวทางสำหรับพื้นที่ชุมชนใหม่ ซึ่งทีมวิจัยหลักได้เลือกบ้านหนองผึ่ง หมู่ 11 ตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูนเป็นพื้นที่วิจัยเนื่องจากทีมวิจัยได้ทำการสำรวจสภาพชุมชนและได้แลกเปลี่ยนแนวคิดในด้านป่าชุมชนกับผู้นำชุมชนของบ้านหนองผึ่งแล้วปรากฏว่าเป็นชุมชนที่ยังไม่มีหน่วยราชการหรือองค์กรพัฒนาเอกชนใดๆ เข้าไปดำเนินการกิจกรรมเกี่ยวกับป่าชุมชน จึงเป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมที่จะดำเนินการวิจัยโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)

1. สภาพทางภูมิศาสตร์และประวัติความเป็นมาของชุมชนหนองผึ่ง

หนองผึ่งเป็นหมู่บ้านเล็กๆ หมู่บ้านหนึ่งในตำบลทากาศ ซึ่งแยกตัวออกมาจากหมู่บ้านเดิมคือ บ้านหมื่นข้าว ซึ่งมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานและน่าสนใจก่อนที่จะนำไปสู่พื้นที่วิจัยของนาประวัติศาสตร์ของตำบลทากาศมาเล่าเรื่องไปสู่บริบทของชุมชนหนองผึ่งพอสังเขปดังนี้

ประวัติความเป็นมาตำบลทากาศ

มีตำนานเล่าขานว่าในเขตพื้นที่ตำบลทากาศในปัจจุบันเคยเป็นเส้นทางเดินทางของพระนางจามเทวีเมื่อคราวเดินทางจากนครหริภุญชัย จะไปพำนักอยู่กับนันทยศกุมารพระโอรสองค์เล็กที่ตั้งเมืองเขลางค์นครขึ้นอยู่ลุ่มน้ำแม่วังทางทิศตะวันออก (คาดว่าท่านจะผ่านทางขึ้นไปตามลำน้ำแม่จะนาดี ขึ้นห้วยหมู ข้ามเขาไปเขตอำเภอห้างฉัตรแล้วไปเมืองเขลางค์ในลุ่มแม่น้ำวัง) แล้วมหัตยศกุมารเจ้าเมืองหริภุญชัยได้แต่งตั้งคนในท้องถิ่นเป็น“นายค่าน” เพื่อเก็บส่วยคนผ่านทางและ

รายงานความเคลื่อนไหวของผู้คนและข้าศึก ต่อมาภายหลังนายด่านได้รับการยกย่องจากคนในท้องถิ่นเป็น “เจ้าพ่อผาด่าน” ซึ่งมีการตั้งอนุสาวรีย์ที่อ่างเก็บน้ำแม่กิมที่มีประเพณีบวงสรวงสักการะเป็นประจำทุกปี

ต่อมาระหว่าง พ.ศ.1835-2101 เมืองหริภุญชัยตกอยู่ภายใต้การปกครองของเมืองเชียงใหม่ และ ระหว่าง พ.ศ.2101-พ.ศ.2317 เชียงใหม่ตกอยู่ภายใต้ในอิทธิพลของพม่า ถึงแม้ว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีจะสามารถปลดปล่อยเชียงใหม่จากอิทธิพลของพม่าในปี พ.ศ.2317 แต่ก็ยังเป็นเพียงช่วงเวลาอันสั้น พม่าก็กลับมามีคืบคลานได้ในภายหลัง ต่อมาพระเจ้ากาวิละสามารถปลดปล่อยอิทธิพลของพม่าออกจากเชียงใหม่(และลำพูน) ได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2339 โดยใช้ฐานที่ตั้งมั่นที่เวียงป่าซางนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2325 มาแล้ว

เมื่อสามารถเข้าไปตั้งมั่นที่เมืองเชียงใหม่ได้หัวเมืองในดินแดนล้านนาในขณะนั้น โดยเฉพาะเชียงใหม่และลำพูนคงเมืองร้าง เนื่องจากระหว่างอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าพลเมืองได้ถูกกวาดต้อนไปพม่าหลายครั้ง คงเหลือคนท้องถิ่นบางส่วนที่หลบหนีภัยสงครามเข้าไปอยู่อาศัยตามป่าลึก

พระเจ้ากาวิละและพันมิตรได้ยกทัพไปตีเมืองเชียงแสน (2348) พ้นจากอิทธิพลของพม่าแล้ว ได้มอบหมายให้พระยาธรรมลังกาอนุชาเป็นแม่ทัพ ให้ยกทัพไปเกลี้ยกล่อมกวาดต้อนชาวไตของ ไตลื้อ ไตจีน เหนือเมืองเชียงแสนขึ้นไปให้อพยพมาสร้างบ้านแปลงเมืองในหัวเมืองเหนือตั้งแต่ พ.ศ.2349 จนถึงระหว่าง พ.ศ.2356-2395 ที่ถือเป็นการกวาดต้อนครั้งสุดท้าย แต่การอพยพโดยความสมัครใจของชาวบ้านมาตั้งถิ่นฐานมาอยู่กับพี่น้อง ที่เข้ามาอยู่ก่อน ยังคงมีอยู่เรื่อยมา (แสวง มาละแหม, 2540 : 124)

ชาวไตของ ไตลื้อ ไตจีน บางส่วนได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำกินอยู่ในลุ่มแม่น้ำทาที่มีคนท้องถิ่น ที่เป็น ชาวละว้าและชาวกระเหรี่ยงเป็นคนดั้งเดิม เมื่อมีชุมชนหมู่บ้านหนาแน่นก็ได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้าน แต่งตั้ง ผู้ปกครองตำแหน่งให้เป็น “ขุน” หรือ “ท้าว” หรือ “แสน” ปกครองชุมชนโดยขึ้นกับเจ้าผู้ครองนครเมืองโดยตรง

มีหลักฐานว่าในระหว่างสมัยของพระยาน้อยอินทร์ เจ้าเมืองลำพูนองค์ที่ ๓ (พ.ศ.2370-2381) เมืองลำพูนได้มีการขยายตัวไปตั้งถิ่นฐานในลุ่มน้ำต่าง ๆ อย่างมีความมั่นคง ในปี พ.ศ. 2372 คร. ริชาร์ดสัน (Dr.Richardson) ข้าราชการชาวอังกฤษ ได้เข้ามาสำรวจเส้นทางและสภาพการค้าในเขตเมืองเชียงใหม่ ลำพูนและลำปาง เดินทางมาจากเมืองมะละแหม่งเข้ามาทางแถบอำเภอป่าซางเพื่อหาซื้อ ช้าง วัว ควาย เนื่องจากที่เมืองมอญเกิดโรคระบาด วัวควายล้มตายไปเป็นจำนวนมาก ราษฎรได้ขายช้าง วัว ควาย ไปหลายครั้ง และบันทึกว่าประชากรของเมืองลำพูน มีประมาณ 14,000 คน ต่อมาในราว พ.ศ.2379-2380 ร้อยโทดับเบิลยู ซี แมคเคลล์ (W.C. Mcleod) เป็นหัวหน้าคณะ

พาพ่อค้าชาวอังกฤษเดินทางมาตามเส้นทางเดิมของ คร.ริชาร์ดสัน เพื่อสำรวจ เส้นทางการค้าทางบกข้ามแม่น้ำปิงที่บ้าน หนองล่อง (ท่าลี่) เลียบแม่น้ำปิงมาถึงบ้านคอน ในอำเภอป่าซาง ในบันทึกได้ระบุว่า

“ผู้คนตั้งบ้านเรือน ในหมู่บ้านที่ทำนาในที่ราบลุ่มแม่น้ำทา แถบอำเภอป่าซาง ในหมู่บ้านเหล่านี้ มีวัด มีระบบเหมืองฝาย ที่ชาวบ้านสร้างฝายกันแม่น้ำ มีลำเหมืองหลายสายแยกตัวออกจาก แม่น้ำทา เพื่อใช้ในการเพาะปลูก ในระบายนั้นพบว่าผู้คนกำลังเก็บเกี่ยวข้าวในท้องนา และพบกับ บุตรชาย อดีตเจ้าเมืองของ ได้นำเอาช้าง วัว ควาย มาเก็บส่วยรวบรวมข้าวตามบริเวณทุ่งนา กลับเมืองลำพูน รวมทั้งครั้งที่ผลิตได้จากคันฉ่ำฉ่ำที่มีอยู่มาก รวมทั้งมองเห็นคันหมากที่มีอยู่มาก ในบริเวณรอบ ๆ หมู่บ้าน...”

ตำบลทากาศ เดิมเมื่อมีการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินให้หัวเมืองประเทศราชขึ้นอยู่กับส่วนกลาง พ.ศ.๒๔๔๑ เปลี่ยนฐานะเมืองลำพูนจากหัวเมืองประเทศราชมาเป็นเมืองลำพูนขึ้นกับรัฐบาลกลางกรุงเทพฯ โดยให้มีการจัดตั้งแขวง (อำเภอ) ออกเป็น ๒ แขวง คือแขวงในเมืองและนอกเมืองลำพูน และแขวงเมืองลี

ตำบลทากาศในสมัยนั้น เป็นส่วนหนึ่งของแคว้นทาทุ่งหลวงขึ้นกับแขวงในเมืองและนอกเมืองลำพูน ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๘ ตั้งเป็นแขวงแม่ทาแยกออกมาจากแขวงในเมืองและนอกเมืองลำพูน แคว้นทาทุ่งหลวงมาขึ้นกับแขวงแม่ทา ต่อมาภายหลังเปลี่ยนมาใช้ชื่อเป็นตำบลทากาศ หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕

ต่อมาได้ยุบตำบลทากาศ (คาดว่าในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง) ขึ้นกับตำบลทุ่งแฝง (บ้านทุ่งแฝงปัจจุบันอยู่ในเขตบ้านศรีป่าน ต.ทาชุมเงิน) แล้วกลับมาใช้ชื่อตำบลทากาศอีกครั้งหนึ่ง ต่อมาได้แยกตำบลทาชุมเงินออกไป (2495) และต่อมาได้แยกตำบลทาทุ่งหลวงออกไป (2523) ปัจจุบันมีหมู่บ้านทั้งหมด 14 หมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านชาวไทยภูเขาเผ่ากระเหรี่ยง ๕ หมู่บ้าน ซึ่งบ้านหนองฝัาก็เป็นหมู่บ้านหนึ่งในพื้นที่ตำบลทากาศนี้

สภาพภูมิศาสตร์บ้านหนองฝัก หมู่ 11 ตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน

บ้านหนองฝัก หมู่ที่ 11 ตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน อยู่ห่างจากตัวจังหวัดลำพูน ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ เป็นระยะทางประมาณ 24 กิโลเมตร เส้นทางคมนาคมเป็นถนนลาดยางที่เดินทางไปมา สะดวกทุกฤดูกาล สภาพหมู่บ้านตั้งอยู่บนที่ราบห่างจากเชิงเขาเล็กน้อย โดยบ้านหนองฝักได้แยกตัวออกจากบ้านหมื่นข้าว ในราวปี 2498 ครั้งแรกมีการออกมาตั้งรกรากประมาณ 6 ครัวเรือนและมีการอพยพเพิ่มขึ้นเรื่อยๆจนกลายเป็นหมู่บ้านในที่สุดและได้รับการประกาศให้เป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ ในปี 2533 มีผู้ใหญ่บ้านคนแรกที่เป็นสตรีคือ นางกัญญา ใจกาศ โดยได้ทำหน้าที่อยู่ช่วงเวลาหนึ่ง (ประมาณ 3 เดือน) ก็ได้ลาออกเนื่องจากมีปัญหาในการประกอบอาชีพเพราะต้องไปทำงานที่นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ

30 กิโลเมตรโดยเวลาที่ทำงานไม่เอื้อให้ทำงานในตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านได้ และนายไพโรจน์ ใจจันทร์ ได้เป็นผู้ใหญ่บ้านคนต่อมาตั้งแต่ปี 2533 - 2539 และตั้งแต่ปี 2539 เป็นต้นมาได้มีนายบัญชา คารารัตน์ ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านมาจนถึงปัจจุบัน

สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

บ้านหนองผึ่งมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 64 ครัวเรือน ประชากร 267 คน ราษฎรส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก โดยการทำนา-ทำสวน-ทำไร่ และมีอาชีพเสริมที่สำคัญคือการแกะสลักไม้จำฉาเป็นสิ่งประดิษฐ์ที่เป็นรูปต่างๆ เช่น สัตว์ เทพ สัญลักษณ์ต่าง ๆ ตามที่ได้รับใบสั่งงาน(ออเดอร์) มีรายได้เฉลี่ยประมาณ 3,000 บาท/คน/เดือน แต่หากมีทุนทรัพย์สูง โดยมีเครื่องจักรและลงทุนเองจะมีรายได้เฉลี่ยสูงกว่านี้ แต่ก็ขึ้นอยู่กับกำลังของผู้ว่าจ้างเป็นสำคัญ

สำหรับประชากรในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นคนกลุ่มเดียวกันที่แยกมาจากบ้านหมื่นข้าวจะมีคนต่างถิ่นอาศัยอยู่น้อยมาก นอกจากในลักษณะของการแต่งงานกับคนในหมู่บ้านหรือคนมีฐานะที่มาซื้อที่ดินทำสวนทิ้งไว้แล้วจ้างคนดูแลเป็นส่วนใหญ่

ทุนเดิมในด้านการจัดการทรัพยากรของบ้านหนองผึ่ง

เนื่องจากบ้านหนองผึ่งซึ่งราษฎรส่วนใหญ่แยกมาจากบ้านหมื่นข้าวและมีอาชีพด้านการเกษตรเป็นหลัก จึงมีการเชื่อมโยงด้านการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อใช้ในกิจกรรมทางการเกษตรร่วมกับหมู่บ้านอื่นในลักษณะของเหมืองฝายที่ผันน้ำจากลำน้ำแม่ทาเข้าสู่พื้นที่ไร่ นา โดยมีกลุ่มเหมืองฝายที่สำคัญอยู่ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเหมืองฝายคอกแซ่, กลุ่มเหมืองฝายหมื่นข้าวและกลุ่มเหมืองฝายทากาศ เพราะบ้านหนองผึ่งแยกออกมาจากหมู่บ้านเดิมคือบ้านหมื่นข้าวซึ่งอยู่ติดกับลำน้ำแม่ทา และแต่ละหมู่บ้านซึ่งตั้งอยู่ติดกับลำน้ำแม่ทานั้นต่างก็มีเหมืองฝายของแต่ละหมู่บ้าน ดังนั้นบ้านหนองผึ่งจึงสามารถประสานงานในด้านการใช้น้ำจากเหมืองฝายทั้ง 3 แห่งได้โดยใช้หลักเกณฑ์ร่วมกับหมู่บ้านอื่นซึ่งมีหัวหน้าเหมืองฝาย(ทางเหนือเรียกว่าแก่ฝาย) เป็นผู้บริหารจัดการน้ำร่วมับคณะกรรมการ ซึ่งมีสมาชิกของกลุ่มที่ใช้น้ำเป็นผู้คัดเลือกโดยมีกิจกรรมต่างๆเช่นการตีหลักฝายเพื่อแบ่งพื้นที่ในการรับน้ำเข้าพื้นที่เกษตรกรรมที่เรียกว่า “ต้างน้ำ” การเอามือ(ร่วมกันทำกิจกรรมในลักษณะเดียวกับการลงแขก) การเลี้ยงฝายตามคติความเชื่อว่าการเลี้ยงฝายแล้วจะส่งผลให้ผลิตผลทางการเกษตรดี ทำให้เกิดความรักใคร่สามัคคีในหมู่คณะ ส่วนใหญ่จะมีพิธีในราวเดือนกรกฎาคม ของทุกปี นอกจากกิจกรรมด้านการจัดการน้ำแล้วกลุ่มเหมืองฝายยังมีหน้าที่ในการควบคุมดูแลกิจกรรมด้านป่าไม้อีกด้วย เพราะชาวบ้านเชื่อถือสืบทอดมาจากบรรพบุรุษว่า ป่าไม้ก็คือแหล่งกำเนิดของน้ำดังนั้นเมื่อต้องการให้น้ำไว้ใช้ก็ต้องมีการจัดการด้านทรัพยากรป่าไม้ให้ดีขึ้น เช่นกัน ระบบการควบคุมด้านการจัดการป่าไม้ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดก็คือข้อตกลงในการเข้าไปตัดไม้ในเขตป่าเพื่อมาตีหลักฝาย จะมีการแบ่งเขตกันรับผิดชอบ ซึ่งปัจจุบันไม่ค่อยมีแล้วเนื่องจากฝายส่วนใหญ่ได้ปรับเปลี่ยนเป็นฝายคอนกรีต แต่ก็ยังมีอยู่บ้างในส่วนของฝายย่อย(สาขา)

การรวมกลุ่มเพื่อจัดการด้านทรัพยากรน้ำนั้นมีความเด่นชัดมากขึ้น เมื่อมีการเพิ่มผลผลิตด้านการเกษตรเชิงเดี่ยวในรูปแบบของสวนลำไย ซึ่งปลูกเพิ่มมากขึ้นทุกหมู่บ้านในเขตพื้นที่รับน้ำจากเหมืองฝาย ทำให้ประสบปัญหาในการขาดแคลนน้ำ หนองฝิ่งซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อยู่ท้ายสุดของตารางการใช้น้ำก็ต้องประสบปัญหานี้เช่นกันจึงมีการร่วมมือกันระหว่าง 4 หมู่บ้านคือบ้านหนองฝิ่ง หมู่ 11, บ้านหมื่นข้าว หมู่ 4, บ้านเกาะทรายหมู่ 5 และบ้านตากาศ หมู่ 6 ซึ่งมีพื้นที่ปลูกสวนลำไยอยู่ในละแวกเดียวกัน โดยมีการรวมเงินกันของสมาชิกกลุ่มเพื่อซื้อท่อ PVC จำนวนกว่า 1,000 ท่อนมาต่อเพื่อเชื่อมต่อที่จะสูบน้ำจากลำน้ำแม่ทาเข้าสู่พื้นที่ทำการเกษตรของสมาชิก และมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการยืมเครื่องสูบน้ำขนาดใหญ่มาใช้ในการสูบน้ำ พร้อมทั้งทำการจัดการระเบียบการใช้น้ำให้แก่สมาชิกในกลุ่มเพื่อให้สามารถใช้น้ำได้อย่างเท่าเทียมและเสมอภาคกัน ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าการขยายพื้นที่ปลูกสวนลำไยมีเพิ่มมากขึ้นทุกปีโดยเฉพาะเมื่อมีการค้นพบว่ามีสารเร่งที่บังคับให้ลำไยเกิดผลผลิตได้ตามความต้องการของเจ้าของสวนแล้วก็ยิ่งมีการปลูกเพิ่มมากขึ้นตลอดเวลา ซึ่งการขยายพื้นที่ปลูกสวนลำไยนี้ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ป่าไม้ที่จะต้องถูกบุกรุกในลักษณะของการรुकคืบจากสวนเดิมที่อยู่ติดชายขอบป่า พร้อมทั้งปัญหาการขาดแคลนน้ำที่จะใช้บำรุงเลี้ยงต้นลำไยโดยเฉพาะลำไยที่ใช้สารบังคับ(โปแตสเซียมคลอไรด์) จากการสัมภาษณ์เจ้าของสวนลำไยที่มีพื้นที่ปลูกมากกว่า 10 ไร่ขึ้นไป จะประสบปัญหาในด้านน้ำมากที่สุดและต้องเสียค่าใช้จ่ายในการสูบน้ำโดยเฉพาะค่าไฟฟ้าไม่ต่ำกว่าเดือนละ 5,000 บาทขึ้นไป ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายรายเดือนที่ยังไม่รวมถึงการเจาะบ่อบาดาลที่ใช้เงินลงทุนสูงประมาณบ่อละ 100,000 บาทขึ้นไป สำหรับผู้ที่ไม่สามารถเจาะบ่อบาดาลเป็นของตนเองก็ต้องเสียค่าเช่าในการสูบน้ำเป็นรายชั่วโมง สัมภาษณ์(พฤศจิกายน 2543) คิดชั่วโมงละ 60 บาท นอกจากนี้หมู่บ้านที่อยู่ติดกับลำน้ำแม่ทาบรรดาเจ้าของสวนลำไยต่างก็พากันไปสร้างบ่อบักน้ำในลำน้ำแม่ทาโดยการขุดทรายในแม่น้ำทาแล้วใช้ท่อกอนกริตวางกันทรายในลักษณะของบ่อน้ำแล้วใช้สูบน้ำที่มีกำลังสูงสูบน้ำขึ้นมาใช้ใน ช่วงฤดูแล้ง ซึ่งมีมากมายเกือบตลอดลำน้ำแม่ทาในช่วงของเขตตำบลตากาศ

จากทุนเดิมด้านการจัดการทรัพยากรน้ำภายใต้ระบบเหมืองฝายและการช่วยเหลือตนเองในลักษณะของการเจาะบ่อบาดาล การขุดบ่อในลำน้ำแม่ทา การเช่าเวลาสูบน้ำรวมทั้งการรวมกลุ่มกันต่อท่อน้ำมาใช้ในการกิจกรรมด้านการเกษตร ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีความยากลำบากและลงทุนค่อนข้างสูงทำให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งโดยเฉพาะกลุ่มผู้นำของบ้านหนองฝิ่งตระหนักถึงปัญหาและคิดหาแนวทางในการแก้ไขปัญหานี้ในเรื่องแหล่งน้ำซึ่งพื้นที่ตำบลตากาศมีแหล่งน้ำที่สำคัญคือจากลำน้ำแม่ทาซึ่งมีต้นกำเนิดอยู่ในเขตอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ และลำน้ำแม่ชะนาผา ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง นอกจากนี้ก็เป็นอ่างเก็บน้ำอยู่ 2 แห่งคือ อ่างเก็บน้ำแม่กิม อยู่ในเขตบ้านท้องฝาย หมู่ 1 และอ่างเก็บน้ำห้วยน้ำฮาก อยู่ในเขตบ้านแพะฮันต์ หมู่ 2 นอกจากนี้จะเป็นบ่อน้ำที่เกิดจากการขุดเจาะหลายแห่ง ดังนั้นเมื่อมีการนำเอาเรื่องศักยภาพของป่าชุมชนไปชี้แจง

และอธิบายถึงผลกระทบในอนาคตให้กับผู้นำและชาวบ้านหนองผึ่งได้เข้าใจ ก็ส่งผลให้การดำเนินกิจกรรมประกอบการวิจัยในครั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นอย่างดี

การเมืองการปกครอง

สำหรับบ้านหนองผึ่งด้านการเมืองการปกครองก็เช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่นโดยมีรูปแบบการปกครองของกระทรวงมหาดไทย คือ มีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน รับผิดชอบตามที่ราชการกำหนดแต่ก็มีการกฎหมายสังคมที่เป็นข้อตกลงระหว่างชาวบ้านด้วยกันเป็นการภายใน เช่นการร่วมมือในการพัฒนาด้านต่างๆมีการกำหนดโทษสำหรับผู้ที่ไม่ให้ความร่วมมือโดยคิดค่าปรับใหม่ครั้งละ 100 บาท เป็นต้น สำหรับผู้ใหญ่บ้านนั้นปัจจุบันยังดำรงตำแหน่งกรรมการบริหารของสภาตำบลทากาส และมีลูกบ้านอีกสองคนที่เป็นกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลทากาส ตามที่ทางราชการกำหนดให้มีตัวแทนหมู่บ้านละ 2 คนเป็นกรรมการ

ตอน 3 ผลที่เกิดขึ้นตามแผนปฏิบัติการวิจัยในชุมชนการแลกเปลี่ยนแนวคิดและร่วมกำหนด

ทิศทางการวิจัยกับกลุ่มผู้นำชุมชนโดย

การปรับสภาพก่อนเข้าร่วมโครงการวิจัย

โดยทีมงานวิจัยเข้าไปแลกเปลี่ยนแนวคิดกับผู้นำหมู่บ้านในระยะแรกปรากฏว่าเป็นไปในลักษณะพื้นฐานทั่วไปที่ราษฎรปฏิบัติต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐ คือมีการรับฟังว่าจะมีกิจกรรมหรือการพัฒนาใดที่จะทำให้ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เป็นการร่วมมือในลักษณะปกติที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมา ก็จะคอยความช่วยเหลือแนะนำจากทางราชการด้านเดียวถ้าเห็นว่าดีต่อคุณภาพชีวิตหรือชุมชนก็จะมีร่วมมืออย่างเข้มแข็ง ในทางตรงกันข้ามหากเห็นว่าไม่มีส่วนที่จะทำให้อุณหภูมิชีวิตหรือชุมชนดีขึ้นก็จะขาดความกระตือรือร้น เมื่อทีมวิจัยได้เข้าไปชี้แจงทำความเข้าใจในการทำวิจัยครั้งนี้โดยยึดเอาป่าเป็นตัวหลักในการเชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆเพื่อนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพในด้านเศรษฐกิจและความเข้มแข็งของชุมชนในอนาคต พบว่ามีความเข้าใจในระดับหนึ่งโดยกลุ่มผู้นำมีความสนใจในเรื่องการรักษาป่าเป็นทุนเดิมอยู่แล้วแต่ไม่รู้ว่าจะเริ่มต้นที่จุดไหน เมื่อทีมวิจัยซึ่งส่วนใหญ่มีสถานภาพเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในเรื่องป่าไม้โดยตรงเข้าไปจุดประกายทำให้กลุ่มผู้นำมีความคาดหวังไว้วาน่าจะประสบผลสำเร็จและเมื่อทีมวิจัยนำเอาผู้นำชุมชนซึ่งตกลงเข้าร่วมเป็นนักวิจัยพื้นที่แล้วไปแลกเปลี่ยนกับผู้นำบ้านทุ่งยาวซึ่งถือเป็นต้นแบบในด้านป่าชุมชน พบว่ากลุ่มผู้นำเริ่มเห็นรูปแบบในการจัดการที่จะปรับใช้กับบ้านหนองผึ่งให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น จึงนำไปสู่การจัดเวทีเสวนากับชาวบ้านทั้งหมด พร้อมทั้งหารือถึงแนวทางและกิจกรรมที่จะร่วมกันดำเนินการในอนาคต (จัดเวทีครั้งแรก 4 พฤษภาคม 2542)

เมื่อมีการพัฒนาโครงการขึ้นโดยได้รับความร่วมมือจาก สกว.สาขาภาคเหนือ จึงได้จัดเวทีเพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางในการวิจัยและกำหนดแผนปฏิบัติการ (Action plan) ร่วมกันในวันที่ 11 พฤษภาคม 2542 ที่โรงเรียนทาขุมเงินวิทยาคาร จนได้แผนปฏิบัติการร่วมกัน และได้ดำเนิน

กิจกรรมตามแผนปฏิบัติการที่กำหนดไว้ รวมทั้งการจัดฝึกอบรมเพื่อค้นหาความต้องการของชาวบ้านโดยใช้เทคนิคต่างๆเช่น AIC , FSC เข้าช่วย และมีกิจกรรมด้านป่าไม้ต่าง ๆ เข้ามาเชื่อมประสาน จนเกิดกฎกติกาของบ้านหนองผึ่งเกี่ยวกับป่าชุมชน และมีการเชื่อมประสานกับหมู่บ้านต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงเป็นเครือข่ายในการรักษาป่าชุมชนร่วมกัน ซึ่งมีรายละเอียดในการดำเนินการวิจัยดังนี้

ก. การวิเคราะห์และปรับแนวทางการดำเนินกิจกรรมด้านป่าชุมชนสำหรับทีมวิจัยเพื่อนำแนวทางที่ได้ไปใช้กับพื้นที่วิจัย

เมื่อทีมวิจัยได้ถอดบทเรียนในการดำเนินกิจกรรมด้านป่าชุมชนของภาครัฐและชุมชนซึ่งประสบผลสำเร็จโดยได้นำเอาบทเรียนของบ้านทุ่งยาว หมู่ที่ 7 ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูนมาวิเคราะห์ร่วมกันในทีม ซึ่งพบว่าผลสำเร็จในการรักษาป่าชุมชนของบ้านทุ่งยาวนั้นมาจาก

ก) บทเรียนของความแข็งแรงที่บรรพบุรุษของชาวบ้านทุ่งยาวได้รับจากถิ่นกำเนิดเดิม จนต้องอพยพโยกย้ายมาหาทำเลที่ตั้งชุมชนใหม่ เพราะมีปัญหาเกี่ยวเนื่องมาจากการบุกรุกทำลายป่าอย่างไร้ขอบเขตจนเมื่อได้มาพบทำเลใหม่ซึ่งมีทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ ที่เอื้อต่อการดำรงชีพที่อาศัยการเพาะปลูกทางการเกษตรเป็นหลักแล้ว จึงได้มีข้อห้ามในเรื่องเกี่ยวกับการจัดการป่าไม้วัดังที่กล่าวมาตั้งแต่ต้น

ข) ผู้นำ ซึ่งเป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตของชาวบ้านในยุคแรกนั้นอาศัยความเด็ดขาดซึ่งเป็นบุคคลิกภาพส่วนบุคคลในการชี้นำและทำให้เป็นแบบอย่างจนสืบทอดมาสู่รุ่นลูกหลานและปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยแต่ก็ยังคงสืบทอดอุดมการณ์ในด้านการรักษาป่าไปสู่รุ่นหลังอย่างต่อเนื่อง

ค) จิตสำนึกที่เกิดจากประเพณีความเชื่อและอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่ชาวบ้านถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน

ง) การมีส่วนร่วมและการใช้ประโยชน์จากป่า ซึ่งเป็นผลประโยชน์ร่วมกันของชาวบ้านดังนั้นกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจึงได้มาจากมติที่ประชุมของชาวบ้าน

จ) การสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรพัฒนาต่างๆ ที่ได้เข้าไปสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนจนเกิดเป็นกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นในชุมชน

ซึ่งปัจจัยทั้ง 5 ประการนี้ทำให้ป่าชุมชนของบ้านทุ่งยาวดำรงอยู่อย่างยั่งยืนมาจนถึงปัจจุบันนี้และกลายเป็นศักดิ์ศรีของหมู่บ้านที่ใครก็ไม่สามารถลบล้างได้ ดังนั้นทีมวิจัยจึงได้ร่วมกันสังเคราะห์ว่าจะนำบทเรียนของบ้านทุ่งยาวนี้ไปเป็นแม่แบบสำหรับบ้านหนองผึ่ง ซึ่งมีสภาพแวดล้อมที่ใกล้เคียงกันแต่บริบทด้านอื่นก็มีแตกต่างกันไปบ้างตามสภาพของท้องถิ่น โดยกำหนดแนวทางในการสังเคราะห์ได้ดังนี้

1. กลุ่มผู้นำของบ้านหนองผึ่ง เป็นกลุ่มที่มีความตั้งใจที่จะดำเนินกิจกรรมด้านป่าชุมชนเพียงแต่ยังหาจุดเริ่มต้นไม่ได้ ดังนั้นเมื่อทำความเข้าใจกับกลุ่มผู้นำแล้วก็สามารถพัฒนากลุ่มผู้นำให้ชี้แจงแนวทางในการปฏิบัติให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมได้

2. การมีส่วนร่วมและการใช้ผลประโยชน์จากป่าของชาวบ้าน ในขั้นแรกจะไม่มี การพูดถึงการใช้ประโยชน์จากป่าโดยตรงเพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ยังไม่ได้มุ่งใช้ประโยชน์จากป่า แต่ต้องการรักษาป่า ส่วนการใช้ประโยชน์ยังเป็นเรื่องสำหรับอนาคต แต่บริเวณรอบ ๆ เขตป่านั้นมีพื้นที่ทำกินของชาวบ้านอยู่ตลอดแนวเขตและมีการบุกรุกอยู่เป็นประจำทุกปี ในเบื้องต้นขอเพียงทำความเข้าใจกับชาวบ้านให้หยุดการบุกรุกไว้เพียงเท่าที่เป็นอยู่เท่านั้นและร่วมกันหาแนวทางและขอบเขตของป่าที่จะรักษาและค้นหาวิธีการที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมมากที่สุด

3. การสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆที่มีกิจกรรมเกี่ยวกับการรักษาป่า ซึ่งทีมวิจัยได้ร่วมกันค้นหาแนวทางที่จะทำให้อำเภอผู้นำและชาวบ้านทั้งหมดแสวงหาแนวร่วมหรือเครือข่ายที่จะเข้ามาช่วยให้การดำเนินงานป่าชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ

4. กระบวนการสร้างจิตสำนึกเพื่อให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานป่าชุมชนเพื่อนำไปสู่การรักษาป่าอย่างยั่งยืนโดยอาศัยเวทีเสวนาและการร่วมกิจกรรมด้านป่าชุมชนที่เป็นรูปธรรม

ซึ่งการสังเคราะห์เพื่อหาแนวทางสำหรับบ้านหนองผึ่งของทีมวิจัยหลักในครั้งนี้ได้ดำเนินการไปตามขั้นตอนต่างๆและมีสิ่งที่ยูนอกเหนือจากความคาดหวังของการวิจัยเกิดขึ้นดังจะได้รายงานให้ทราบต่อไป

ข. การปรับแนวคิดและแสวงหาความร่วมมือกับผู้นำชุมชนและหาทีมวิจัยพื้นที่

ในการปรับแนวคิดและแสวงหาความร่วมมือกับผู้นำชุมชนและหาทีมวิจัยพื้นที่นั้น ทีมวิจัยหลักได้เข้าไปทำความรู้จักกับกลุ่มผู้นำชุมชน โดยมีทีมวิจัยหลัก (คุณสมบุรณ์ ใจกลางดุก) ที่รู้จักคุ้นเคยกับกลุ่มผู้นำเนื่องจากมีพื้นที่ทำการเกษตรอยู่ในบ้านหนองผึ่ง (สวนลำไย) เป็นผู้แนะนำ จากนั้นทีมวิจัยได้แลกเปลี่ยนแนวคิดกับกลุ่มผู้นำ ซึ่งได้ข้อสรุปค่อนข้างเร็ว เนื่องจากกลุ่มผู้นำทั้งหมดมีแนวคิดในเรื่องรักษาป่าอยู่แล้ว เพราะพบเห็นการกระทำผิดเกี่ยวกับการลักลอบตัดไม้ซึ่งผ่านหมู่บ้านเป็นประจำแต่ก็ไม่สามารถทำอะไรได้เนื่องจากยังไม่สามารถ รวมความคิดของชาวบ้านทั้งหมดให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันได้ เพราะชาวบ้านบางคนก็มีพฤติกรรมในการใช้ประโยชน์จากป่าหรือสนับสนุนการใช้ประโยชน์จากป่าอยู่ อีกทั้งพื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้านบางส่วนก็ติดกับพื้นที่ป่าไม้และมีการบุกรุกพื้นที่สืบเข้าไปในเขตป่าอยู่ ทำให้ไม่สามารถดำเนินการอะไรได้แต่ก็มีแนวคิดที่จะดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งพอทีมวิจัยเข้าไปแลกเปลี่ยนและรู้ว่าเป็นเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ก็เลยทำให้เกิดความร่วมมือขึ้นอย่างรวดเร็ว

เมื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางในการรักษาป่าแล้ว ทีมวิจัยได้พากลุ่มผู้นำของบ้านหนองผึ่งไปทัศนศึกษาและแลกเปลี่ยนกับกลุ่มผู้นำของบ้านทุ่งยาว หมู่ 7 ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เมื่อได้มาดูงานและแลกเปลี่ยนแนวคิดกันแล้วทีมวิจัยสังเกตว่ามีความพยายามของกลุ่มผู้นำหนองผึ่งที่จะเรียนรู้ถึงแนวทางที่ชาวบ้านทุ่งยาวได้ดำเนินการและประสบผลสำเร็จเพื่อคิดหาวิธีการที่เหมาะสมในการปรับใช้กับบ้านหนองผึ่ง และเมื่อเดินทางกลับแล้วมีการประชุม

ร่วมกันในกลุ่มผู้นำโดยได้เชิญให้ทีมวิจัยร่วมด้วย และได้ข้อสรุปว่ากลุ่มผู้นำทั้ง 4 คนร่วมเป็นทีมวิจัยพื้นที่ และนัดหมายเพื่อประชุมทำความเข้าใจกับชาวบ้าน

ค. การทำความเข้าใจกับชาวบ้านโดยเวทีเสวนา

ทีมวิจัยพื้นที่ได้นัดประชุมชาวบ้านทั้งหมดและได้เชิญให้ทีมวิจัยหลักเข้าร่วมประชุมเพื่อชี้แจงการเข้ามาดำเนินการวิจัยในพื้นที่บ้านหนองผึ่งและหาแนวทางเพื่อสร้างความร่วมมือในการรักษาป่าโดยสอบถามถึงมาตรการที่เป็นไปได้สำหรับชาวบ้าน และให้ชาวบ้านได้ร่วมกันกำหนดวิธีการที่จะดำเนินการ ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเห็นสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันสำหรับมาตรการในการรักษาป่าและต้องการทราบแนวเขตที่แน่นอนสำหรับชาวบ้านที่มีพื้นที่ทำการเกษตรอยู่ติดเขตป่า นอกจากนี้ยังได้ประชุมถึงมาตรการอย่างอื่นที่เกี่ยวกับแนวทางการดำเนินชีวิตภายในชุมชน ซึ่งเมื่อหารือได้ข้อยุติแล้วทีมวิจัยจึงได้เริ่มดำเนินการตามแผนปฏิบัติการวิจัยร่วมกับชาวบ้านดังนี้

การดำเนินการวิจัยตามแผนปฏิบัติการ

1. การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อหาความต้องการและแนวทางสำหรับบ้านหนองผึ่ง

เมื่อได้ร่วมกับชาวบ้านหาแนวทางในการรักษาป่าแล้วจึงได้ร่วมกันกำหนดให้มีการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการสำหรับชาวบ้านขึ้น เพื่อให้ชาวบ้านเกิดความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับป่าชุมชนและหาวิธีการที่เหมาะสมสำหรับชาวบ้าน โดยใช้สถานที่ฝึกอบรมที่โรงเรียนทาจุมเงินวิทยาคาร ในภาคเช้าเป็นการบรรยายให้ความรู้ทางด้านทฤษฎีเกี่ยวกับป่าไม้ในมิติต่างๆที่ชาวบ้านอยากรู้ เช่น กฎหมายป่าไม้ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านโดยตรง ความหมายของป่าชุมชน วิธีการจัดการเกี่ยวกับป่าชุมชนในรูปแบบต่างๆ ส่วนในภาคบ่ายเป็นการใช้เทคนิค AIC เพื่อหาความคาดหวังและความต้องการสำหรับชาวบ้านหนองผึ่งทั้ง 50 คน ที่เข้าร่วมประชุม โดยวิทยากรได้ใช้บัตรคำสำหรับคำถามเกี่ยวกับความคาดหวัง ของดีในชุมชนและความต้องการของชาวบ้าน โดยการให้น้ำหนักความต้องการจากสติ๊กเกอร์ที่แจกให้ ซึ่งชาวบ้านได้แสดงความต้องการพื้นฐานออกมาให้วิทยากรได้รับทราบคือ ความต้องการในเรื่องน้ำสำหรับการเกษตรให้น้ำหนักคะแนนเป็นอันดับหนึ่ง โทรศัพท์สาธารณะเป็นความต้องการอันดับที่สอง นอกจากนั้นเป็นความต้องการพื้นฐานทั่วไป เช่น การปรับปรุงถนน การเสริมไฟฟ้าให้แสงสว่างตามถนน เป็นต้น

เมื่อวิทยากรได้ความต้องการของชาวบ้านแล้วก็นำเข้าสู่รากเหง้าของปัญหาคือการขาดแคลนน้ำ สาเหตุก็มาจากแหล่งน้ำที่มีอยู่ในชุมชนซึ่งเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติไม่สามารถเก็บซับน้ำไว้ได้เนื่องจากปัญหาการบุกรุกทำลายป่า ดังนั้นถ้าต้องการให้มีน้ำที่อุดมสมบูรณ์สามารถทำการเกษตรได้ก็ต้องช่วยกันรักษาป่าให้อุดมสมบูรณ์เช่นกัน แล้ววิทยากรก็ได้ร่วมกับชาวบ้านเพื่อหาวิธีการรักษาป่าโดยให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม ซึ่งมีแนวทางดังนี้

1. ร่วมกันหาแนวเขตป่าของชุมชนที่ชัดเจนและเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านทั่วไป

2. ร่วมกันสำรวจสภาพนิเวศของป่าบ้านหนองผึ่งเพื่อหาความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรมต่อไปในอนาคต

3. ช่วยกันหาพันธุ์ไม้ป่าที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ชนิดเดียวกันปลูกเป็นแนวเขตตามที่ได้สำรวจร่วมกัน และพันธุ์ไม้นั้นควรเป็นไม้ผลที่ชาวบ้านสามารถเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ได้ในอนาคต เพื่อเป็นการเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน สำหรับพันธุ์ไม้นั้นมอบให้กลุ่มผู้นำเป็นผู้ประสานงานขอความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4. ให้กลุ่มผู้นำประสานกับหมู่บ้านข้างเคียงได้ทราบถึงขอบเขตป่าชุมชนของบ้านหนองผึ่ง

5. ขอโอกาสในการไปทัศนศึกษาและดูงานยังชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในการจัดการเกี่ยวกับป่าชุมชน

2. การทัศนศึกษาและดูงานพื้นที่ป่าชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ

เมื่อดำเนินการฝึกอบรมให้ความรู้ทางด้านทฤษฎีแก่ชาวบ้าน และได้ปัญหาตลอดจนความต้องการของชาวบ้านพร้อมทั้งแนวทางแล้ว ได้นำชาวบ้านผู้เข้ารับการฝึกอบรมทั้งหมดไปทัศนศึกษาที่บ้านทุ่งยาว หมู่ 7 ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยเชิญกลุ่มผู้นำของบ้านทุ่งยาวให้เข้ามาแลกเปลี่ยนเสวนากับชาวบ้านหนองผึ่ง เป็นเวลา 1 วัน ซึ่งเมื่อได้ทัศนศึกษาและดูงานแล้วทีมวิจัยพบว่าชาวบ้านได้กลับมาพูดคุยกันถึงแนวทางที่บ้านทุ่งยาวดำเนินการ และการปรับมาใช้กับบ้านหนองผึ่ง โดยชาวบ้านได้ร่วมประชุมหารือกันและเชิญทีมวิจัยหลักเข้าร่วมด้วยและได้ข้อสรุปว่าจะมีกฎเกณฑ์ในการรักษาป่าของบ้านหนองผึ่งโดยปรับปรุงจากบ้านทุ่งยาวดังนี้

กฎเกณฑ์การรักษาป่าบ้านหนองผึ่ง หมู่ 11 ตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน

1. ห้ามตัดไม้ทุกชนิด ในเขตป่าชุมชนของหมู่บ้าน

2. อนุญาตให้ตัดไม้เฉพาะนำมาปลูกบ้านสำหรับคนที่แต่งงานใหม่ (ลงตั้ง) โดยคณะกรรมการจะเป็นผู้พิจารณาความเหมาะสมถ้าผู้สมรสหย่าร้าง ไม้จะถูกยึดนำไปเป็นสมบัติกองกลางของหมู่บ้าน

3. อนุญาตให้ใช้ไม้แห้งในงานส่วนรวม เช่นงานศพ, งานประเพณี

4. ผู้ไถ่ฝืนจะต้องถูกปรับไหม โดยคณะกรรมการหมู่บ้านโดยคิดเป็นนิ้ว ๆ ละ 2,000 บาท (แบ่งเป็นสินบนให้ผู้แจ้ง 50 %) โดยวัดจากเส้นผ่าศูนย์กลาง ถ้าหากไม่มีเงินจ่ายค่าปรับไหม ให้นำส่งเจ้าพนักงานเจ้าหน้าที่ดำเนินการตามกฎหมาย

5. ห้ามจุดไฟเผาป่า ถ้าจับได้ผู้เผาจะถูกปรับ 3,000 บาท และกรณีไฟไหม้ป่าให้ช่วยกันดับไฟและแจ้งเหตุให้ทราบทั่วกัน

6. ห้ามบุกรุกพื้นที่ป่า ไม่ว่าจะมิวัตถุประสงค์ใดก็ตาม หากฝ่าฝืนจะถูกปรับไหม คิดอัตราต่อไร่ ๆ ละ 5,000 บาท และยึดพื้นที่คืน พร้อมทั้งให้ปลูกป่าทดแทนสภาพเดิม.

เมื่อได้ร่วมกันตั้งกฎเกณฑ์ของหมู่บ้านเกี่ยวกับการรักษาป่าขึ้นแล้ว ชาวบ้านได้ร่วมกันหาวิธีการดำเนินงานเกี่ยวกับป่าชุมชนโดยได้ข้อสรุปว่า

1. จะทำการสำรวจแนวเขตของป่าชุมชนว่ามีพื้นที่และขอบเขตอยู่ที่ไหน โดยขอให้ทีมวิจัยหลักร่วมทำการสำรวจและใช้เครื่องมือในการตรวจวัดหาพิกัดเพื่อนำมาแสดงในแผนที่ในขณะเดียวกันก็จะทำการสำรวจระบบนิเวศของพื้นที่ป่าร่วมกับทีมวิจัยหลักเพื่อพิจารณาหาแนวทางในการดูแลรักษาและฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรมต่อไป

2. พิจารณานิคมพื้นที่ไม้ที่จะนำมาปลูกเพื่อฟื้นฟูสภาพป่าโดยต้องการให้เป็นไม้ป่าที่ให้ผลและสามารถใช้บริโภคได้ ซึ่งผู้นำชุมชนจะได้ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อขอรับการสนับสนุนในเรื่องของกล้าไม้ต่อไปสำหรับกิจกรรมอื่นที่จะเกิดขึ้นนั้นขอให้เอามาพิจารณาร่วมกันเมื่อได้ดำเนินการไปแล้วระยะหนึ่ง

การเรียนรู้ของชาวบ้านที่เกิดขึ้นจากการดูงานการจัดการป่าชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ

เมื่อชาวบ้านได้ไปดูงานด้านการจัดการป่าชุมชนที่บ้านทุ่งยาวแล้วพบว่าองค์ความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนระหว่างชาวบ้านด้วยกันนั้นเกิดขึ้นค่อนข้างเร็ว เนื่องจากการสื่อสารที่ใกล้เคียงกัน(ส่วนใหญ่ใช้ภาษาของ) อีกทั้งการดำเนินงานในรูปแบบขององค์กรภายในหมู่บ้านก็ไม่แตกต่างกันซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1. โครงสร้างทางภูมิศาสตร์ ที่ใกล้เคียงกันโดยมีหมู่บ้านตั้งอยู่ติดกับชายขอบป่า ซึ่งชาวบ้านจะพบว่าในส่วนที่บ้านหนองผึ่งไม่แตกต่างจากบ้านทุ่งยาว มีพื้นที่ทำนา ทำไร่ ทำสวนเหมือนกัน แต่การบุกรุกพื้นที่ป่าของชาวบ้านทุ่งยาวไม่มีในขณะที่บ้านหนองผึ่งยังมีการบุกรุกในลักษณะของการรุกคืบเพื่อเอาที่ดินเพิ่มและบางรายก็บุกรุกเพื่อขายให้คนนอกชุมชน

2. องค์กรภายในหมู่บ้านเหมือนกัน แต่มีความแตกต่างกันในด้านการจัดการที่เด่นชัดโดยเฉพาะกลุ่มต่างๆเช่นกลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มอนุรักษ์ป่า ฯของบ้านทุ่งยาวจะมีกิจกรรมที่ปรากฏอยู่ตลอดเวลาแต่ของบ้านหนองผึ่งไม่ค่อยมีกิจกรรมหรือเป็นไปในลักษณะของกรรมการที่มีแต่ชื่อเท่านั้นทำให้ชาวบ้านนำมาปรับเปลี่ยนบทบาทในที่สุด โดยเฉพาะความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทำให้กรรมการมีอำนาจในการจัดการโดยไม่ต้องหวั่นเกรงสิ่งใดถ้าดำเนินการอย่างถูกต้องเที่ยงธรรม

3. ปัญหาการจัดการด้านทรัพยากรน้ำ ชาวบ้านหนองผึ่งพบว่าบ้านทุ่งยาวไม่มีปัญหาในด้านการขาดแคลนน้ำทั้งๆที่แหล่งน้ำของบ้านทุ่งยาวก็มาจากระบบเหมืองฝายเช่นเดียวกัน สภาพป่าไม้ต้นทุนของบ้านทุ่งยาวก็มีน้อยกว่าบ้านหนองผึ่ง เพราะหนองผึ่งมีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคอยผาเมืองซึ่งเป็นป่าผืนใหญ่ที่น่าจะเอื้อประโยชน์ในด้านความชุ่มชื้นให้ชาวบ้านได้มากกว่าบ้านทุ่งยาว

นอกจากการดูงานป่าชุมชนที่ประสบผลสำเร็จแล้วชาวบ้านยังได้มีโอกาสไปดูงานพื้นที่ที่เคยเป็นป่าชุมชนแต่ถูกทำลายภายในระยะเวลาไม่ถึงสิบปี ที่บ้านสันปูเลยหมู่ 2 ตำบลศรีเตี้ย อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน โดยได้ดูพื้นที่ที่ถูกบุกรุกและกลายเป็นสวนลำไย ส่วนการสัมภาษณ์แลกเปลี่ยน

เปลี่ยนนั้นไม่สามารถทำได้เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ยอมรับว่าเป็นผู้ทำลาย แต่ก็ใช้วิธีการแอบสัมผัสภาษากับผู้ที่ไม่เห็นด้วยและถูกต่อต้านในชุมชนนอกจากนี้ก็ใช้การสืบค้นทางเอกสารและนำมาให้กลุ่มผู้นำได้ศึกษาซึ่งพบว่า

1. สภาพพื้นที่ป่าชุมชนบ้านสนปูละไม่ได้มีรูปแบบมาจากป่าดั้งเดิมราษฎรผู้ได้รับสิทธิไม่ได้ทำกินปล่อยรกร้างจนกลายเป็นป่าในภายหลัง

2. ราษฎรขาดจิตสำนึกในการรักษาป่า เนื่องจากการขายสิทธิให้ผู้อื่นแต่เมื่อที่ดินมีราคาสูงขึ้นก็เรียกร้องเอาสิทธินั้น โดยอ้างว่าเป็นพื้นที่ป่าชุมชน

3. ขาดการจัดตั้งองค์กรอย่างเป็นระบบทำให้การรักษาพื้นที่ป่าชุมชนไม่ประสบผลสำเร็จเมื่อความต้องการของชาวบ้านส่วนใหญ่ที่จะบุกเบิกเพื่อแบ่งพื้นที่กันก็ทำให้เกิดการรวมตัวและกระทำในสิ่งที่ตรงกันข้ามกับอุดมการรักษาป่าที่เคยเรียกร้องและต่อสู้ร่วมกันมา

จากองค์ความรู้ต่างๆที่ชาวบ้านหนองผึ่งได้รับการทัศนศึกษาครั้งนี้ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนการดำเนินกิจกรรมต่างๆภายในหมู่บ้านขึ้นและส่งผลให้การดำเนินกิจกรรมด้านป่าชุมชนเป็นรูปธรรมมากขึ้นกว่าในอดีตที่มีเฉพาะกลุ่มผู้นำเท่านั้นที่เห็นความสำคัญในด้านการจัดการป่าชุมชนและชาวบ้านก็ตื่นตัวกันมากขึ้นเมื่อมีการเปิดเวทีแลกเปลี่ยนหลังจากการดูงาน

3. การดำเนินกิจกรรมด้านป่าชุมชนต่าง ๆ ร่วมกับชาวบ้านหนองผึ่ง

3.1 การสำรวจขอบเขตและระบบนิเวศของป่าชุมชน ซึ่งชาวบ้านร่วมกับกลุ่มผู้นำและทีมวิจัยหลักได้ร่วมกันสำรวจขอบเขตป่าชุมชนโดยใช้เครื่องมือตรวจจับพิกัด GPS โดยให้ชาวบ้านที่รู้พื้นที่เป็นคนนำสำรวจ โดยได้ใช้แนวขอบพื้นที่ทำกินของชาวบ้านที่ได้ทำการปลูกพืชสวนและพืชไร่ไว้แล้วเป็นแนวเขตและเดินสำรวจภายในพื้นที่ป่าซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคอยผาเมืองมีเขตติดต่อกับพื้นที่บ้านแพะฮันต์ทางด้านทิศเหนือ บ้านป่าเลาทางด้านทิศใต้ และบ้านเกาะทรายในด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ สำหรับสภาพภายในป่าชุมชนของบ้านหนองผึ่งมีสภาพที่ค่อนข้างสมบูรณ์เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ซึ่งอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคอยผาเมือง จึงได้รับการดูแลจากภาครัฐที่ค่อนข้างเข้มงวดแต่ก็มีบางส่วนที่ถูกบุกรุกตัดฟัน โดยเฉพาะพื้นที่ซึ่งติดต่อกับที่ทำกินของชาวบ้านมักจะถูกบุกรุกในลักษณะรุกคืบเข้าไปทีละน้อยเพื่อขยายพื้นที่ทำกิน จากการสำรวจร่วมกับชาวบ้านสามารถสรุปผลได้ดังนี้

ระบบนิเวศป่าชุมชนบ้านหนองผึ่ง

ป่าชุมชนบ้านหนองผึ่ง หมู่ที่ 11 ต.ทากาศ อ.แม่ทา จ.ลำพูน ห่างจากตัวหมู่บ้านประมาณ 1 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 435 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	จด	ที่ทำกินของราษฎรบ้านหนองผึ่ง
ทิศใต้	จด	แนวเขตป่าบ้านป่าเลา
ทิศตะวันออก	จด	แนวเขตป่าบ้านแพะฮันต์

ทิศตะวันตก จด ที่ทำกินของราษฎรบ้านหนองผึ่ง

ลักษณะของพื้นที่ป่าบ้านหนองผึ่งนับได้ว่าเป็นป่าที่ฟื้นคืนสภาพอยู่ในรุ่นที่ 2 (Secondary forest) ซึ่งผ่านการทำไม้มาแล้ว โดยมีการเจริญเติบโตขึ้นมาใหม่หลังจากป่าดั้งเดิม (Primary forest) ได้ถูกทำลายลงไม่น้อยกว่า 20 ปี สภาพต้นไม้ที่เกิดขึ้นใหม่เป็นพันธุ์ไม้ดั้งเดิมที่เคยเกิดขึ้นในป่านี้ และส่วนใหญ่จะเกิดจากการแตกหน่อใหม่ (Coppices) บางชนิดสืบพันธุ์จากเมล็ด จากแม่ไม้ที่ยังหลงเหลือตามธรรมชาติ อายุของต้นไม้ใหญ่ โดยเฉลี่ยจะมีอายุประมาณ 40-70 ปี สำหรับลักษณะพื้นที่ทั่วไปจะเป็นภูเขาที่มีความสูงเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง ระหว่าง 400-500 เมตร ความลาดชันโดยเฉลี่ยประมาณ 35-40 องศา มีแนวต้นไม้ปกคลุมเด่นชัดในลักษณะค่อนข้างสมบูรณ์ สำหรับสภาพดินในพื้นที่ด้านทิศใต้ส่วนใหญ่จะเป็นดินลูกรังปนหิน ด้านทิศตะวันตกเป็นดินลูกรังปนดินร่วน ด้านทิศตะวันออกและด้านทิศเหนือ จะเป็นดินร่วนปนทรายเล็กน้อย มีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างสูง ทำให้สภาพด้านนี้เป็นป่าเบญจพรรณ (Mixed Deciduous Forest) ซึ่งมีคุณค่าในเชิงเศรษฐกิจสูง

ผลจากการสำรวจทรัพยากรป่าไม้ในเขตพื้นที่ป่าชุมชนบ้านหนองผึ่ง พบว่าประกอบด้วยป่าไม้ 2 ประเภท คือ

1. ป่าเบญจพรรณ หรือป่าผสมผลัดใบ (Mixed Deciduous forest) สภาพป่ามีไม้สักขึ้นปะปนอยู่ทั่วไป สภาพดินส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทรายสีดํา มีการระบายน้ำดี สภาพป่าบริเวณนี้ค่อนข้างสมบูรณ์สภาพป่าพื้นล่างจะมีหญ้าสาบเสือขึ้นปกคลุม ต้นไม้ขึ้นกระจัดกระจาย ซึ่งจะพบเห็นทางด้านทิศตะวันออกและทิศเหนือมีประมาณ 20 % ของพื้นที่ ต้นไม้ที่พบในป่านี้ ได้แก่ สัก (*Tectona grandis*) , ประดู่ (*Pterocarpus macrocapus*) , ต้มกั่วว (*Mitragyna brunonis*), แดง(*Xylia xylocarpa*), อ้อยช้าง (*Lanea coromandelica*), มะกอกป่า(*Spondias pinnata*), ตะแบกเปลือกบาง (*Lagerstoemia floribunda*), ตะแบกเลือด(*Terminalia corticosa*), มะค่าโมง(*Afzelia xylocarpa*), ฝ้ายแดง(*Vitex canescens*), ตีนนก(*Vitex peduncularis*), ตะเคียนหนู(*Anogeissus acuminata*), ส้าน (*Dillemia obovata*), ฉนวน (*Dalbergia nigrescens*), จั้วป่า (*Bombax spp*), ไม้ซาง(*Dendroedlamus strictus*), ไม้บง(*Bambusa natans*)

2. ป่าเต็ง-รัง สภาพดินส่วนใหญ่เป็นดินลูกรังปนดินเหนียวเฉพาะด้านทิศใต้ส่วนใหญ่เป็นหินลักษณะทั่วไปสภาพป่าค่อนข้างสมบูรณ์ มีร่องรอยการถูกตัดฟันไม้ขนาดเล็กขนาดเส้นรอบวงประมาณ 20 ซม. บ้างเล็กน้อย นอกจากนี้ยังพบร่องรอยความเสียหายจากไฟป่าซึ่งเกิดจากการเผาเศษวัชพืชและเศษหญ้าระหว่างการเตรียมพื้นที่ปลูกพืชไร่ในฤดูแล้งและการก่อไฟโดยปราศจากการควบคุมของผู้เก็บหาของป่า พันธุ์ไม้ที่พบได้แก่ เต็ง(*Shorea obtusa*), รัง(*Shorea siamensis*), เหียง(*Dipterocarpus obtusifolius*), รัก(*Nelanerrhoea usitata*), ตะแบกเลือด(*terminalia cortieasa*), ขอป่า(*Morinda spp*), ตีนนก(*Vitex peduneularis*), ต้มกั่วว(*Mitragyna brunonis*), มะเกลือ (*diospyrus mollis*)

โครงสร้างในแนวดิ่งของป่าชุมชนบ้านหนองผึ้ง พอที่จะแบ่งเป็นชั้น(Strata)ได้ดังนี้

1. ไม้ชั้นบน(Upper lager) เป็นชั้นของไม้ที่มีขนาดใหญ่กว่าไม้ชั้นอื่น ไม้ชั้นบนได้แก่ ไม้ที่มีเส้นรอบวงตั้งแต่ 50 เซนติเมตรขึ้นไปที่จะวัดความสูงเพียงอก มีความสูงประมาณ 8-15 เมตร เรือนยอด แผ่กว้างโดยเฉพาะไม้เต็ง(Shorea obtusa) ,รัก(Melanorrhoea usitata), มะค่าโมง(Afzelia xylocarpa) เป็นแม่ไม้ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในป่านี้ นอกจากนี้ไม้ที่ปรากฏในชั้นนี้ก็มีพวกไม้เหียง ,รัง พันธุ์ไม้ที่พบเป็น ไม้เดิมและพบทั่วไปในป่านี้ คือ ไม้สัก ,เต็ง,รัง,เหียง

2. ไม้ชั้นกลาง(Middle lager) เป็นชั้นของไม้ที่มีขนาดเล็กทรงลงมา ได้แก่ ไม้ที่มีเส้นรอบวง ต่ำกว่า 50 เซนติเมตรลงมา มีความสูงระหว่าง 2-8 เมตร พรรณไม้ในชั้นนี้ส่วนใหญ่จะเป็นลูกไม้ (Sapling) ของไม้ชั้นบน ได้แก่ เต็ง รัง เหียง คุ่มกว้าว ดินนกก สัก ประดู่ แดง รัก ขึ้นกระจายกันอยู่ ทั่วไปในบริเวณป่าแห่งนี้ บางแห่งก็ขึ้นรวมเป็นกลุ่ม ต้นไม้ในชั้นนี้มีการเจริญเติบโตได้เร็ว

3. ไม้ชั้นล่างและพืชคลุมดิน(Ground cover) ส่วนใหญ่เป็นกล้าไม้(Seeding) ของไม้ชั้นบน ที่รอเวลาที่จะแตกหน่อเจริญเติบโตเป็นไม้ชั้นสูงต่อไป แต่เนื่องจากอัตราการแข่งขันในเรื่องของ แสงและน้ำมีมาก ต้นไม้ชั้นนี้ จึงอยู่เป็นพุ่มเตี้ยๆเป็นเวลานาน เช่น เต็ง,รัง,เหียง รอจนกว่าโอกาส เหมาะสม หน่อ(Shoot)ที่แข็งแรงที่สุดก็จะเจริญเติบโตเป็นลำต้นที่แข็งแรงเพียงต้นเดียวต่อไป หน่อเล็ก ๆ ที่อ่อนแอก็จะค่อย ๆ คายไป นอกจากนี้พืชคลุมดินยังประกอบด้วยหญ้าตระกูลสาบเสือ เป็นต้น

3.2 การพิจารณาชนิดพันธุ์ไม้ที่จะนำมาปลูกเพื่อฟื้นฟูสภาพป่า ซึ่งเมื่อได้ผลการสำรวจ แนวเขตป่าและสภาพนิเวศแล้วชาวบ้านได้มาร่วมกันหารือถึงการที่จะนำต้นไม้ขึ้นต้นมาปลูกเสริม พื้นที่ป่าที่เสื่อมโทรมโดยต้องการให้เป็นไม้ป่าที่ให้ผลและสามารถใช้บริโภคได้ สำหรับขอบเขต ป่าในส่วนที่มีพื้นที่ติดกับที่ทำกินของชาวบ้านนั้นได้ตกลงให้ผู้ที่มีที่ทำกินทุกคนหยุดการบุกรุกพื้นที่ต่อไปโดยเด็ดขาดและให้ร่วมกันปลูกต้นไม้ขึ้นต้นชนิดเดียวกันเป็นแนวเขตตามธรรมชาติโดย มอบให้ผู้นำชุมชนไปประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อขอรับการสนับสนุนในเรื่องของ กล้าไม้ต่อไป ซึ่งในที่ประชุมได้เสนอพันธุ์ไม้หลายชนิด เช่น ขนุน มะม่วง เทพา สะเดา สัก จีเหือก หรือพันธุ์ไม้จำพวกสมุนไพรเช่นขมิ้นขาว พืชใช้หัวต่าง ๆ ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ใน ด้านการบริโภคในครัวเรือนและเป็นรายได้ในอนาคต

3.3 การร่วมมือกันปลูกต้นไม้ตามแผนปฏิบัติการ ซึ่งกลุ่มผู้นำและชาวบ้านได้ร่วมกัน หารือที่จะปลูกต้นไม้เป็นแนวเขตธรรมชาติและปลูกเสริมพื้นที่ป่าที่เสื่อมโทรม โดยในที่ประชุมได้ สรุปว่าให้ปลูกในวันสำคัญตามประเพณีนิยมซึ่งได้กำหนดให้ปลูกในวันที่ 11 สิงหาคม 2542 ร่วม กับทางองค์การบริหารส่วนตำบลทากาศ เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ โดยผู้ใหญ่บ้านได้ทำหนังสือขอรับการสนับสนุน พันธุ์ไม้จากสำนักงานป่าไม้จังหวัดลำพูน สำนักงานป่าไม้เขตเชียงใหม่ ซึ่งได้รับการสนับสนุน กล้าไม้ตามที่ต้องการ โดยชาวบ้านให้นำกล้าไม้สักมาปลูกเป็นแนวเขตธรรมชาติ ส่วนไม้ผลได้

นำไปปลูกใน พื้นที่ป่าที่เสื่อมโทรม ซึ่งในการปลูกต้นไม้ครั้งนี้ได้มีตัวแทนชาวบ้านในท้องถิ่น ตำบลทากาสมาร่วมกิจกรรมด้วยและชาวบ้านหนองผึ่งส่วนหนึ่งก็ต้องไปร่วมกิจกรรมที่องค์การบริหารส่วนตำบลทากาสมาร่วมกันที่อ่างเก็บน้ำห้วยน้ำฮากด้วยเช่นกัน

3.4 การจัดเวทีเสวนาร่วมระหว่างราษฎรกับนักวิจัย

เมื่อทีมวิจัยร่วมกับนักวิจัยพื้นที่ได้เข้าไปดำเนินกิจกรรมในช่วงหกเดือนแรก พบว่าการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เป็นไปตามแผนปฏิบัติการที่กำหนดไว้ ส่วนหนึ่งพบว่ามาจากการที่ผู้นำชุมชนมีส่วนในการชี้แนะซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของสังคมชนบทที่มักจะเชื่อหรือคล้อยตามผู้นำที่อาจเป็นผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งคุณลักษณะของผู้นำท้องถิ่นนั้น เอกชัย เจริญล้ำ (2542,หน้า15-9) หมายถึง ผู้ที่มีบุคลิกภาพเด่น ประกอบด้วยความสามารถพิเศษในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นซึ่งแต่ละกลุ่มจะประกอบด้วยบุคคลที่มีบุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถ หรือทักษะที่แตกต่างกันไปในขณะที่ทุกคนมีความผูกพันซึ่งกันและกันในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มจนต้องยอมรับนับถือความคิดเห็นของกันและกันด้วยเหตุนี้เองสถานการณ์บีบตัวขึ้นจึงผลักดันให้สมาชิกกลุ่มบางคนกลายเป็นผู้นำ นอกจากนี้คุณลักษณะพิเศษประจำตัวเช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรม ความโอปอฮ้อมอารี ความเสียสละ ในสถานการณ์หนึ่งหรือกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งอาจส่งผลให้บุคคลกลายเป็นผู้นำในเฉพาะสถานการณ์นั้นได้เช่นกัน

สำหรับชุมชนหนองผึ่งในระยะแรกเริ่มของการศึกษาวิจัย ก็แทบไม่แตกต่างจากสังคมชนบททั่วไปที่ชี้แนะผู้นำเป็นผู้ตัดสินใจระดับต่าง ๆ โดยเฉพาะนักวิจัยพื้นที่ซึ่งเป็นกลุ่มผู้นำของบ้านหนองผึ่งจะมีสถานภาพทางสังคม คือ เป็นผู้ใหญ่วัยผู้ใหญ่ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล แต่เมื่อได้ดำเนินโครงการตามแผนปฏิบัติการไปช่วงหนึ่งสังเกตพบว่าชาวบ้านเริ่มมีความสนใจและใฝ่รู้ในกิจกรรมของงานวิจัยโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องป่าไม้ เพราะส่วนหนึ่งของชาวบ้านหนองผึ่งมีพื้นที่ทำกินอยู่ติดกับเขตป่าไม้ซึ่งเป็นเขตหวงห้าม และทุกปีก่อนที่จะมีโครงการวิจัยนั้นทราบจากกลุ่มผู้นำว่ามักจะมีการบุกรุกขยายพื้นที่ทำกินเข้าไปในเขตป่าอยู่ตลอดเวลาทั้งที่มีเจตนาที่จะเพิ่มพื้นที่ทำกินและต้องการใช้ทำประโยชน์อย่างอื่นนอกเหนือจากใช้เป็นที่ทำกิน เมื่อมองว่าโครงการวิจัยที่เข้ามาในชุมชนน่าจะเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของตนเองก็พยายามเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะด้านป่าไม้ จากความรู้สึกรู้สึกที่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมใน กิจกรรมป่าชุมชนของชาวบ้านหนองผึ่งนี้สอดคล้องกับการศึกษาของนิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ (2527,หน้า 182-188)ที่พบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนนั้นเป็นการสร้างแนวทางการจัดการป่าชุมชนที่ถูกต้องเพราะแนวทางการจัดการป่าชุมชนย่อมแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่นจึงต้องเป็นเรื่องของประชาชนในท้องถิ่นในการเข้ามามีส่วนร่วมต่อการกำหนดแนวทางกันเองโดยการร่วมมือ การประสานงานและการร่วมรับผิดชอบ ทำให้ทีมวิจัยร่วมกันเปิดเวทีเสวนากับชาวบ้านหนองผึ่งทั้งหมดเพื่อค้นหาความจริงที่ชาวบ้านต้องการโดยใช้เทคนิคในการประชุมร่วมดังนี้

1. การใช้เทคนิค AIC เพื่อดึงให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม โดยระยะแรก (เวทีที่ 1) มักจะไม่ค่อยมีการแสดงออกของชาวบ้านมากนัก (ซึ่งทีมวิจัยจะคอยสังเกตและเข้าไปพูดคุยแทรกเป็นการส่วนตัว บางครั้งก็ขอให้แสดงออกโดยการวาดรูปแสดงความต้องการของตนเองออกมา) มีผู้ที่กล้าแสดงความคิดเห็นเพียงไม่เกิน 3-5 รายเท่านั้นและมักจะเป็นคนเดิม ๆ ซึ่งเป็นธรรมชาติของการจัดเวทีชาวบ้านในชนบททั่วไป เมื่อปรับใช้เทคนิค AIC ที่ประยุกต์แล้วก็จะเริ่มมีการแสดงความคิดเห็นมากขึ้น เมื่อมีเวทีที่สองและเวทีที่สามตามมาก็จะพบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีการแสดงออกสูงขึ้น โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่ไปเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านโดยตรงเช่น การกำหนดแนวเขตป่าร่วมกันของหมู่บ้าน การร่วมกันศึกษาสภาพพื้นที่ป่าไม้ การร่วมแสดงความคิดเห็นเรื่องกฎกติกาของชุมชน การพัฒนากิจกรรมเกี่ยวกับป่าชุมชน ตลอดจนการร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน

2. การใช้เทคนิค FSC ซึ่งปรับปรุงให้เข้ากับสถานการณ์ โดยใช้ความคาดหวังของชุมชนหลักซึ่งก็พบว่าได้ผลไม่แตกต่างจากครั้งแรกที่ใช้ในการฝึกอบรมชาวบ้าน 50 คน โดยชาวบ้านให้ความคาดหวังในเรื่องของป่าไม้เป็นคะแนนที่สูงสุด แต่ความต้องการพื้นฐานของคนทั่วไปก็มีคะแนนใกล้เคียงกันเช่นความต้องการโทรศัพท์สาธารณะ จะสูงกว่าความต้องการใช้น้ำในภาคเกษตรกรรม ซึ่งสอดคล้องกับอาชีพของชาวบ้านหนองผึ่งที่ส่วนใหญ่มีอาชีพแกะสลักไม้ที่ต้องติดต่อสื่อสารกับผู้ค้าขายร่วมกัน เช่นการรับใบสั่งรายการ(ออเดอร์)กับลูกค้า เป็นต้น

การจัดเวทีครั้งนี้ทำให้ชาวบ้านได้ทบทวนกิจกรรมที่ผ่านมาและแสดงความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะการฟื้นฟูสภาพป่าโดยการปลูกนั้นถ้าจะให้ได้ผลก็ต้องคำนึงถึงฤดูกาล ความเหมาะสมของปริมาณน้ำฝน ความชื้นในดิน ไม่ควรดำเนินกิจกรรมในลักษณะของประเพณีนิยมซึ่งทำให้เสียเวลาและสิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์ และชาวบ้านได้ช่วยกันคิดหาวิธีป้องกันไฟป่าที่กำลังจะเกิดขึ้นในฤดูแล้งตั้งแต่เดือนธันวาคม เป็นต้นไปของทุกปี โดยในเบื้องต้นชาวบ้านต้องการมีความรู้ในเรื่องของไฟป่าเพื่อค้นหาวิธีป้องกันที่ได้ผล จึงได้หารือกับทีมวิจัยหลักว่าจะมีแนวทางใดที่จะให้ความรู้ในเรื่องไฟป่าแก่ชาวบ้าน ซึ่งทีมวิจัยได้แนะนำให้ผู้นำทำหนังสือขอรับการสนับสนุนจากสำนักงานป่าไม้จังหวัดลำพูน และปรากฏว่าได้มีการกำหนดให้บ้านหนองผึ่งและหมู่บ้านอื่นในท้องที่ตำบลทากาศเข้ารับการฝึกอบรมในปีงบประมาณ 2543

4. ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากผลการวิจัยในช่วงหกเดือนแรก (อบรมไฟป่า,หาความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นๆ)

เมื่อทีมวิจัยได้เข้ามาดำเนินการวิจัยในช่วงหกเดือนแรก พบว่ามีความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนหนองผึ่งโดยเป็นการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติไม่ได้เกิดจากการชี้แนะจากทีมวิจัยแต่เป็นการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ คือในกลุ่มผู้นำซึ่งเป็นนักวิจัยพื้นที่เริ่มเข้าใจว่าการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ นั้นบางครั้งก็ต้องอาศัยองค์ประกอบจากภายนอกชุมชนเข้ามาช่วยเหลือจึงจะทำให้กิจกรรมนั้นประสบผลสำเร็จ ซึ่งความเข้าใจเช่นนี้สังเกตได้จากเวทีเสวนาร่วมระหว่างทีมวิจัยกับชาวบ้าน

เมื่อร่วมกันคิดหาแนวทางแก้ปัญหาต่างๆสำหรับชุมชนแล้วจะพบว่าแนวคิดที่ตกผลึกของกลุ่มผู้นำและชาวบ้านเมื่อถึงที่สุดแล้วจะมองว่าการประสานงานเพื่อขอความร่วมมือจากองค์กรภายนอกชุมชนนั้นบางครั้งเป็นสิ่งจำเป็นและไม่เป็นที่เสียหายต่อชุมชน ซึ่งแนวคิดเช่นนี้ก่อนที่จะมีวิสัยจะเข้าพื้นที่ได้เคยสัมภาษณ์ผู้นำและชาวบ้านส่วนหนึ่งพบว่า การแก้ปัญหาหรือการพัฒนาชุมชนนั้นเป็นไปตามระบบราชการปกติคือผู้นำไปรับคำสั่งจากทางราชการให้ปฏิบัติไปตามกรอบปกติของทางราชการซึ่งมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้าไปในชุมชนเช่น พัฒนาชุมชน เกษตร สหกรณ์ ปกครอง ตำรวจ หรือหน่วยงานอื่นๆ ชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมแต่อย่างใดเพียงแต่ได้รับกิจกรรมบางอย่างที่ทางราชการมอบให้เช่น โครงการเลี้ยงไก่สามสายพันธุ์ การเลี้ยงปลาในบ่อซีเมนต์ เป็นต้น ที่สุดแล้วชาวบ้านตลอดจนกลุ่มผู้นำมองว่าโครงการเหล่านี้ไม่ได้ผลและไม่ยั่งยืน เพราะไม่ได้เกิดจากความต้องการของชาวบ้านแต่เป็นโครงการที่ทางราชการคิดขึ้นมาเอง แต่เมื่อได้ร่วมเวทีเสวนาแล้วต่างก็ร่วมกันค้นหาแนวทางและความร่วมมือโดยในครั้งแรกนั้น ชาวบ้านมีความต้องการที่จะมีกิจกรรมด้านป่าชุมชน โดยคิดว่าการปลูกต้นไม้เป็นการพัฒนาพื้นที่ป่าชุมชน โดยพันธุ์ไม้ที่จะนำมาปลูกนั้นควรจะเอื้อประโยชน์ให้ชาวบ้านสามารถเก็บกินได้ จึงมีการร่วมกันคิดหาพันธุ์ไม้ที่ต้องการและสามารถหาแหล่งพันธุ์ไม้ตามที่ต้องการมาสนับสนุนได้

เมื่อได้แนวคิดร่วมกันแล้วกลุ่มผู้นำซึ่งเป็นนักวิจัยพื้นที่ ได้ร่วมกันหารือถึงแหล่งพันธุ์ไม้ โดยขอความร่วมมือไปยังหน่วยงานของกรมป่าไม้ที่อยู่ใกล้ชุมชนมากที่สุด ซึ่งก็ได้รับการสนับสนุนในเรื่องของพันธุ์ไม้ที่ชาวบ้านต้องการจากศูนย์เพาะชำกล้าไม้สำนักงานป่าไม้เขตเชียงใหม่ซึ่งตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลทาจุมเงินและโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำแม่อาวอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลนครเจดีย์ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ซึ่งก็ได้พันธุ์ไม้ที่กินได้เช่น จี๋เหล็กบ้าน แด สะเดา ขนุน จำนวน 3,000 ต้น ทำให้ชาวบ้านเห็นว่าหากมีกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมแล้วการประสานงานขอความร่วมมือกับองค์กรภายนอกชุมชนที่มีศักยภาพในการสนับสนุนหรือมีหน้าที่เกี่ยวข้องก็ไม่ใช่อุปสรรคสำหรับชาวบ้านอีกต่อไป และจะเห็นได้ชัดเจนขึ้นในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับป่าเช่นกรณีที่ชาวบ้านต้องการทราบแนวเขตป่าของชุมชนก็หารือกับทีมวิจัยหลักและประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องซึ่งชาวบ้านได้รับการสนับสนุนการร่วมตรวจหาค่าพิกัดจากเครื่องมือ GPS โดยเจ้าหน้าที่ซึ่งมีความชำนาญเฉพาะจากโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำแม่อาวอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทำให้ได้แนวเขตที่มีค่าพิกัดชัดเจนขึ้นและเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านรวมไปถึงหมู่บ้านข้างเคียง ทำให้การดูแลและควบคุมพื้นที่ป่าชุมชนเป็นไปอย่างสะดวก

เมื่อมีปัญหาในด้านไฟฟ้าซึ่งจะเกิดขึ้นในพื้นที่ป่าทุกปีเมื่อเข้าสู่ฤดูแล้งกลุ่มผู้นำได้หารือร่วมกับชาวบ้านโดยได้ข้อสรุปว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจโดยเฉพาะเกี่ยวกับอันตรายจากไฟฟ้าและวิธีการป้องกันอย่างถูกต้อง จึงได้ก็ขอรับการสนับสนุนจากสำนักงานป่าไม้จังหวัดลำพูนเพื่อให้มีการฝึกอบรมให้ชาวบ้านตลอดจนหมู่บ้านข้างเคียงซึ่งมีพื้นที่เป็นเทือกเขาติดต่อกันโดยประสานงานในนามขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งได้รับการตอบสนองเป็นอย่างดี

ทั้งด้านการฝึกอบรมทั้งภาคทฤษฎี และปฏิบัตินอกจากนี้ยังได้รับอุปกรณ์และเครื่องมือในการดับไฟป่าอีก 1 ชุดไว้ประจำสำหรับบ้านหนองผึ่งด้วย ปรากฏรายละเอียดสำหรับกิจกรรมป้องกันไฟป่า ดังนี้

4.1 กิจกรรมป้องกันไฟป่าบ้านหนองผึ่ง

เป็นการดำเนินการกิจกรรมหลังจากที่ได้ร่วมกันหารือในเรื่องไฟป่าแล้วโดยทีมวิจัยพื้นที่เป็นผู้เริ่มกิจกรรมผ่านเวทีชาวบ้านในระหว่างเดือนธันวาคม 2542 เนื่องจากพบว่าเมื่อเข้าสู่ฤดูหนาวอากาศจะเริ่มแห้งแล้งมีปัญหาไฟป่าเกิดขึ้นทุกปีซึ่งเป็นประสบการณ์ที่ชาวบ้านได้รับมาโดยตลอดและยากที่จะป้องกัน โดยเฉพาะชาวบ้านส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในอันตรายที่เกิดจากไฟป่า ที่ประชุมในเวทีชาวบ้านจึงมีมติให้ทีมวิจัยพื้นที่หารือกับทีมวิจัยหลักเพื่อประสานงานกับหน่วยงานที่มีศักยภาพในการให้ความรู้ด้านไฟป่าแก่ชาวบ้าน

ทีมวิจัยพื้นที่ได้ทำหนังสือขอความร่วมมือไปยังสำนักงานป่าไม้จังหวัดลำพูนเพื่อให้ความรู้แก่ชาวบ้านในรูปแบบของการฝึกอบรม และสำนักงานป่าไม้จังหวัดลำพูนได้สนองตอบความต้องการของชาวบ้านโดยกำหนดการฝึกอบรมขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ 2543 พร้อมทั้งประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบลทากาศ เพื่อใช้เป็นสถานที่ฝึกอบรมพร้อมทั้งให้ตัวแทนหมู่บ้านข้างเคียงเข้าร่วมฝึกอบรมด้วยโดยใช้เวลาในการฝึกอบรมหนึ่งวันทำการเป็นการฝึกอบรมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติซึ่งใช้สถานที่ในภูมิประเทศจริง นอกจากนี้สำนักงานป่าไม้จังหวัดลำพูนเมื่อเห็นความตั้งใจจริงของชาวบ้านหนองผึ่งยังได้ประสานงานไปยังกรมป่าไม้ เพื่อขอสนับสนุนอุปกรณ์ในการดับไฟป่าให้แก่วบ้านหนองผึ่งอีกจำนวน 1 ชุด (อุปกรณ์ครบจำนวนชุดไฟป่าที่ทางราชการกำหนดเช่นถังดับไฟป่า 15 อัน, คราด, ไม้คดไฟ, จอบ, ขวาน, เลื่อย, ไฟฉายพร้อมถ่าน, กระตักน้ำสนาม ฯ อย่างละ 15 อันเป็นต้น)

ภายหลังจากที่ได้รับการฝึกอบรมชาวบ้านหนองผึ่งซึ่งเข้าร่วมฝึกอบรมจำนวน 50 คน ได้ร่วมกันจัดหน้าที่ในการเฝ้าระวังไฟป่าและแจ้งเหตุเมื่อมีไฟป่าเกิดขึ้น เพื่อระดมกำลังในการดับไฟป่าพร้อมทั้งมีการจัดทำแนวกันไฟในพื้นที่รับผิดชอบของเจ้าของพื้นที่ที่มีแนวเขตติดต่อกับพื้นที่ป่า นอกจากชาวบ้านหนองผึ่งจำนวน 50 คนที่เข้ารับการฝึกอบรมครั้งนี้ยังมีชาวบ้านข้างเคียงที่มีชายขอบติดกับเขตป่าได้เข้าร่วมฝึกอบรมอีกหมู่บ้านละ 5 คน ซึ่งชาวบ้านเหล่านี้สามารถนำความรู้และเทคนิคการป้องกันไฟป่าไปถ่ายทอดให้ชาวบ้านในชุมชนของตนเองทราบและดำเนินการกิจกรรมตามศักยภาพของแต่ละหมู่บ้านต่อไป สำหรับบ้านหนองผึ่งนั้นมีการดำเนินการกิจกรรมด้านไฟป่ารวม 6 ครั้งในฤดูไฟป่าที่ผ่านมา

4.2. การแสดงจุดยืนของกลุ่มผู้นำและชาวบ้าน (ตรวจยึดจับกุมไม้ที่ถูกลักลอบตัดฟัน)

สำหรับบ้านหนองผึ่งเมื่อได้ดำเนินการวิจัยไประยะหนึ่งพบว่าการดำเนินการกิจกรรมที่สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของชาวบ้านในเรื่องป่าชุมชนคือ มีการเฝ้าระวังไม่ให้มีการบุกรุกเข้าไปตัดไม้ในพื้นที่หวงห้ามของหมู่บ้านซึ่งชาวบ้านหนองผึ่งได้ทราบกฎกติกาของหมู่บ้านเป็นอย่างดี แต่มีปัญหา

การบุกรุกจากหมู่บ้านอื่นที่เข้ามาลักลอบตัดไม้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์เช่นกรณีเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2543 มีชาวบ้านตรวจพบว่าพื้นที่ป่าของหมู่บ้านถูกลักลอบตัดฟันไม้จำนวนหนึ่งจึงได้แจ้งให้กลุ่มผู้นำทราบและร่วมกันตรวจสอบพบว่าเป็นการลักลอบตัดไม้ในลักษณะที่จะนำไปทำเป็นไม้ค้ำดันลำไยซึ่งกำลังติดดอกเป็นจำนวนมาก กลุ่มผู้นำจึงได้ประสานงานกับหน่วยพิทักษ์ป่าป่าเถาซึ่งเป็นหน่วยงานกรมป่าไม้ในพื้นที่เพื่อเข้าร่วมตรวจยึดไม้จำนวนดังกล่าวและร่วมกันบันทึกการตรวจยึดไว้พร้อมทั้งนำไม้ทั้งหมดมาเก็บรักษาไว้ที่บ้านผู้ใหญ่บ้านเพื่อใช้ประโยชน์ของหมู่บ้าน

ต่อมาได้มีผู้ที่ลักลอบตัดไม้จำนวนนี้และอ้างความเป็นเจ้าของเพื่อขอไม้คืนโดยอ้างว่าอยู่นอกพื้นที่บ้านหนองผึ่งแต่ชาวบ้านไม่ยินยอมและบอกว่าหากยอมรับว่าเป็นเจ้าของไม้นี้ดังกล่าวจริงก็ต้องเสียเงินค่าปรับตามกฎหมายของหมู่บ้าน บุคคลดังกล่าวจึงได้ล่าถอยไป เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ทำให้มีการประชุมร่วมกันในหมู่บ้านโดยได้ข้อสรุปว่า หากบ้านหนองผึ่งเฝ้าระวังรักษาอยู่หมู่บ้านเดียวก็คงไม่เกิดประโยชน์สำหรับส่วนรวม ควรที่จะขยายเครือข่ายในการรักษาป่าไปยังหมู่บ้านข้างเคียงเพื่อร่วมกันรักษาป่าในระดับตำบล โดยมอบหมายให้ผู้ใหญ่บ้านและกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลทาภาศประจำหมู่บ้านนำไปหารือกับผู้ใหญ่บ้านอื่นในระดับตำบลต่อไป จากแนวคิดเรื่องเครือข่ายนี้ทำให้มองเห็นว่าขบวนการทางสังคมในเรื่องป่าชุมชนนั้นมีได้จำกัดตัวเองอยู่ในชุมชนแห่งใดแห่งหนึ่งอย่างโดดๆ ชุมชนในลักษณะของเครือข่ายจึงเกิดขึ้นเพื่อให้มีการจัดการทรัพยากรร่วมกันหรือต่อสู้จากการรุกรานของบุคคลภายนอกส่วนรวม ซึ่งมองในแง่นี้ ป่าชุมชนจึงเป็นขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นทั้งในระดับชุมชนและระดับเครือข่ายภายในบริบทของระบบนิเวศแห่งหนึ่ง เพื่อพิทักษ์ทรัพยากรส่วนร่วมของชุมชนและเพื่อทำการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน (เสน่ห์ จามริกและคณะ, อ้างแล้ว, หน้า 156-163)

4.3 การประสานความร่วมมือของกลุ่มผู้นำเพื่อหาเครือข่ายในการรักษาป่าชุมชน (หมู่บ้านอื่นโดยประสานงานกับอบต.ทาภาศ)

จากผลการประชุมในเวทีบ้านหนองผึ่ง นำไปสู่การหารือในองค์การบริหารส่วนตำบลทาภาศ ซึ่งที่ประชุมเห็นด้วยกับแนวทางดังกล่าวโดยขอให้มีการเปิดเวทีเสวนาระดับตำบลขึ้นและให้ตัวแทนในระดับผู้นำของหมู่บ้านต่าง ๆ เข้าร่วมเวทีเสวนา ซึ่งทีมวิจัยหลักได้ร่วมกันหาเทคนิคในการฝึกอบรมเนื่องจากมีผู้เข้าร่วมเสวนาเป็นจำนวนมากถึงประมาณ 100 คน โดยใช้สถานที่โรงเรียนวัดแพะอันต์ค้อยแซ่ เป็นสถานที่ดำเนินการในวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2543 ซึ่งทีมวิจัยได้กำหนดทิศทางของการเปิดเวทีเสวนาครั้งนี้โดยคาดหวังว่าจะได้แนวคิดของผู้นำชุมชนทั้ง 8 หมู่บ้านเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมด้านป่าชุมชนในท้องที่ตำบลทาภาศ และต้องการเสริมกระบวนการดำเนินงานตั้งแต่กระบวนการคิด การวางแผน การปฏิบัติการ ตลอดจนการประเมินผล โดยได้เชิญวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานพัฒนาชุมชน และส่วนราชการที่มีความรู้ความสามารถหรือและกำหนดกิจกรรม โดยเริ่มที่เทคนิค FSC เพื่อดันหาอดีต ปัจจุบันและอนาคตของแต่ละ

ชุมชน และได้นำกิจกรรมในการร่วมสร้างสิ่งประดิษฐ์มาใช้เป็นแนวทางสำหรับกระบวนการคิด การวางแผน การปฏิบัติและการประเมินผล โดยใช้วิธีการแบ่งกลุ่มให้แต่ละกลุ่มแข่งขันจัดทำครัว ทาน (ต้นครัวทานสำหรับปักเงินที่เสียบอยู่ปลายยอดไม้ไผ่) และตั้งกติกาไว้โดยการกำหนดวัสดุ สำหรับการทำกิจกรรม มีการตั้งราคาเพื่อวัดความประหยัด ความสวยงาม ความแข็งแรง ความสูง เมื่อหมดเวลาแล้วจึงนำมาเฉลยเพื่อสื่อความหมายของกิจกรรมให้ผู้นำชุมชนได้ทราบถึงกระบวนการคิด การวางแผน การปฏิบัติงานกลุ่ม การติดตามประเมินผลหลังการทำงานกลุ่มเสร็จสิ้นลง ทำให้ผู้เข้าร่วมเวทีเสวนาเข้าใจและมองเห็นภาพได้ชัดเจนขึ้น และเมื่อเริ่มคิดถึงกิจกรรมป่าชุมชน บวกกับความคาดหวังที่ได้เริ่มไว้ในตอนแรกของแต่ละชุมชน จึงเกิดมาตรการของแต่ละชุมชนขึ้น และมองไปถึงมาตรการรวมสำหรับตำบลตากาศ พร้อมทั้งได้ข้อสรุปว่าให้แต่ละชุมชนกลับไป ชี้แจงให้ชาวบ้านได้เข้าใจพร้อมกับเสนอให้ทีมวิจัยหลักเข้าร่วมชี้แจงเพื่อเสริมแนวคิดสำหรับผู้นำ ชุมชน และนักวิจัยพื้นที่ก็จะถือโอกาสนี้เดินทางไปชี้แจงสถานการณ์ของบ้านหนองผึ้งให้ชาวบ้าน อื่นๆได้เข้าใจกฎกติกาของบ้านหนองผึ้ง และทีมวิจัยหลักจะได้โอกาสในการสังเกตความเปลี่ยนแปลงตลอดจนแนวคิดของนักวิจัยพื้นที่ไปด้วย สำหรับแนวทางปฏิบัติของแต่ละชุมชนที่เข้าร่วม เสวนามีดังนี้

แนวทางของแต่ละชุมชนในการดำเนินกิจกรรมด้านป่าชุมชน

1. บ้านท้องฝาย หมู่ 1

1. ร่วมกันกำหนดขอบเขตป่าของหมู่บ้าน
2. จัดให้มีหน่วยงานในพื้นที่ประสานงานกับชุมชนเพื่อให้ความรู้แก่ชุมชน
3. สร้างจิตสำนึกให้คนรักป่า
4. ร่วมกันตั้งกฎเกณฑ์ของหมู่บ้านที่ปฏิบัติได้จริง
5. ขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากทางราชการ

2. บ้านแพะยั้ง หมู่ที่ 2

1. กำหนดเขตรับผิดชอบและเขตติดต่อหมู่บ้านใกล้เคียงให้ชัดเจน
2. ตั้งคณะกรรมการขึ้น
3. พบว่าการประสานงานไม่มีอำนาจ (เข้าใจว่าเป็นอำนาจของพนักงานเจ้าหน้าที่)
4. จัดประชุมชาวบ้านโดยเชิญเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้าร่วมประชุมด้วย
5. ให้เจ้าหน้าที่ติดตามประเมินผล

3. บ้านคอยแซ่ หมู่ 3

1. ร่วมมือโดยคนในหมู่บ้านประชุมและหารือเรื่องป่า
2. วางแผน ทำอย่างไรที่จะให้ป่าคงอยู่(ตั้งคณะกรรมการแบ่งหน้าที่ดำเนินการ)

3. ตั้งกฎเกณฑ์ ที่มาจากกรรมการ โดยห้ามตัดไม้ ใครตัดถูกปรับโดยกรรมการหมู่บ้าน
ร่วมกันอนุรักษ์รักษา ป่าปลูก ดูแล ทำข้อตกลงว่าการตัดต้นไม้เพื่อใช้ประโยชน์อะไรบ้าง

4. การปฏิบัติ ดำเนินการตามกฎเกณฑ์

5. ติดตามผลงานว่าผลการปฏิบัติเป็นอย่างไร ได้ผล ไม่ได้ผล สรุปผลงาน

4. บ้านเกาะทรายหมู่ 5

1. สำรวจแนวเขตป่าและเขตติดต่อให้ชัดเจน

2. เจ้าหน้าที่ทำความเข้าใจกับชาวบ้าน

3. ตั้งกฎเกณฑ์ของหมู่บ้าน

4. ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์อย่างเคร่งครัด

5. บ้านหนองบัว หมู่ 12

1. ประชุมหมู่บ้าน โดยมีวิทยากรเข้าร่วมชี้แจงด้วยและให้มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้าร่วมประชุม

2. ให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้จัดทำแนวเขตรับผิดชอบให้ชัดเจน

3. ตั้งกฎเกณฑ์ขึ้นมาและบันทึกปฏิบัติตามมติที่ประชุม

6. บ้านแม่ขนาด หมู่ที่ 8

1. จัดฝึกอบรมระหว่างเจ้าหน้าที่กับชุมชนเพื่อ ปลุกจิตสำนึกให้ชุมชน

2. จัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครเพื่อสอดส่องดูแลและป้องกันรักษาป่า

3. ศึกษาหาแนวเขตติดต่อของป่าเพื่อให้ได้ข้อมูลที่แน่ชัด

4. แสวงหาความร่วมมือจากรัฐหรือองค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ร่วมกัน

5. ตั้งกฎเกณฑ์ในการรักษาป่าโดยการนำของอาสาสมัครชุมชน

7. บ้านป่าเลา หมู่ 9

1. ให้เจ้าหน้าที่เข้าไปร่วมประชุมกับชาวบ้าน ให้การฝึกอบรม

2. หยุดเผา หยุดตัดไม้ทำลายป่า

3. ปลูกต้นไม้ทดแทน

4. ตั้งกฎเกณฑ์การรักษาป่าให้ชาวบ้าน

5. สร้างความเข้าใจระหว่างเจ้าหน้าที่และชาวบ้าน

8. บ้านหนองผึ้ง หมู่ 11

เนื่องจากบ้านหนองผึ้งได้มีการดำเนินกิจกรรมด้านป่าชุมชนไปแล้วจึงนำเสนอสิ่งที่ได้
ดำเนินการ ไปคือ

1. กฎเกณฑ์ของบ้านหนองผึ้งที่ได้กำหนดไว้แล้วโดยมติของที่ประชุมชาวบ้าน

2. ร่วมกันดูแลทั้งหมู่บ้าน

3. ขยายเครือข่ายการดำเนินงาน โดยแสวงหาความร่วมมือกับหมู่บ้านข้างเคียง

4. ขอรับการสนับสนุนจากหน่วยราชการ

เมื่อได้มาตรการของแต่ละหมู่บ้าน โดยกลุ่มผู้นำที่เข้าร่วมเสวนาในครั้งนี้ได้ร่วมกันคิดถึง มาตรการของตำบลขึ้น โดยได้ข้อสรุปว่า

1. ร่วมกันสำรวจขอบเขตรับผิดชอบในการดูแลรักษาป่าของตำบล โดยเฉพาะพื้นที่ป่าที่ เชื่อมติดต่อกันโดยข้อความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ในการสำรวจ
2. มีมาตรการของตำบลซึ่งเป็นมาตรการ โดยรวมซึ่งจะได้ร่วมหารือในระดับตำบลต่อไป
3. ให้องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นแกนนำในการจัดระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของตำบล โดยให้สอดคล้องกับแนวทางของแต่ละชุมชน

4.4 การเปิดเวทีเสวนาเพื่อสำรวจความต้องการของชุมชนทั้ง 8 ชุมชน

หลังจากที่ได้เปิดเวทีเสวนาในระดับผู้นำของตำบลเมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2543 แล้วทีม วิจัยพื้นที่ได้ประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบลทากาศโดยนำเสนอกิจกรรมที่ได้ดำเนินการ ไปแล้วให้ทราบ และหารือกันซึ่งได้ข้อสรุปว่าจะออกไปจัดเวทีสำหรับชุมชนทั้ง 8 ชุมชนที่ผู้นำได้ เข้าร่วมฝึกอบรมและได้นัดหมายแต่ละหมู่บ้านไว้เพื่อกำหนดวันเวลาและสถานที่ ซึ่งได้เริ่มตั้งแต่วันที่ 4 เมษายน 2543 และเสร็จสิ้นในเดือนพฤษภาคม 2543 โดยร่วมกับชาวบ้านหนองผึ่งเปิดเวที เสวนาเพื่อหาข้อสรุปในการเชื่อมเครือข่ายป่าชุมชนต่อไป

ผลการดำเนินงานกิจกรรม

ในการเปิดเวทีเสวนาเครือข่ายป่าชุมชนสำหรับหมู่บ้านใกล้เคียงและมีพื้นที่ลักษณะ เดียวกันกับหมู่บ้านหนองผึ่ง มีกระบวนการดำเนินงานกิจกรรมคือ

1. ให้นักวิจัยพื้นที่ชี้แจงทำความเข้าใจเกี่ยวกับ โครงการวิจัยและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ กิจกรรมป่าชุมชนและผลการดำเนินงานของบ้านหนองผึ่งพร้อมทั้งนำเอาผลสรุปของกลุ่มผู้นำ แต่ละชุมชนในวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2543 แจ้งให้ชาวบ้านทราบและเปิดให้แสดงความคิดเห็น พร้อมทั้งสอบถามถึงสิ่งที่ชุมชนมีความต้องการนอกจากเรื่องเกี่ยวกับป่าไม้

2. สังเกตกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน และบางเวทีจะใช้เทคนิคในการฝึกอบรม ช่วยกระตุ้นให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็น

3. สังเกตกิจกรรมที่คณะกรรมการฝ่ายองค์การบริหารส่วนตำบลและเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ดำเนินการ ซึ่งใช้เวทีเดียวกันสำหรับทำประชาคมหมู่บ้านเพื่อหาจุดอ่อนและจุดแข็งของแต่ละ ชุมชน เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการเตรียมประสานเครือข่ายป่าชุมชนในอนาคตให้มีประสิทธิภาพ ยิ่งขึ้น

จากกระบวนการที่ได้ดำเนินการในเวทีเสวนานั้นจะพบว่าในส่วน of หมู่บ้านที่เป็นคน พื้นเมือง ส่วนใหญ่จะแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง ซึ่งส่วนใหญ่จะมีความเห็นไปในทิศทาง เดียวกับกลุ่มผู้นำแต่ก็มีที่แตกต่างกันไปบ้างเช่น แนวคิดในเรื่องการสืบทอดซึ่งเกิดจากกลุ่มหมู่บ้าน

ที่เป็นชาวเขา (กระเหรี่ยง) ที่ไม่ค่อยแสดงออกมากนักเนื่องจากมีอุปสรรคในการสื่อสารเพราะส่วนใหญ่จะพูดภาษาไทยไม่ได้ แต่มีผู้นำซึ่งสามารถสื่อให้เข้าใจกับทีมวิจัยได้ เนื่องจากแนวคิดในเรื่องการสืบทอดนี้เมื่อทีมวิจัยได้สัมภาษณ์กลุ่มผู้อาวุโส (ผ่านล่าม) แล้วจึงทราบว่าจากประสบการณ์ของผู้อาวุโสจะมองว่าไม่ว่ากิจกรรมใดก็ตามที่เกิดขึ้นในชุมชนมักจะเกิดขึ้นตามชุดตามสมัย (การพัฒนาตามระบบราชการ) เมื่อโครงการผ่านไปแล้วก็แล้วกันไปผู้ที่ปฏิบัติก็มักเป็นกลุ่มที่ได้รับการชี้แนะ โดยเฉพาะพื้นที่ของชนเผ่าในปัจจุบันสามารถติดต่อคมนาคมกับสังคมภายนอกได้อย่างสะดวกสบายทุกฤดูกาล คนหนุ่มสาวของชุมชนก็จะมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปจากเดิมโดยผสมกลมกลืนไปกับสังคมเมือง ดังนั้นหากจะให้มีการรักษาป่าอย่างจริงจังและยั่งยืนก็ควรจะให้เยาวชนเข้ามามีส่วนรับรู้และมีจิตสำนึกในการสืบทอดด้วยเพราะเมื่อหมดยุคของผู้เฒ่าผู้แก่แล้วการรักษาป่าก็อาจหมดสิ้นตามไปด้วยเพราะวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไป

ผลจากการเปิดเวทีชาวบ้านทั้ง 8 หมู่บ้านสรุปได้ดังนี้

1. ทุกชุมชนต้องการทราบแนวเขตของแต่ละหมู่บ้านว่ามีขอบเขตอยู่ที่ไหนเพื่อที่จะได้ร่วมกันรักษาป่าชุมชน

2. ต้องการให้ภาครัฐซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องดำเนินการตามอำนาจหน้าที่อย่างเที่ยงธรรม

3. ควรจัดให้มีการฝึกอบรมทำความเข้าใจกับราษฎรในเรื่องเกี่ยวกับป่าไม้ให้มากกว่าปัจจุบันซึ่งมองว่าราชการห่างเหินประชาชน เพราะมักจะเข้ามาตรวจผ่านๆ เมื่อมีคดีก็ดำเนินการทั้งในด้านบวกและลบ(ด้านบวกหมายถึงการดำเนินการตามหน้าที่อย่างเที่ยงตรง ด้านลบหมายถึงการทุจริตต่อตำแหน่งหน้าที่)

4. ควรสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชนเพื่อจะได้มีอุดมการณ์ในการสืบทอดการรักษาป่าอย่างยั่งยืนต่อไป

เมื่อทีมวิจัยได้ข้อสรุปจากความต้องการของชาวบ้านแล้วทีมวิจัยพื้นที่เสนอว่าควรร่วมกับชาวบ้านทั้ง 8 หมู่บ้านซึ่งมีที่ทำกินอยู่ติดกับชายขอบป่าเดินสำรวจขอบเขตเหมือนกับที่ได้ดำเนินการกับบ้านหนองผึ่งและควรพิจารณาในเรื่องการสืบทอดของเยาวชน ที่สามารถดำเนินการได้ตามแผนปฏิบัติงานวิจัย และทีมวิจัยได้สังเกตความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับนักวิจัยพื้นที่ ซึ่งเริ่มที่จะคิดและวิเคราะห์ปัญหา และยังมีแนวทางในการปฏิบัติที่มองเห็นเป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นนอกเหนือจากความคาดหวังในงานวิจัยดังนี้

5. สิ่งที่เกิดขึ้นนอกเหนือจากความคาดหวังในงานวิจัย

5.1 การตื่นตัวของหมู่บ้านเครือข่ายใกล้ชิดซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกันโดยเฉพาะกลุ่มผู้นำ ซึ่งส่งผลให้องค์การบริหารส่วนตำบลได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการคิด การวางแผนและการปฏิบัติการด้านป่าชุมชน เช่น การมีส่วนร่วมในการจัดเวทีแสดงความคิดเห็นตลอดจนโครงการฝึกอบรมในด้านต่าง ๆ เช่น การฝึกอบรมไฟป่า การจัดเวทีเสวนากลุ่มผู้นำระดับตำบล ตลอดจน

เวทีประชาคมในระดับหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีการร่วมกิจกรรมการปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรม การร่วมสำรวจสภาพป่าและแนวเขตป่าของแต่ละหมู่บ้าน เป็นต้น

5.2 การสืบทอดอุดมการณ์การรักษาป่าไปสู่เยาวชน ซึ่งเกิดจากเวทีประชาคมระดับหมู่บ้าน และนำแนวคิดนี้ไปร่วมหารือในองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อกำหนดกิจกรรมสำหรับเยาวชนขึ้น โดยได้หารือกับทีมวิจัยเพื่อช่วยพิจารณากำหนดหลักสูตรสำหรับกิจกรรมด้านเยาวชนโดยให้มีตัวแทนเยาวชนแต่ละชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม

จากการหารือกิจกรรมเกี่ยวกับเยาวชนนี้ได้ข้อสรุปว่าควรจัดในลักษณะของค่ายเยาวชน และให้เยาวชนได้สัมผัสกับธรรมชาติและเรียนรู้จากธรรมชาติจริง จึงได้กำหนดให้มีการเข้าค่ายเยาวชนเพื่อสืบสานอุดมการณ์การรักษาป่าขึ้นที่อุทยานแห่งชาติคอยขุนตาน เป็นเวลา 2 วัน 2 คืน โดยมีกิจกรรมที่สำคัญสำหรับค่ายเยาวชนครั้งนี้คือการถ่ายทอดให้เยาวชนได้เกิดจิตสำนึกและมองเห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ในรูปแบบของเกมการเดินป่า และศึกษาธรรมชาติแต่ละช่วงทางที่เดินนั้นก็มีการให้แข่งขันกันตลอดเวลา และจะมีวิทยากรคอยบรรยายให้ความรู้ตามจุดต่างๆตลอดเส้นทางเดินหรือเรียกกิจกรรมนี้ว่า Walk Rally นั่นเอง นอกจากนี้มีการละลายพฤติกรรมของเยาวชนเมื่อเดินทางมาถึงอุทยานแห่งชาติคอยขุนตานและให้เจ้าหน้าที่อุทยานบรรยายกิจกรรมและภารกิจของอุทยานแห่งชาติคอยขุนตานประกอบสไลด์ และเมื่อกิจกรรม Walk Rally ในภาคกลางวันเสร็จแล้วในภาคกลางคืนให้มีการแสดงออกของเยาวชนแต่ละกลุ่มรอบกองไฟ (Camp Fire) ซึ่งส่วนใหญ่จะแสดงออกในรูปของการรักษาป่าในรูปแบบต่างๆ และได้มีกลุ่มผู้นำรวมจนถึงผู้ปกครองของเยาวชนได้เดินทางไปสังเกตการณ์และร่วมกิจกรรมกับเยาวชนส่วนหนึ่ง

ก่อนจะเดินทางกลับในช่วงเช้าของวันที่สอง ได้ให้เยาวชนเสนอแนวคิดของแต่ละหมู่บ้าน ที่เกี่ยวกับการรักษาป่า ซึ่งเยาวชนก็ได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวางดังนี้

แนวคิดของเยาวชนเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ในชุมชน

1. บ้านท้องฝาย หมู่ที่ 1

1. จัดทำถังขยะในป่าไม้
2. เขียนป้ายณรงค์เกี่ยวกับเรื่องขยะในแม่น้ำ ขยะเรี่ยราดในป่า เรื่องสารเคมี การทำลายป่า
3. นำความรู้ที่ได้จากการอบรมไปเผยแพร่ให้ชาวบ้าน
4. เสนอให้ชาวบ้านทำกิจกรรมเกี่ยวกับป่า
5. ถ้าเข้าป่าไม่ควรทำร้ายสัตว์ป่า

มีคำขวัญว่า	ต้นไม้คือชีวิต	อย่าเพิ่งคิดทำลายป่า
	ทุกคนช่วยรักษา	อนุรักษ์ป่าให้คงเดิม

2. บ้านแพะย่นต์ หมู่ที่ 2

1. นำความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรมไปแนะนำให้ชาวบ้านได้รับรู้เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้
2. จัดตั้งรวมกลุ่มเยาวชนทำกิจกรรมปลูกป่าทดแทนป่าที่สูญเสียไป
3. ตัดป่าธรรมชาติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าตามสถานที่ต่างๆ เช่น ตามร้านค้า ตามที่อ่านหนังสือพิมพ์ หรือตามต้นไม้

3. บ้านคอยแซ หมู่ที่ 3

1. ร่วมอนุรักษ์ป่าไม้ให้คงเดิม ปลูกและรักษาดินไม้ คอยสอดส่องดูแลผู้บุกรุกป่า ทำลายป่า
2. ร่วมรณรงค์การปลูกป่า จัดให้มีการปลูกต้นไม้เพื่อให้ป่ากลับสู่สภาพเดิมและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น
3. ร่วมสงวนพันธุ์สัตว์ป่า ไม่ล่าสัตว์ มีการปล่อยพันธุ์สัตว์ป่า
4. ช่วยกันรักษาความสะอาด จัดให้มีถังขยะให้ทั่วถึง ตามข้างทางเดิน ทั้งขยะให้ถูกที่ เขียนป้ายรณรงค์ให้ช่วยรักษาความสะอาด
5. ปลูกป่าทดแทนต้นไม้ที่ขาดหายไป
6. นำเอาความรู้ที่ได้ไปเผยแพร่สืบต่อไป เพื่อให้ทุกคนตระหนักถึงคุณค่าของป่า
7. เผยแพร่คนในหมู่บ้าน ให้งดการทำไร่เลื่อนลอย เพราะทรัพยากรธรรมชาติตอนนี้ลดน้อยถอยลงไป
8. จัดเขตป่าเพื่อจะได้ดูแลได้ทั่วถึง เพื่อป้องกันการบุกรุกทำลายป่า
9. ร่วมเสนอแนวทางแก้ปัญหาผู้บุกรุกป่าทำลายป่า ล่าสัตว์ เพื่อให้ตระหนักถึงโทษของการกระทำ
10. ตั้งกฎ บทลงโทษของการบุกรุกป่า ทำลายป่า ล่าสัตว์ ให้สาสมแก่การกระทำให้มากขึ้นกว่าเดิมหลายเท่า

4. บ้านป่าเลา หมู่ที่ 9

1. สร้างความรู้ความเข้าใจให้คนในชุมชนเช่น
 - ให้มีการจัดอบรมโดยเชิญวิทยากรมาให้ความรู้
 - แจกจ่ายเอกสารให้คนในชุมชน
2. สนับสนุนให้มีกิจกรรมในด้านการรักษาป่า เช่น การปลูกป่า, บวชป่า, ทำแนวกันไฟ
3. กระจายข่าวสารไปยังหมู่บ้านใกล้เคียงเพื่อขอความร่วมมือในการทำกิจกรรมเกี่ยวกับการรักษาป่า

5. บ้านหนองผึ่ง หมู่ที่ 11

1. ช่วยกันปลูกป่าเพื่อจะได้มีป่าที่อุดมสมบูรณ์
2. ช่วยกันอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าไว้ให้ลูกหลานเราได้ศึกษาวิถีชีวิต
3. ช่วยกันป้องกันไฟป่าในเวลาหน้าแล้ง

4.ช่วยกันสอดส่องดูแลสัตว์ป่า

5.ช่วยกันป้องกันรอยขะไม่ให้เอาไปทิ้งในป่าของหมู่บ้าน

วิธีการรักษาป่า

ต้องเรียกเยาวชนทุกคนในหมู่บ้านมาชุมนุมกันว่าจะทำอย่างไรกับป่าของเราโดยการปลูกแถวเดียวห่างกันประมาณ 2 ศอก และปลูกกันป่าและไร่เพื่อไม่ให้บุกรุกและทำลายป่า เพราะมีบางคนมาบุกรุกทำลายป่า

วิธีการอนุรักษ์สัตว์ป่า

ออกกฎหมายในหมู่บ้านไม่ให้ยิงสัตว์ป่าที่มีจำนวนน้อยใกล้สูญพันธุ์ ศึกษาการดำรงชีวิตของสัตว์ป่านานาชนิด เพื่อหาวิธีป้องกันและขยายพันธุ์ให้มากขึ้นได้รวดเร็ว

วิธีการป้องกันไฟป่าและสัตว์ป่า

เมื่อถึงหน้าแล้งจะจัดตั้งเวรยามคอยสอดส่องดูแลการบุกรุกทำลายป่าและการเกิดไฟป่า เตรียมอุปกรณ์การดับไฟป่าให้พร้อมในการทำงานอยู่เสมอ และดูแลสัตว์ป่าในเรื่องที่อยู่อาศัยซึ่งจะเกิดปัญหาหลังเกิดไฟป่า

วิธีป้องกันรอยขะไม่ให้เอาไปทิ้งในป่า

รณรงค์และป้องกันไม่ให้รอยขะนำขยะจากเขตเทศบาลมาทิ้งในป่าของหมู่บ้านซึ่งทำให้เกิดปัญหาการเน่าเสียของขยะมูลฝอย ปัญหาทางกลิ่นและการเผาไหม้ของขยะทำให้เกิดมลพิษทำลายชั้นโอโซนเกิดปัญหาเรือนกระจกถ้าจะนำมาทิ้งจริง ๆ ควรจะเก็บเงินเพื่อเป็นทุนในการปรับสภาพป่ารอบ ๆ บริเวณที่ทิ้งขยะที่เสื่อมโทรม

6.บ้านหนองบัว หมู่ที่ 12

สิ่งที่ได้ทำ(ได้เคย)

- 1.จัดกิจกรรมเพื่อให้เยาวชนในหมู่บ้านรู้ซึ่งถึงคุณค่าของป่าไม้โดยการปลูกป่า
- 2.ร่วมรณรงค์การกำจัดขยะมูลฝอยภายในหมู่บ้านเดือนละ 2 ครั้ง
- 3.ประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกในหมู่บ้านลด ละ เลิก การทิ้งขยะไม่ถูกที่และไม่ตัดไม้
- 4.จัดตั้งชมรมรักษาป่าไม้ เพื่อดูแลรักษาป่าไม้รวมถึงการถ่ายทอดเจตนารมณ์

แนวคิด

- 1.เชิญประชุมคณะที่ปรึกษาเยาวชนและคณะกรรมการหมู่บ้าน
- 2.สำรวจป่าไม้ในเขตพื้นที่ของหมู่บ้านเพื่อหาข้อมูลป่าไม้ที่ยังไม่ได้ถูกบุกรุก
- 3.แจ้งให้สมาชิกในหมู่บ้านทุกคนทราบถึงสภาพป่าไม้ภายในพื้นที่ของเราว่าถูกบุกรุกทำลายเพื่อหวังประโยชน์ส่วนตนโดยไม่คำนึงถึงผลที่ตามมา
- 4.แต่งตั้งคณะกรรมการดูแลและควบคุมพฤติกรรมบุคคลที่ถูกถ้าพื้นที่ป่าไม้โดยมีมาตรการลงโทษตามมติที่ประชุม

เมื่อได้แนวคิดของเยาวชนในแต่ละชุมชนแล้วทีมวิจัยจึงได้สรุปแนวคิดให้เยาวชนนำไปพิจารณาหลังจากที่เสร็จภารกิจจากการฝึกอบรมไปแล้ว ซึ่งทีมวิจัยพบว่ามีเยาวชนอยู่ 2 ชุมชนที่มีกิจกรรมต่อเนื่อง คือ กลุ่มเยาวชนบ้านท้องฝายหมู่ที่ 1 และกลุ่มเยาวชนบ้านหนองบัว หมู่ที่ 12 โดยเยาวชนทั้งสองกลุ่มนี้จะมีการรวมตัวกันทำกิจกรรมตามที่ได้มีแนวคิดไว้ เช่น เยาวชนของบ้านท้องฝายจะนัดรวมกลุ่มกันที่บ้านผู้ใหญ่บ้านในวันที่ 28 ตุลาคม 2543 แล้วร่วมกันจัดทำป้ายรณรงค์ในการรักษาป่าของหมู่บ้านโดยช่วยกันจัดทำป้ายโดยนำเศษไม้ที่เหลือจากการแกะสลัก (ไม้ฉำฉา) มาช่วยกันทาสีพื้นให้เป็นสีขาว เมื่อทาสีพื้นแห้งแล้วก็นำมาเขียนเป็นคำขวัญต่าง ๆ ที่เกิดจากความคิดของเยาวชนเองรวมทั้งนำป้ายเก่าที่ยังมีสภาพใช้ได้มาทาสีเพื่อทำเป็นถังขยะ ไปไว้ในที่สาธารณะเช่น บริเวณอ่างเก็บน้ำแม่กิม และบริเวณภายในป่าของหมู่บ้านที่มีการเข้าไปพักผ่อนกันอยู่เสมอ พร้อมทั้งนำป้ายคำขวัญไปติดตามต้นไม้บริเวณอ่างเก็บน้ำและภายในบริเวณป่า โดยได้รับการสนับสนุนจากผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นแรงผลักดันที่สำคัญในการจัดกิจกรรมครั้งนี้ ทีมวิจัยที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ได้สัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านในลักษณะของการพูดคุยทราบว่า ผู้ใหญ่บ้านท้องฝายไม่ค่อยคาดหวังในกลุ่มผู้ใหญ่บ้าน เพราะค่อนข้างลำบากที่จะชี้ว่า จึงมีแนวคิดว่าจะให้เด็กเยาวชนซึ่งเป็นลูกหลานของกลุ่มผู้ใหญ่เป็นแรงกระตุ้นเพื่อสกัดแนวคิดของคนบางกลุ่มที่ไม่ค่อยเห็นด้วยกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ได้เกิดความละอายใจและหยุดยั้งการดำเนินการที่ไม่เหมาะสมซึ่งเป็นแนวทางที่ค่อนข้างนุ่มนวล เมื่อกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับการอนุรักษ์หยุดยั้งพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมได้คนส่วนใหญ่ในชุมชนก็จะเกิดแนวคิดร่วมกับเยาวชนและการดำเนินกิจกรรมด้านนี้ก็จะประสบความสำเร็จ ซึ่งนับว่าเป็นกุศโลบายที่แยบยล สำหรับแนวคิดของผู้ใหญ่บ้านท้องฝาย

ส่วนกลุ่มเยาวชนบ้านหนองบัว หมู่ที่ 12 ก็มีนัดหมายประชุมกันในวันที่ 5 พฤศจิกายน 2543 โดยผู้นำกลุ่มของเยาวชนบ้านหนองบัวจะมีจุดเด่นอยู่ในตัวเองและเป็นที่ยอมรับของเยาวชนในระดับตำบลเนื่องจากมีความสามารถเฉพาะตัวสูง อีกทั้งยังเป็นลูกสาวของกำนันประจำตำบล ทากาศ ทำให้สามารถจัดกิจกรรมต่างๆ ได้ค่อนข้างลงตัว โดยบ้านหนองบัวได้ดำเนินกิจกรรมตามที่ได้ระบุไว้ในตอนเช้าด้วยเยาวชนคือร่วมกันรณรงค์กำจัดขยะมูลฝอยในหมู่บ้าน จัดตั้งชมรมรักษาป่าของเยาวชนบ้านหนองบัวขึ้นและมีนัดหมายในการทำกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการรักษาป่าในช่วงการปิดภาคเรียน เช่น การปลูกต้นไม้ เป็นต้น

สำหรับเยาวชนในหมู่บ้านอื่นยังไม่ได้อิงตามผลการดำเนินงานยกเว้นเฉพาะบ้านหนองผึ้ง ซึ่งดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับทางผู้ใหญ่บ้านอยู่แล้ว

ตอนที่ 4 การวิเคราะห์และอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพในการจัดการป่าชุมชนที่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน:กรณีศึกษาบ้านหนองผึ้ง หมู่ 11 ตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ครั้งนี้ปรากฏผลการวิจัยที่สรุปได้ดังนี้

1. ผลที่เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ (องค์ความรู้ที่ได้รับ)

1.1 บทเรียนในการจัดการป่าชุมชนของภาครัฐและชุมชนที่ไม่ประสบผลสำเร็จ

ก. ภาครัฐ

1). แนวคิดของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ เกี่ยวกับป่าชุมชนพบว่าเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ทั้งในระดับนโยบาย ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติต่างมีแนวคิดไปในทิศทางเดียวกันคือมองว่าป่าเป็นสมบัติของชาติ (รัฐ) ที่ใครก็ไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ถ้าไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมาย ซึ่งถือว่าเป็นแนวคิดมิติเดียว (ด้านกฎหมาย) ที่ถูกถ่ายทอดมากกว่าหนึ่งศตวรรษนับตั้งแต่มีการสถาปนากรมป่าไม้ (2439) เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้ว่าจะมีความพยายามในการปรับเปลี่ยนแนวทางปฏิบัติให้สาธารณชนได้รับรู้ก็ตาม เช่นการดำเนินงานในโครงการพัฒนาป่าชุมชนซึ่งได้เริ่มมาประมาณหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมา แต่ก็ยังคงแฝงไว้ซึ่งอำนาจรัฐอย่างเต็มเปี่ยม โดยเฉพาะการดำเนินงานด้านป่าชุมชนโดยอาศัยกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาเป็นตัวกำหนดเพื่อเชื่อมโยงการใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ที่ให้อำนาจอธิบดีกรมป่าไม้ในการอนุมัติหรือไม่อนุมัติให้มีการดำเนินกิจกรรมด้านป่าชุมชน (คู่มือการจัดทำโครงการป่าชุมชน, กรมป่าไม้, หน้า 6) นอกจากนี้แนวคิดในเชิงอำนาจแล้วภาครัฐยังคงมองว่าป่าเป็นเพียงสิ่งที่จะสนองความต้องการในด้านการบริโภคซึ่งเน้นไปที่ตัวไม้ใช้สอยเป็นด้านหลัก จะสังเกตได้จากโครงการพัฒนาป่าชุมชนของรัฐนั้นทุ่มเทงบประมาณในด้านการเพาะชำกล้าไม้เป็นหลักและให้ความสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทำให้ทราบว่า การติดตามผลการดำเนินงานด้านป่าชุมชนของภาครัฐนั้นมองที่การเพาะชำกล้าไม้เป็นหลักว่าการดำเนินโครงการมีประสิทธิภาพหรือไม่ โดยไม่คำนึงถึงว่าจะมีวิธีดำเนินการอย่างไรขอให้มีการปลูกกล้าไม้ก็เป็นอันใช้ได้ ซึ่งอาจเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้โครงการด้านนี้ของภาครัฐไม่ประสบผลสำเร็จ และส่งผลให้เกิดความนิยมสำหรับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติอย่างผิดๆ อีกด้วย

2). ขาดการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้องค์กรชุมชน ซึ่งมีสาเหตุหลายประการที่เชื่อมโยงมาจากแนวคิดในข้อ 1). เพราะเมื่อมองป่าชุมชนในมิติเชิงอำนาจแล้วแนวคิดในเรื่องของสังคมในชุมชนก็อ่อนด้อยตามลงไปด้วย ทำให้ขาดความสนใจในด้านสังคมและขาดองค์ความรู้ในด้านนี้ไป โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติซึ่งขาดความรู้ทางด้านชุมชน (เจ้าหน้าที่ป่าไม้ส่วนใหญ่) เพราะเคยชินกับการปฏิบัติในเชิงอำนาจมาโดยตลอด

3). ไม่มีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ด้านป่าชุมชน เพราะมักจะปฏิบัติตามแผนงานที่ถูกกำหนดมาจากส่วนกลางเป็นหลัก โดยไม่ได้มองบริบทของพื้นที่ที่มีความเหมาะสมเพียงใด ความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายที่เกิดขึ้นในพื้นที่ป่าชุมชนของจังหวัดลำพูนส่วนใหญ่เกิดจากความสัมพันธ์จากเครือญาติใกล้ชิดไปสู่วิชาชีพขายที่ผ่านทางเครือญาติใกล้ชิดจนไปสู่สังคมภายนอกในที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของโบโซแวง (1974) ที่เสนอลักษณะความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายสังคมไว้ 4 ลักษณะคือ

1.ความสัมพันธ์เชิงซ้อน(Diversity of Linkage: Multiplexity) ซึ่งจะประกอบไปด้วยบุคคลที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันตามบทบาทหรือหน้าที่ที่แต่ละคนหรือคู่ความสัมพันธ์มีอยู่ซึ่งแต่ละคนนั้นมิได้มีเพียงบทบาทเดียว หากแต่หลายบทบาทที่จะต้องสวมในชีวิตประจำวัน เช่นบทบาทพ่อ บทบาทผู้ใหญ่น้า บทบาทลูก เป็นต้น ดังนั้นบุคคลอาจมีความสัมพันธ์กันได้ทั้งในบทบาทเดียวหรือหลายบทบาทประกอบกัน

2.ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งการแลกเปลี่ยน(Transaction Contact) เพราะบุคคลไม่เพียงแต่ทำตามบทบาทหน้าที่ที่คาดหวังในสังคมหรือตามบรรทัดฐานที่ได้รับการอบรมถ่ายทอดมาเท่านั้น แต่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลยังขึ้นอยู่กับพื้นฐานของการรับรู้และการตัดสินใจแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันระหว่างคู่ความสัมพันธ์ ทั้งในด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ เช่น สิ่งของ ความช่วยเหลือต่างๆ หรือบุญคุณที่ต้องมีการตอบแทนกันต่อไปภายหน้า โดยที่ตัวบุคคลเป็นผู้ตัดสินใจเองในการที่จะเลือกมีพฤติกรรมอย่างไรหรือแลกเปลี่ยนอะไรกับอีกบุคคลหนึ่ง

3.ความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เท่าเทียมกันและไม่เท่าเทียมกัน(Directional Flow) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลซึ่งวางอยู่บนพื้นฐานการแลกเปลี่ยนนั้น สามารถก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในลักษณะร่วมมือกัน หรือแข่งขันกันระหว่างบุคคลหรือกลุ่ม อีกทั้งก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนที่สมดุลกันและไม่สมดุลกันขึ้นด้วย ซึ่งหมายถึงการได้รับผลประโยชน์จากกันและกันทั้งในลักษณะที่เท่าเทียมกันและไม่เท่าเทียมกันโดยฝ่ายหนึ่งอาจได้รับมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง

4.ความถี่และระยะเวลาของความสัมพันธ์(Frequency and Duration of Relationship) ความถี่หรือบ่อยครั้งของความสัมพันธ์นั้น เป็นปัจจัยที่นำไปสู่คุณภาพของความสัมพันธ์ในลักษณะการเกิดความสัมพันธ์เชิงซ้อน และในทำนองเดียวกันความถี่หรือความบ่อยครั้งของความสัมพันธ์ก็เป็นผลเนื่องมาจากความสัมพันธ์เชิงซ้อน ความผูกพันและความมีอิทธิพลต่อกันและกันในด้านพฤติกรรมนั้น จะขึ้นอยู่กับความถี่หรือบ่อยครั้งของการพบปะสัมพันธ์กัน ประกอบกันขึ้นอยู่กับช่วงระยะเวลาของความสัมพันธ์ด้วย ยิ่งบุคคลมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองคน จะมีอิทธิพลกำหนดพฤติกรรมของกันและกันมากขึ้นเท่านั้น เพราะถือว่ามีความผูกพันกันมาก แต่ความถี่หรือความบ่อยครั้งของความสัมพันธ์อย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอที่จะทำนายอิทธิพลของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลได้

จากแนวคิดในเรื่องเครือข่ายสังคมนี้ทำให้มองเห็นว่าความสำเร็จในการดำเนินงานด้านป่าชุมชนนั้นไม่สามารถดำเนินการได้สำเร็จเพียงชุมชนใดชุมชนหนึ่งเท่านั้นแต่จะต้องมีความสัมพันธ์กันโดยเฉพาะชุมชนใกล้ชิดซึ่งมีพื้นที่เชื่อมติดต่อกันได้นั้นยังมีความสำคัญที่สุด เพราะจะเป็นตัวบ่งชี้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนได้เป็นอย่างดี

4).เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติไม่สามารถดำเนินกิจกรรมด้านป่าชุมชนได้ตามแผนงานที่กำหนดไว้ ซึ่งจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ซึ่งรับผิดชอบงานป่าชุมชนของสำนักงานป่าไม้จังหวัดลำพูน พบว่า นอกจากศักยภาพของเจ้าหน้าที่ซึ่งไม่มีความรอบรู้ในเรื่องเกี่ยวกับชุมชนแล้ว ยังมีปัญหาที่ต้อง

ปฏิบัติงานนอกเหนือจากกิจกรรมด้านป่าชุมชนซึ่งไม่อาจขัดกับระบบราชการหรือจิตใจเจ้านาย
 นั่นเอง(เป็นความเข้าใจและบุคลิกของผู้ให้สัมภาษณ์) ซึ่งการปฏิบัติงานลักษณะนี้น่าจะเหมือนกับ
 ลักษณะของข้าราชการส่วนใหญ่ซึ่งจะต้องมีบุคลิกที่อ่อนน้อมถ่อมตนกับผู้บังคับบัญชาจึงจะเกิด
 ความเจริญก้าวหน้าในวิถีชีวิตราชการ ทำให้ความอ่อนด้อยในเรื่องชุมชนหรือสังคมจะเป็นเรื่อง
 ธรรมดาทั้งๆที่ไม่ธรรมดา เพราะรู้อยู่แล้วว่าการดำเนินกิจกรรมด้านป่าชุมชนนั้นจะสำเร็จหรือไม่
 สำเร็จคำตอบจะอยู่ที่หมู่บ้านทุกครั้งไป ไม่ใช่อยู่ที่เจ้านาย

ข.ภาคชุมชนซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษา(บ้านสันปูเลย หมู่2 ต.ศรีเตี้ย อ.บ้านโฮ้ง จ.ลำพูน)

1).สภาพพื้นที่ป่าชุมชนไม่มีสภาพป่าที่เอื้อประโยชน์ให้แก่ชุมชนได้เพราะเป็นพื้นที่ป่า
 เสื่อมโทรมเนื่องจากเคยเป็นพื้นที่จัดสรรให้ราษฎรทำกินแต่ราษฎรไม่สามารถทำกินได้เนื่องจากมี
 ความแห้งแล้ง และไม่มีแหล่งน้ำสำหรับทำการเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของเสน่ห์
 จามริกและคณะ(อ้างแล้ว,หน้า 174-185)ที่พบว่าเงื่อนไขในการเกิดและความสำเร็จของป่าชุมชน
 นั้นจะต้องเป็นชุมชนที่มีทรัพยากรดิน-น้ำ-ป่า ที่อยู่ในสภาพที่ใช้ได้ หรือยังมีศักยภาพเพียงพอที่จะ
 พลิกฟื้นให้คืนกลับมาสู่ความอุดมสมบูรณ์ได้อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะการผลิตด้านการเกษตร

2).ราษฎรขาดจิตสำนึกในการรักษาป่าอย่างแท้จริง ซึ่งจิตสำนึกในการรักษาป่านั้นเสน่ห์
 จามริกและคณะ(อ้างแล้ว) กล่าวว่านอกจากจะมีความเข้มแข็งและลึกซึ้งมากกว่าการมีผลประโยชน์
 ร่วมกันเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงอุดมการณ์ ความเชื่อ และพิทักษ์สิทธิชุมชนและสิทธิธรรมชาติ
 ในความเป็นมนุษย์ มิให้ถูกก้าวล่วงรุกรานจากบุคคลภายนอก ซึ่งจิตสำนึกในการรักษาป่าอาจเกิด
 จากเงื่อนไขปัจจัยต่างๆ ดังนี้

2.1 เกิดจากประเพณีความเชื่อและการผลิตซ้ำของอุดมการณ์สืบทอดกันมา

2.2 เกิดจากความจำเป็นในการป้องกันและรักษาคุณภาพของระบบนิเวศชุมชน

2.3 เกิดจากการต่อต้านการรุกรานจากภายนอก เช่น ต่อต้านสัมปทานทำไม้,ต่อต้าน

โครงการของรัฐ,ต่อต้านธุรกิจเอกชน,การแก่งแย่งชิงทรัพยากรกับชุมชนใกล้เคียง (ซึ่งในประเด็น
 การต่อต้านการรุกรานจากภายนอกของพื้นที่ศึกษานี้เป็นการต่อต้านหลังจากที่กลุ่มตนเองขายสิทธิ
 ครอบครองไปแล้ว แต่ต่อต้านเพื่อจะได้สิทธินั้นคืนมาและเมื่อได้มาแล้วก็เป็นฝ่ายละเมิดสิทธินั้น
 เสียเอง)

2.4 เกิดจากปัญหาภัยแล้ง

3).ขาดการจัดตั้งองค์กรอย่างเป็นระบบ เนื่องจากเมื่อร่วมกันต่อสู้กันสามารถรวมตัวกันได้
 ในระดับหนึ่งแต่ความยุ่งเหยิงภายในองค์กรเกิดขึ้นเมื่อวัตถุประสงค์ต่างกันกล่าวคือกลุ่มผู้นำซึ่งมี
 ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านมีความเห็นว่าจะต้องนำพื้นที่นี้มาใช้ประโยชน์ร่วมกันในรูปแบบ
 ของป่าชุมชนแต่อีกกลุ่มหนึ่งที่มีเจตนาแฝงเร้นมาแต่เริ่มแรกซึ่งเป็นกลุ่มที่มากกว่าต้องการนำพื้นที่
 มาแบ่งปันกัน ซึ่งผลที่สุดก็ไม่สามารถต้านทานกลุ่มหลังที่มีจำนวนมากกว่าได้ ผู้ใหญ่บ้านต้องถูก
 บีบให้ลาออก และถูกลงโทษทางสังคมในลักษณะของการไม่คบค้าสมาคม กลับแก่งแย่งในด้านต่างๆ

เช่น การตัดน้ำ ตัดไฟ เป็นต้น และกลุ่มหลังนี้ก็รวมตัวกันบุกพื้นที่โดยใช้เครื่องจักรกล เช่น รถแทรกเตอร์ เลื่อยยนต์ มีด ขวาน ตามแต่จะหาได้ซึ่งเจ้าหน้าที่ก็ไม่สามารถที่จะยับยั้งได้เพราะเป็นปัญหาในด้านมวลชนซึ่งมีเป็นจำนวนมาก

4) ขาดระบบการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าการเริ่มต้นของการรักษาป่าชุมชนของพื้นที่ศึกษานี้แตกต่างจากชุมชนอื่น เพราะเจตนาแต่เริ่มแรกนั้นไม่ได้มีพื้นฐานมาจากความต้องการของราษฎร แต่เป็นการสนองตอบแก่ราษฎรในลักษณะของระบบราชการคือคิดว่าราษฎรต้องการพื้นที่ทำกินก็มีโครงการจัดสรรที่ดินทำกินให้โดยไม่ได้คำนึงถึงความเหมาะสมของพื้นที่แต่อย่างใด ทำให้ราษฎรไม่ได้เข้าทำประโยชน์แต่ยังคงสิทธิครอบครองไว้ เมื่อมีผู้มาติดต่อซื้อขาย ก็ยกสิทธิครอบครองนี้ให้ แล้วก็มาเรียกร้องเอาในตอนหลัง ทำให้ระบบการจัดการทรัพยากรขาดหายไป และไม่ควรรออย่างยั่งยืนที่จะไปกำหนดเอาว่าพื้นที่ซึ่งมีลักษณะนี้หรือใกล้เคียงกัน มีสภาพเป็นป่าชุมชนเพราะจะทำให้เกิดความเข้าใจที่ผิด และแอบอ้างโดยใช้นิยามของป่าชุมชนเป็นเครื่องมือในการทำลายในโอกาสต่อไป

1.2 บทเรียนในการจัดการป่าชุมชนของภาครัฐและชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ

ก. ภาครัฐ

ในส่วนของภาครัฐนั้นพบว่า การดำเนินกิจกรรมด้านป่าชุมชนถ้าต้องการให้ประสบผลสำเร็จอย่างยั่งยืนจะต้องเข้าไปเสริมสร้างการจัดการของชุมชนที่มีการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับป่าชุมชนมาแล้วเท่านั้น เนื่องจากการดำเนินกิจกรรมด้านป่าชุมชนของภาครัฐนั้นเพิ่งเริ่มดำเนินการที่เห็นเป็นรูปธรรมมาเพียงประมาณหนึ่งทศวรรษเท่านั้น และเป็นการดำเนินการที่ค่อนข้างเคลื่อนไหวตามกระแสสังคมที่เชื่องช้า เพราะยังติดขัดในรูปแบบการจัดการป่าในเชิงอำนาจดังที่ได้กล่าวมาแล้วแต่ต้น ซึ่งเมื่อได้ศึกษากิจกรรมต่างๆ ในส่วนของสำนักงานป่าไม้จังหวัดลำพูนก็จะพบว่า เป็นการดำเนินการในส่วนของหมู่บ้านที่มีกิจกรรมป่าชุมชนอยู่แล้ว (ดำเนินการก่อนเจ้าหน้าที่เข้าไปเสริม) สำหรับหมู่บ้านใหม่ก็เป็นการเข้าไปดำเนินการตามระบบราชการทั่วไป (ทำให้เสร็จ ๆ ไปตามแผนปฏิบัติการประจำปี) จึงประสบผลสำเร็จได้ยากมาก

ข. ภาควิชาชุมชน

จากพื้นที่ศึกษาที่ใช้เป็นมาตรฐานในการกำหนดความสำเร็จของการดำเนินกิจกรรมด้านป่าชุมชน คือบ้านทุ่งยาว หมู่ 7 ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พบว่าความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนเกิดจาก

1. บทเรียนของความแห้งแล้ง ซึ่งชาวบ้านทุ่งยาวได้ประสบจนต้องมีการอพยพโยกย้ายจากถิ่นกำเนิดมาหาพื้นที่สำหรับตั้งหมู่บ้านใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์มีทรัพยากรดิน-น้ำ-ป่าที่เอื้อต่อการผลิต จึงได้นำบทเรียนจากความแห้งแล้งนี้มาเป็นคติเตือนใจให้ชาวบ้านได้รำลึกถึงความยากแค้นที่เคยได้รับ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของเสนห์ จามริกและคณะ(อ้างแล้ว)ที่ว่าชุมชนที่อนุรักษ์ป่าจะต้องมีทรัพยากรดิน-น้ำ-ป่า ที่อยู่ในสภาพที่ใช้ได้หรือยังมีศักยภาพเพียงพอที่

จะพลิกฟื้นให้คืนกลับมาสู่ความอุดมสมบูรณ์ได้อย่างยั่งยืน และทรัพยากรดิน-น้ำ-ป่า มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับการผลิตในภาคเกษตร

2.ผู้นำ ของบ้านทุ่งยาวตั้งแต่แรกเริ่มที่มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในปี พ.ศ.2458 จะมีบุคลิกที่เข้มแข็งเด็ดขาด มีภูมิปัญญาสูง ซึ่งจะเห็นได้จากการสั่งห้ามไม่ให้ชาวบ้านตัดไม้ในพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร นอกจากนี้แล้วยังมีแนวคิดในการขุดเหมืองฝายเพื่อนำน้ำเข้ามาใช้ในพื้นที่เพาะปลูก ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของเสน่ห์ จามริกและคณะ(อ้างแล้ว)ที่ว่าชุมชนที่มีการรักษาป่าจะต้องเป็นชุมชนที่มีผู้นำทั้งผู้นำทางธรรมชาติและผู้นำที่เป็นทางการ ที่มีความเข้มแข็งและมีภูมิปัญญาสูง ผู้นำนอกจากจะสามารถควบคุมและรักษากฎระเบียบต่างๆของชุมชนได้แล้ว ยังต้องสามารถปรับใช้ภูมิปัญญาและจารีตประเพณีท้องถิ่นให้เข้ากับสภาพทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปยิ่งไปกว่านั้นคุณลักษณะที่สำคัญที่สุดของผู้นำชุมชน คือการทำงานบนพื้นฐานของการรักษาสถาปัตยกรรมของชุมชนโดยส่วนรวมเป็นหลัก ซึ่งผู้นำของบ้านทุ่งยาวตั้งแต่เริ่มแรกของการตั้งถิ่นฐานจนถึงปัจจุบันล้วนแล้วแต่มีคุณลักษณะเช่นนี้ทุกคนเพียงแต่มีการปรับเปลี่ยนวิธีการไปตามยุคสมัยเท่านั้น

3.จิตสำนึกที่เกิดจากประเพณีความเชื่อและอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งชาวบ้านทุ่งยาวมีความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาตินี้มาตั้งแต่เริ่มตั้งถิ่นฐานมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสังเกตได้จากพิธีกรรมในการเลี้ยงผีฝาย ซึ่งตรงกับวันขึ้น 9 ค่ำ เดือน 9 ของทุกปี จะมีการนำเอาหมูเป็นๆมาฆ่าที่ฝายแล้วทำพิธีเช่นไหว้ นิมนต์พระมาแสดงธรรม มีการโยงสายสิญจ์ (เส้นด้ายที่ทำจากฝ้ายดิบทำเป็นเส้นหยาบๆใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ) ให้ผ่านต้นไม้ต่าง ๆ ในบริเวณป่าน้ำจ้ำจนถึงบริเวณฝาย ซึ่งถือว่าเป็นกุศโลบายที่ชาญฉลาดของชาวบ้าน ทำให้ไม่มีใครกล้าลักลอบตัดไม้ในป่าน้ำจ้ำอีกเนื่องจากถือว่าได้ผ่านพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีความรู้สึกที่ว่าป่าเป็นกรรมสิทธิ์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ของอำนาจเหนือธรรมชาติทำให้ชุมชนมีหน้าที่ต้องดูแลรักษาเพื่อให้อำนาจเหนือธรรมชาตินั้นมีความพอใจและคลอบรรดาลให้ชาวบ้านมีความสุขปราศจากภัยพิบัติต่างๆ

4.การมีส่วนร่วมและการใช้ผลประโยชน์จากป่า ของชาวบ้านทุ่งยาวมีมาตั้งแต่เริ่มดำเนินการรักษาป่า จากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสของบ้านทุ่งยาวซึ่งได้เล่าถึงความเป็นมาในการรักษาป่าตลอดจนการใช้ประโยชน์จากป่าว่าจะใช้เมล็ดของที่ประชุมในการตัดสินใจเรื่องต่างๆเกี่ยวกับป่าสำหรับการใช้ประโยชน์นั้นไม่ได้หวงห้ามแต่ต้องทำตามกฎของหมู่บ้านที่ได้บังคับไว้ ซึ่งรวมถึงบุคคลภายนอกด้วย จากผลการศึกษาของสุรินทร์ สุริวงษ์ (2543,หน้า 63) พบว่าชาวบ้านทุ่งยาวได้ใช้ประโยชน์จากป่าในรูปแบบของอาหารป่ามีมูลค่าสูงถึงเดือนละ 66,829 บาท จากมูลค่าในเชิงเศรษฐศาสตร์ที่ปรากฏนี้ทำให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของป่าและเกิดความหวงแหนไม่ยินยอมให้ใครเข้ามาทำลายความเสียหายให้เกิดขึ้นกับป่า จึงทำให้ป่าชุมชนบ้านทุ่งยาวดำรงอยู่อย่างยั่งยืนและให้ประโยชน์แก่ชุมชนมาจนถึงทุกวันนี้

5. การสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนอย่างเป็นระบบ ซึ่งถือว่าเป็นการประสานงานกับองค์กรภายนอกชุมชนที่มาเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนทุ่ยวทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน ทำให้องค์กรภายในชุมชนทุ่ยวมีการปรับตัวและมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะองค์กรที่ดูแลในเรื่องป่านั้นจะเกิดความตระหนักว่าสิ่งที่ทำให้บ้านทุ่ยวมีชื่อเสียงและเป็นตัวอย่างที่ดีก็คือป่าชุมชน ดังนั้นความรักและหวงแหนป่าชุมชนก็ย่อมมีสูงขึ้นตามไปด้วย

1.3 ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่วิจัย

1.3.1 ด้านป่าชุมชน ชาวบ้านหนองผึ่งทั้งหมคมมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องป่าชุมชนของตนเองเป็นอย่างดี เพราะสามารถทราบอาณาเขตที่ชาวบ้านต้องร่วมกันรับผิดชอบ มีแนวเขตธรรมชาติที่ใช้พันธุ์ไม้ยืนต้นคือต้นสะเคาที่ร่วมกันคิดและขอความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำมาปลูกเป็นแนวเขตธรรมชาติและทราบสภาพระบบนิเวศของป่าโดยการร่วมกันเดินสำรวจกับทีมวิจัย พร้อมทั้งมีแผนที่แสดงแนวเขตป่าของบ้านหนองผึ่งอย่างชัดเจน นอกจากนี้ชาวบ้านหนองผึ่งทราบดีว่าพื้นที่ป่าชุมชนที่ร่วมกันรักษานี้อยู่ในพื้นที่หวงห้ามพิเศษคืออยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคอยผาเมือง ซึ่ง “ห้ามมิให้ผู้ใดเข้าไปครอบครองยึดถือที่ดิน หรือตัด โค่น เผ้วถาง เสา ทำลายต้นไม้ หรือพฤษชาติอื่น หรือขุดหาแร่ ดิน หิน หรือเลี้ยงสัตว์ หรือเปลี่ยนแปลงทางน้ำ หรือทำให้น้ำในลำน้ำ ลำห้วย หนอง บึง ท่วมพันหรือเหือดแห้ง หรือเป็นพิษต่อสัตว์ป่า”(พ.ร.บ.สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2503 มาตรา 24) การที่ชาวบ้านทราบว่าพื้นที่ซึ่งอยู่ในความควบคุมดูแลของทางราชการแต่ก็ยังคงต้องการที่จะช่วยดูแลรักษาในรูปแบบของป่าชุมชนเพราะ ชาวบ้านหนองผึ่งไม่ได้มุ่งหวังในการใช้ประโยชน์จากป่าแห่งนี้โดยตรง แต่จะมีในลักษณะของการพึ่งพามากกว่าโดยต้องการให้พื้นที่ป่าแห่งนี้เป็นแหล่งเก็บความชุ่มชื้นที่จะช่วยให้ปริมาณน้ำใต้ดินของบ้านหนองผึ่งไม่เหือดแห้งหรืออยู่ลึกเกินกว่าที่จะนำน้ำมาใช้ในการเกษตรได้ในอนาคต และยังมุ่งหวังในการเก็บกักปริมาณน้ำผิวดินที่จะไหลลงมาสู่อ่างเก็บน้ำต่างๆในพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภคอย่างยั่งยืน(ความเห็นจากเวทีชาวบ้าน 26 สิงหาคม 2542) นอกจากนี้ชาวบ้านยังพบเห็นว่ายังมีการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าในพื้นที่หวงห้ามซึ่งอยู่ในความดูแลของทางราชการอยู่ จึงต้องการที่จะช่วยเหลือทางราชการด้วยการใช้กฎเกณฑ์ทางสังคมของหมู่บ้าน คอยดูแลรักษาป่าอีกด้านหนึ่งสำหรับการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่านี้ก็มีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ซึ่งชาวบ้านมองว่าน้อยกว่าที่ทางราชการคอยควบคุม แต่ก็มีช่องว่างให้มีการลักลอบบุกรุกทำลายอยู่ตลอดเวลา สำหรับสาเหตุที่ทำให้มีการบุกรุกทำลายนั้นชาวบ้านพบว่ามีปัจจัยอยู่หลายประการโดยเฉพาะความไม่โปร่งใสของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ(ความเห็นของกลุ่มผู้นำชุมชนจากเวทีเสวนาระดับตำบล 27 กุมภาพันธ์ 2543) ดังนั้นการที่ชาวบ้านร่วมกันช่วยดูแลรักษาก็น่าจะเกิดผลดีแก่ทางราชการอีกระดับหนึ่ง จากมุมมองของชาวบ้านนี้ในมิตินี้จะเห็นว่าความเข้าใจในเรื่องป่าชุมชนของชาวบ้านในพื้นที่วิจัยและพื้นที่ใกล้เคียงมองว่าป่าชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของระบบทรัพย์สินร่วมของชุมชน(Communal property system)ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของเสนห์ จามริกและคณะ(อ้างแล้ว,หน้า161) ที่ระบุ

ว่าระบบทรัพย์สินร่วมของชุมชนมีรากเหง้าและพัฒนาการที่แตกต่างไปจากแนวความคิดเรื่อง “กรรมสิทธิ์” ตามระบบกฎหมายตะวันตกซึ่งแบ่งแยกกรรมสิทธิ์เพียงสองลักษณะคือทรัพย์สินของรัฐ(State property) และทรัพย์สินส่วนบุคคล(Private property) ระบบกรรมสิทธิ์ในลักษณะเช่นนี้มองทรัพยากรเป็นเสมือนคั่งสินค้าซึ่งสามารถซื้อขายได้และเจ้าของมีอำนาจเด็ดขาดในการใช้ตามความพอใจของคนในทางตรงกันข้าม ระบบทรัพย์สินร่วมของชุมชนเป็นแนวคิดเกี่ยวกับระบบกรรมสิทธิ์ในทรัพยากรซึ่งตั้งอยู่บนหลักการของสิทธิการใช้(Users right)และมีระบบการจัดการโดยชุมชนและองค์กรชุมชน อันประกอบไปด้วยกลุ่มผู้ใช้เป็นผู้กำหนดว่าใครบ้างมีสิทธิใช้ การจัดลำดับของการใช้ ใครบ้างไม่มีสิทธิและควรใช้อย่างไร ควรมีระบบการจัดการและควบคุมอย่างไร เป็นต้น ระบบทรัพย์สินร่วมของชุมชนเป็นวิถีปฏิบัติดั้งเดิมตั้งแต่ครั้งโบราณและยังพบเห็นได้ในชุมชนท้องถิ่นมากมาย ซึ่งแนวคิดของชาวบ้านหนองผึ้งที่มองว่าป่าชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของระบบทรัพย์สินร่วมนั้นเห็นได้จากการตั้งกฎเกณฑ์ในการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านในขณะนี้

1.3.2 กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน สำหรับพื้นที่วิจัยนี้เมื่อเริ่มแรกที่ทีมวิจัยเข้าไปดำเนินการตามแผนปฏิบัติการนั้นพบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่จะคล้อยตามแนวทางที่กลุ่มผู้นำกำหนดหรือชี้แนะให้เห็นด้วย ซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของสังคมชนบทที่มักจะคล้อยตามผู้นำ อาจเป็นผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำทางธรรมชาติ ซึ่งมีบุคลิกภาพที่โดดเด่น มีความสามารถพิเศษในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น ซึ่งในกลุ่มแต่ละกลุ่มจะประกอบไปด้วยบุคคลที่มีบุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถ หรือทักษะที่แตกต่างกันไปในขณะที่ทุกคนมีความผูกพันซึ่งกันและกันในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มจนต้องยอมรับนับถือความคิดเห็นของกันและกัน(เอกชัย เจริญซ้ำ, 2542, หน้า 5-9) สำหรับผู้นำของบ้านหนองผึ้งที่ทีมวิจัยพบนั้นประกอบไปด้วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และกรรมการบริหารสภาตำบล 2 คน ผู้อาวุโสอีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งมักจะเป็นผู้ชี้แนะซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความเชื่อถือและปฏิบัติตาม

เมื่อทีมวิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆภายในหมู่บ้านอย่างไม่เป็นทางการโดยใช้วิธีการสังเกตจะพบว่าหลังจากที่มีการถ่ายทอดความรู้ต่างๆในรูปแบบของเวทีชาวบ้าน การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การเปิดเวทีย่อยโดยใช้เทคนิคพิเศษต่างๆมาประยุกต์เช่น AIC, FSC การทัศนศึกษาในพื้นที่ซึ่งดำเนินกิจกรรมด้านป่าชุมชนประสบผลสำเร็จ(บ้านทุ่งยาว) แล้วพบว่าทุกครั้งที่มีการประชุมจะมีการแสดงความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวางในแทบทุกเรื่อง โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับป่าแล้วจะแสดงความคิดเห็นกันที่หลากหลายแต่ก็จะมีมติของที่ประชุมเป็นที่สุดและมีการดำเนินกิจกรรมตามมติที่ประชุมทุกครั้งเช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การสำรวจสภาพป่า การประสานงานกับหมู่บ้านข้างเคียงตลอดจนถึงความร่วมมือในระดับตำบล เมื่อมีกิจกรรมต่างๆ และเมื่อได้สัมภาษณ์ผู้อาวุโสของหมู่บ้านก็ทำให้ทราบว่า ก่อนที่จะมีการรักษาป่า (ทีมวิจัยเข้ามาในพื้นที่) ชาวบ้านให้ผู้นำตัดสินใจไปเลย และมีการตกลงในเบื้องต้นว่าถ้ามีการประชุมหรือขอความร่วมมือในการพัฒนาหมู่บ้านหากใครไม่มาร่วมก็จะถูกปรับเป็นเงิน 100 บาท (ซึ่งถือว่าเป็น

กฎเกณฑ์บังคับของสังคม) ทำให้คนส่วนใหญ่ยินยอมเสียค่าปรับเนื่องจากคิดว่าเสียเวลาทำมาหากินเพราะชาวบ้านมีอาชีพเสริมที่สำคัญคือการแกะสลักไม้จำนำ ที่ทำรายได้ให้ชาวบ้านเป็นหลักอยู่ในปัจจุบันนี้ แต่เมื่อมีกิจกรรมด้านรักษาป่าเข้ามาทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมเกือบทุกครัวเรือน และการได้แสดงความคิดเห็นก็ทำให้ชาวบ้านถือว่าตนเองก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคม จึงต้องมีส่วนในการรับผิดชอบสังคมด้วยเช่นกัน

2. เกิดจิตสำนึกและปฏิบัติการทางสังคมในพื้นที่วิจัย

2.1 จิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

2.1.1 จิตสำนึกของกลุ่มผู้นำ จะเห็นได้ว่ากลุ่มผู้นำของชุมชนหนองผึ่งนั้นมีความต้องการที่จะรักษาป่าของหมู่บ้านตั้งแต่เริ่มแรกแล้ว ดังที่ทีมวิจัยหลักเข้าไปสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำและแลกเปลี่ยนแนวทางการรักษาป่าพบว่ากลุ่มผู้นำมองเห็นการบุกรุกทำลายป่าโดยเฉพาะการลักลอบตัดไม้แล้วทำการแปรรูปซึ่งนำไม้แปรรูป(เถื่อน)ดังกล่าวผ่านชุมชนเพื่อนำออกไปจำหน่ายหรือส่งให้กับผู้ซื้อในระบบโดยมีกลุ่มข้าราชการที่ใช้อำนาจจนระบบเป็นตัวกลางหรือผู้ประสานประโยชน์ให้กับกลุ่มผู้ค้าไม้ผิดกฎหมายเหล่านี้ ก็ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและพบเห็นเป็นประจำของกลุ่มผู้นำแต่ก็ไม่สามารถดำเนินการอะไรได้เนื่องจากยังคิดหาแนวทางปฏิบัติที่ถูกที่ควรไม่ได้ นอกจากประเด็นด้านการลักลอบตัดไม้เถื่อนแล้วยังมีกลุ่มคนที่ทำการบุกรุกพื้นที่ป่าในลักษณะของการรุกคืบพื้นที่ กล่าวคือกลุ่มคนเหล่านี้ซึ่งมีทั้งคนภายในชุมชนหนองผึ่งและคนภายนอกชุมชนซึ่งมีพื้นที่เพาะปลูกอยู่ติดกับแนวเขตป่าจะพยายามรุกคืบพื้นที่เข้าไปทุกปีที่มีการแผ้วถางในลักษณะของการเปิดพื้นที่ใหม่เชื่อมต่อกับพื้นที่ทำกินเดิม กลุ่มผู้นำก็ไม่สามารถหาวิธีการจัดการได้ เมื่อได้แลกเปลี่ยนกับทีมวิจัยหลัก และมีโอกาสเดินทางไปศึกษาและแลกเปลี่ยนกับชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเรื่องการจัดการป่าชุมชนแล้วจึงได้ร่วมวางแผนในการดำเนินการกับทีมวิจัย จนสามารถกำหนดแผนปฏิบัติการวิจัยได้ในที่สุดและมีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีผลมาจากการวิจัยเช่น 1) การประสานงานกับเจ้าหน้าที่รัฐเพื่อเข้าดำเนินการตรวจยึดไม้ที่ถูกบุกรุกตัดฟันมาไว้เป็นสมบัติของชุมชนเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป 2) การประกาศยึดพื้นที่ของกลุ่มบุคคลที่เข้ามาแผ้วถางพื้นที่ในเขตบ้านหนองผึ่งแต่ไม่ทำประโยชน์โดยมีเจตนาแผ้วถางพื้นที่ไว้สำหรับขายต่อให้บุคคลอื่น ให้กลับมาเป็นพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้าน 3) การประกาศกฎเกณฑ์ของชุมชนให้เป็นที่รับทราบทั้งภายในชุมชนและนอกชุมชน 4) การประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบลทากาศให้เป็นแกนนำในการดำเนินกิจกรรมด้านป่าชุมชนของตำบลจนเกิดผลในทางปฏิบัติที่มีการรักษาป่าของแต่ละหมู่บ้านในตำบลทากาศให้มีทิศทางไปในแนวทางเดียวกัน 5) การประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐเพื่อขอความสนับสนุนในเรื่องการฝึกอบรมและการจัดการเกี่ยวกับไฟฟ้า 6) การประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับเยาวชนให้มีจิตสำนึกในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

2.1.2 จิตสำนึกของกลุ่มชาวบ้านภายในชุมชน ชาวบ้านหนองผึ่งก่อนที่จะมีวิจัยจะเข้าไปดำเนินงานวิจัยนั้นมีลักษณะเช่นเดียวกับชุมชนในชนบทที่ค่อนข้างเจริญแล้วทั่วไป (มีบริการสาธารณสุขที่ค่อนข้างครบถ้วน) โดยที่ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีอาชีพเสริมจากการทำเกษตรคือ การรับจ้างแกะสลักไม้ฉลุลาย ที่มีผู้ว่าจ้างอยู่ตลอดทำให้ไม่ขัดสนในเรื่องการดำรงชีพจึงมีชีวิตที่เหมือนกับต่างคนต่างอยู่ เมื่อเริ่มแรกที่ทีมวิจัยเข้าไปแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ส่วนใหญ่คิดว่าไม่ใช่หวั่นไหวที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับ คิดว่าควรเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ แต่ก็พบเห็นว่าเจ้าหน้าที่ก็มีพฤติกรรมที่ไม่ปกติจึงไม่อยากยุ่งเกี่ยวกับเนื่องจากไม่แน่ใจในสิ่งที่จะได้รับถ้าไปยุ่งเกี่ยวกับ แต่ก็มีความคิดที่เสียดายทรัพยากรป่าไม้เหมือนกัน เมื่อทีมวิจัยร่วมกับกลุ่มผู้นำซึ่งถือว่าเป็นนักวิจัยพื้นที่ด้วยนั้น ได้จัดเวทีแสดงความคิดเห็นขึ้นหลายๆครั้งและมีโอกาสได้ฝึกอบรมชาวบ้านส่วนหนึ่ง (50 คน) พร้อมทั้งนำไปศึกษาดูงานนอกสถานที่จากชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับป่าชุมชน แล้วจะพบว่าชาวบ้านมีความตื่นตัวในเรื่องการรักษาทรัพยากรป่าไม้โดยเฉพาะมีความวิตกในเรื่องน้ำที่จะนำมาใช้ในภาคเกษตรกรรม ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าไม้ของหมู่บ้านโดยตรง เมื่อมีการประชุมกันภายหลังจากได้ฝึกอบรมและศึกษาดูงานแล้วก็จะมีความเห็นของหมู่บ้านอย่างชัดเจนขึ้น มีการกำหนดกฎเกณฑ์ของหมู่บ้านโดยผ่านที่ประชุมใหญ่ของหมู่บ้าน นอกจากนั้นกิจกรรมด้านอื่นๆเช่นการร่วมกับกลุ่มผู้นำตรวจยึดไม้ที่ถูกลักลอบตัดฟัน การร่วมกลุ่มกันเผ่าระวังและดับไฟป่า การช่วยกันสอดส่องดูแลพื้นที่ป่าไม้ที่ถูกบุกรุกพื้นที่ในลักษณะของการรื้อฟื้นหรือการปลูกใหม่ การร่วมกันฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรมโดยการปลูกป่าในลักษณะของป่าพื้นบ้านอาหารชุมชน การสร้างแหล่งที่อยู่ของสัตว์ป่า (ปลูกไม้ป่าที่มีผลกินได้) นอกจากนี้ยังร่วมกันกำหนดแนวเขตพื้นที่รับผิดชอบโดยใช้แนวเขตธรรมชาติจากการปลูกไม้ป่าชนิดเดียวกันตลอดแนว (ไม้สะเดา) ชาวบ้านในชุมชนหนองผึ่งยังได้ร่วมกับกลุ่มผู้นำเพื่อประสานงานในระดับตำบลเพื่อให้หมู่บ้านอื่นร่วมกันรักษาป่าของแต่ละชุมชนอีกด้วย และยังสนับสนุนกิจกรรมเยาวชนในการสืบสานอุดมการณ์รักษาป่าของตำบลทากาศ ซึ่งถือว่าจิตสำนึกในการรักษาป่าของชาวบ้านหนองผึ่งได้ก่อตัวขึ้นแล้วในระดับหนึ่ง

3. เกิดกระบวนการจัดการใหม่ขึ้นในชุมชน

3.1 พัฒนาการของกระบวนการจัดการของชุมชนต่อการแก้ปัญหา

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าชุมชนหนองผึ่งก็เช่นเดียวกับชุมชนในชนบทอื่นๆที่มักจะโยนปัญหาต่างๆให้ผู้นำเป็นผู้ตัดสินใจ ไม่ว่าจะเกิดปัญหาระดับใดก็ตามเมื่อแจ้งให้ผู้นำแล้วก็เป็นหน้าที่ที่ผู้นำจะต้องดำเนินการ ถ้าผู้นำแก้ไขปัญหาล้มเหลวในระดับหมู่บ้านก็จะเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่บ้านเมืองที่มีอำนาจในทางนิติศาสตร์หรือรัฐศาสตร์ ซึ่งเป็นวัฏจักรที่วนเวียนไปเช่นนี้มาโดยตลอด โดยเฉพาะแนวคิดที่ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่เพิ่งจะเริ่มในช่วงปลายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 โดยผ่านกระบวนการของระบบราชการในรูปแบบของประชาคม ที่กำลังพัฒนาขึ้นในขณะนี้ซึ่งนับว่าเป็นจังหวะที่เหมาะสมของทีมนักวิจัยที่เข้ามา

ดำเนินงานวิจัยในช่วงนี้พอดี จึงได้ร่วมประสานงานกับภาครัฐและท้องถิ่นเพื่อผนวกเข้ากับแนวทางการวิจัยของทีมซึ่งใช้งานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(PAR) ที่ให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด ในลักษณะของเวทีเสวนากลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่และระดับหมู่บ้าน จนถึงระดับตำบล ซึ่งทีมงานวิจัยใช้ประชุมชนเป็นแกนในการพัฒนา และเมื่อสิ้นสุดกระบวนการวิจัยแล้วพบว่าได้ผลเป็นที่น่าพอใจในระดับหนึ่ง ซึ่งถือได้ว่าการนำเอาจุดหนึ่งที่เป็นที่สนใจของส่วนรวมมาเป็นตัวกระตุ้นเพื่อขยายผลออกไปในแนวราบนั้นจะได้ผลและสามารถเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาด้านอื่นได้อย่างผสมกลมกลืน เช่นกรณีศึกษาบ้านหนองผึ่งนี้เริ่มจากความสนใจของกลุ่มผู้นำในเรื่องทรัพยากรป่าไม้ แล้วนำมาขยายผลไปสู่ชาวบ้านที่มีเครือข่ายโยงใยในสังคมของหมู่บ้านที่ไม่ค่อยสลับซับซ้อนนักซึ่งมักจะเป็นเครือข่ายของเครือญาติใกล้ชิด เมื่อระดับหมู่บ้านได้ผลในระดับหนึ่ง ความคิดการขยายเครือข่ายจะเกิดจากชุมชนเอง เมื่อมีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกันเกิดขึ้นซึ่งนำไปสู่เครือข่ายขยายนอกชุมชนและกระจายไปสู่ระดับตำบลในที่สุด และผลสำเร็จของการพัฒนากระบวนการเหล่านี้จะอยู่ในระดับใดหรือยังขึ้นเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการที่จะมาเชื่อมโยง เช่นกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนนั้นเกิดจากอะไร? ใช่ว่าความต้องการของชุมชนหรือไม่? หรือเป็นการสนองต่อนโยบายของภาครัฐเท่านั้น สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่จะส่งผลให้การพัฒนาไปสู่ทิศทางใดก็เป็นได้ทั้งสิ้น นอกจากนี้กระบวนการส่งเสริมให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนนั้นควรเป็นไปอย่างต่อเนื่อง มีความถี่ที่เหมาะสมในการดำเนินกิจกรรม ตลอดจนประสิทธิภาพและจิตสำนึกของ ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้อง ก็มีส่วนสำคัญในการพัฒนากระบวนการเช่นกัน

3.2 รูปแบบ โครงสร้าง กลไกในการจัดการเพื่อแก้ไขปัญหา

สำหรับโครงสร้างในการจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนนั้น ในกรณีของพื้นที่วิจัยได้พัฒนาโครงสร้างจากการที่ให้อำนาจผู้นำในการแก้ไขปัญหา ได้เปลี่ยนมาเป็นรูปแบบของคณะกรรมการในแต่ละด้านของชุมชนซึ่งชุมชนเป็นผู้แต่งตั้งให้เป็นผู้แก้ไขปัญหาในระดับหนึ่ง แต่ในที่สุดแล้วก็มักจะนำไปสู่ที่ประชุมใหญ่ของชาวบ้าน เพื่อให้รับทราบและพิจารณาอีกชั้นตอนหนึ่งแต่ก็มักจะเป็นไปตามที่คณะกรรมการแต่ละด้านนั้นมีความเห็น และผู้ใหญ่บ้านก็มักจะเป็นประธานกรรมการในทุกด้านเช่นกัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อในบุคลิกหรือบารมีอำนาจของผู้นำยังดำรงอยู่อย่างเข้มแข็งในพื้นที่วิจัย แต่ก็พัฒนาการไปมากโดยเฉพาะการแสดงความคิดเห็นของชาวบ้านในการจัดเวทีต่างๆ ซึ่งผู้นำก็ต้องรับฟังและปรับไปตามสถานการณ์เช่นกัน

3.3 บุคคล กลุ่มคนที่เข้าสู่การพัฒนากระบวนการจัดการหรืออยู่ในกลไกการจัดการ

กลุ่มคนของพื้นที่วิจัยที่เข้าสู่การพัฒนากระบวนการจัดการ มีอยู่สองกลุ่มใหญ่ๆ คือ 1)กลุ่มผู้นำอย่างเป็นทางการเช่นผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน กรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งบุคคลกลุ่มนี้แต่เดิมจะมีอำนาจเบ็ดเสร็จและดำเนินกิจกรรมไปตามที่ได้รับนโยบายหรือแนวทางปฏิบัติมาจากภาครัฐหรือท้องถิ่น แล้วนำมาแจ้งให้ชาวบ้านทราบเท่านั้น แต่ปัจจุบันได้

กระจายไปสู่ชาวบ้านในการมีส่วนร่วมสำหรับตัดสินใจปัญหาหรือแก้ไขปัญหาดัง ๆ ของชุมชน โดยเฉพาะด้านการพัฒนา 2) กลุ่มชาวบ้าน ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของชุมชน ได้พัฒนาดตนเองจากในอดีตที่ เป็นผู้ฟังและทำตามสั่ง มาเป็นผู้ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงานและร่วมรับผิดชอบในผลของ กิจกรรมที่ได้ร่วมกันดำเนินการด้วย โดยเมื่อเริ่มที่ทีมวิจัยเข้าไปในพื้นที่จะพบว่าในด้านการพัฒนา หมู่บ้านนั้นจะมีกติกาให้ชาวบ้านทุกคนเข้าร่วมพัฒนาหมู่บ้าน โดยจะมีการปรับสำหรับผู้ที่ไม่เข้าร่วมครั้งละ 100 บาท ซึ่งพบว่าชาวบ้านส่วนหนึ่งยินดีที่จะเสียเงิน 100 บาท มากกว่าการเข้าร่วมพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้ที่ยอมเสียเงินพบว่าน่าจะมีเหตุผลอยู่ สองประการคือ ก) ประการแรกชาวบ้านส่วนใหญ่มีรายได้จากการเกษตรปลูกไม้จำฉางซึ่งให้ผลตอบแทนมากกว่าการ ที่จะมาเสียเวลาร่วมพัฒนาหมู่บ้านซึ่งมักจะลงเอยด้วยการล้มลงเมื่องานพัฒนาเสร็จสิ้นลง ทำให้ สิ้นเปลืองเพิ่มขึ้นดังนั้นการยอมเสียเงิน 100 บาทน่าจะประหยัดกว่า และไม่เห็นว่าการพัฒนา หมู่บ้านจะทำให้ได้ประโยชน์อะไรขึ้นมา ข) ชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมในการคิดสำหรับ กิจกรรมการพัฒนานั้น ๆ และมองว่าเป็นแนวทางที่กลุ่มผู้นำรับมาจากภาครัฐหรือท้องถิ่น ทำให้ ความรู้สึกในการร่วมพัฒนานั้นเป็นภาระและไม่ใช่ว่าหน้าที่จึงยอมเสียเงินแทนการร่วมพัฒนา

แต่เมื่อชาวบ้านได้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นถึงการกระทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับ หมู่บ้านอย่างมีเหตุผลแล้วจะพบว่าในช่วงหลัง (ประมาณหกเดือนหลังจากทีมวิจัยเข้าพื้นที่) ชาวบ้านจะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านมากขึ้น มีน้อยคนที่จะเสียเงินค่าปรับ 100 บาท นอกจากมีธุระจำเป็นจริง ๆ เท่านั้น โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้แทบจะไม่มี ชาวบ้านครอบครัวไหนขาดการร่วมกิจกรรมเลยซึ่งสังเกตได้จากการร่วมปลูกป่าในพื้นที่ต่าง ๆ เช่น การปลูกป่าแสดงแนวเขตธรรมชาติ การสร้างแหล่งอาหารให้สัตว์ป่า การปลูกป่าพื้นบ้าน-อาหารชุมชน การพัฒนาถนนภายในหมู่บ้าน หรือการจัดเวรยามในการเฝ้าระวังไฟป่า เป็นต้น

3.4 ทิศทางในการจัดการเพื่อแก้ไขปัญหา

ในส่วนในพื้นที่ที่ทีมวิจัยจัดการปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นและจะดำเนินต่อไปในอนาคตนั้น คาดว่า คงเป็นแนวทางที่ชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของหมู่บ้าน โดยน่าจะเริ่ม จากกระบวนการคิดถึงปัญหาและอนาคตของหมู่บ้านร่วมกัน เมื่อแนวคิดตกผลึกจนเป็นที่ยอมรับ แล้ว แผนงานและการปฏิบัติการจึงจะติดตามมาให้เห็นเป็นรูปธรรม ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับแนว ทางของรัฐบาลใหม่ (กองทุนชุมชน) ที่เริ่มระบบฐานคิดจากชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพด้านอื่น ๆ ของประเทศชาติต่อไป

4. เกิดการเรียนรู้ของทีมวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้องต่อการดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้

4.1 สิ่งที่ทำให้ทีมวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับเพิ่มขึ้นจากกระบวนการวิจัย การพัฒนา

ศักยภาพของคนและทีม

ในการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ก่อให้เกิดการเรียนรู้ในทีมวิจัยขึ้นสองลักษณะคือ

ก. ในส่วนของทีมวิจัยหลักซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าราชการที่ปฏิบัติงานด้านป่าไม้มาโดยตลอด มีอายุราชการโดยเฉลี่ยประมาณ 17 ปี ลักษณะการปฏิบัติงานมักเป็นไปในเชิงอำนาจโดยยึดหลักนิติศาสตร์เป็นบรรทัดฐาน ซึ่งการปฏิบัติงานลักษณะนี้ย่อมก่อให้เกิดความเป็นปฏิปักษ์กับผู้ที่มีวิถีชีวิตที่ตรงกันข้ามกับหลักการของกฎหมาย ดังนั้นวิถีชีวิตของผู้คนในชนบทหรือกลุ่มผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับป่าจึงดูเหมือนหนึ่งว่าจะเป็นฝ่ายตรงข้ามกับทางราชการป่าไม้อยู่เสมอ นอกจากมีการเอื้อประโยชน์ต่อกันเท่านั้นจึงจะกลายมาเป็นพวกเดียวกันไม่ว่าการเอื้อประโยชน์นั้นจะถูกต้องหรือมีจริยธรรมหรือไม่ก็ตาม สาเหตุเนื่องมาจากการถ่ายทอดแนวคิดลักษณะนี้มาอย่างยาวนานกว่าหนึ่งศตวรรษ นับตั้งแต่สถาปนากรมป่าไม้เป็นต้นมา จนมีการกล่าวขวัญว่าถ้าใครทำงานด้านป่าไม้แล้วมักจะร่ำรวยและเป็นค่านิยมที่ติดตามหลอกกลอนข้าราชการบางส่วนมาจนถึงปัจจุบัน

เมื่อได้ปรับเปลี่ยนแนวคิดทีมงานวิจัยหลักโดยการชี้แจงทำความเข้าใจถึงกระบวนการในการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม(PAR) ซึ่งมีชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกำหนดแล้วพบว่าส่วนใหญ่เกิดการเรียนรู้ในด้านการทำงานกับมวลชนมากขึ้น โดยเฉพาะเทคนิคต่างๆในการจัดเวทีเสวนากับชาวบ้าน เช่นการฝึกอบรม การร่วมสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การเก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัย การใช้เทคนิคกระตุ้นให้ชาวบ้านร่วมแสดงความคิดเห็น การค้นหาปัญหาและคำตอบจากชุมชน เป็นต้น เมื่อสิ้นสุดโครงการวิจัยแล้วสังเกตพบว่าทีมวิจัยหลักส่วนหนึ่งมีแนวคิดในการป้องกันรักษาป่าที่เปลี่ยนไปจากเดิม มีการสำรวจและวิเคราะห์ชุมชนมากขึ้น โดยเฉพาะผู้ที่มิหน้าที่ในการดำเนินงานด้านป่าชุมชน (ภาคราชการ) การจัดฝึกอบรมด้านไฟฟ้า และโครงการต่าง ๆ ที่มีแผนปฏิบัติการประจำปี ก็ได้รับการปรับเปลี่ยนไปจากแนวทางเดิมที่เคยทำเป็นประจำ นอกจากนี้ยังขยายผลไปสู่เจ้าหน้าที่ภาคสนามเช่นหน่วยป้องกันรักษาป่าในพื้นที่ต่าง ๆ ของจังหวัดลำพูน ได้มีการประสานงานกับองค์กรท้องถิ่น(องค์การบริหารส่วนตำบล) เพื่อหาแนวทางในการรักษาป่าร่วมกัน สิ่งที่เกิดขึ้นในทีมวิจัยนี้ถือได้ว่าเป็นการพัฒนาศักยภาพของคนในระดับหนึ่ง และคาดว่าหากมีการดำเนินงานในลักษณะนี้เป็นการต่อเนื่องก็จะสามารถพัฒนาแนวคิดที่เปิดกว้างมากขึ้น

ข. ในส่วนของนักวิจัยพื้นที่และชาวบ้าน พบว่านักวิจัยพื้นที่ได้เรียนรู้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการในรูปแบบของการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากแนวคิดของชาวบ้านประสานกับความร่วมมือกับองค์กรอื่นเช่น ส่วนราชการ องค์กรส่วนท้องถิ่น ทำให้ชาวบ้านเกิดความเชื่อมั่นเมื่อได้มีการแสดงออกทางด้านความคิดมากขึ้น จากในอดีตที่คอยแต่รับทราบและปฏิบัติตามสั่ง เมื่อชาวบ้านได้มีส่วนร่วมคิดแล้ว การดำเนินกิจกรรมต่างๆที่เกิดจากแนวคิดนั้นๆก็สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้โดยที่ไม่จำเป็นต้องใช้กลไกบังคับทางสังคมอีกต่อไปเช่นในอดีตที่เคยใช้เงินเป็นค่าปรับสำหรับผู้ที่ไม่ร่วมพัฒนาหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มนักวิจัยพื้นที่สามารถใช้ศักยภาพที่มีอยู่ในการประสานงานขอความร่วมมือจากภายนอกชุมชนเช่นภาคราชการหรือองค์กรอื่นๆ ในการเชื่อมโยงเครือข่ายให้มีแนวทางปฏิบัติที่สอดคล้องกัน เช่นการสร้างเครือข่ายป่าชุมชนในระดับ

ตำบลขึ้นจนประสบผลสำเร็จ เมื่อสิ้นสุดโครงการวิจัยแล้ว ชาวบ้านก็สามารถรวมกลุ่มและมีกิจกรรมของแต่ละหมู่บ้านมาเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวได้โดยส่วนราชการคอยช่วยเหลือเป็นที่เลี้ยงอยู่ห่างๆในระยะแรกเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีการคำนึงถึงอนาคตโดยการนำเอาตัวแทนของเยาวชนในแต่ละหมู่บ้านมาปลูกฝังแนวคิดในเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสืบสานต่อไป เมื่อสิ้นสุดโครงการวิจัยแล้วพบว่ากลุ่มเยาวชนของแต่ละหมู่บ้านต่างมีกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับผู้ใหญ่ได้อย่างกลมกลืน เช่นกรณีของเยาวชนบ้านท้องผายหมู่ 1 ที่ร่วมกับผู้ใหญ่บ้านดำเนินกิจกรรมด้านป่าชุมชนโดยการระดมความคิดและร่วมกันเขียนป้ายรณรงค์ให้รักป่าไปติดตามต้นไม้ในเขตป่าและอ่างเก็บน้ำ หรือกรณีของเยาวชนบ้านหนองบัว หมู่ 12 ที่ร่วมกันรณรงค์ในเรื่องของการรักษาความสะอาดของชุมชน การรักษาป่าของชุมชน นอกจากนี้เยาวชนหมู่บ้านอื่นๆ เช่น หนองผึ้ง เพาะขันต์ ป่าเลา ต่างก็ร่วมกับผู้ใหญ่ในการดูแลรักษาป่า และได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นร่วมกับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

เกิดการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มผู้นำและชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชนซึ่งองค์ความรู้และบทเรียนที่ได้จากกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนครั้งนี้ได้เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามความคาดหวังของชาวบ้านคือ

1.ชาวบ้านคาดหวังว่าเมื่อมีการจัดการป่าชุมชนอย่างเป็นระบบแล้วจะสามารถฟื้นฟูสภาพป่าของชุมชนให้มีความอุดมสมบูรณ์ขึ้นและในอนาคตก็จะเป็นแหล่งน้ำต้นทุนของชาวบ้านเนื่องจากมีลำห้วยที่ไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำห้วยน้ำฮาก และห้วยเตาปูนที่มีน้ำไหลในฤดูฝนก็ไหลผ่านเข้ามาในพื้นที่ทำสวนของชาวบ้าน ทำให้ต้นทุนด้านน้ำที่ใช้เลี้ยงสวนลำไยลดลง ซึ่งส่งผลให้เศรษฐกิจของชาวบ้านดีขึ้นด้วย เนื่องจากปัจจุบันชาวบ้านต้องเสียเงินค่าสูบน้ำโดยเฉลี่ยประมาณ 5,000 บาทต่อเดือนสำหรับใช้หล่อเลี้ยงต้นลำไยและต้องการผลผลิตนอกฤดูกาลของลำไย นอกจากนี้ความยากลำบากในการเสาะหาน้ำของบ้านหนองผึ้งก็มากกว่าหมู่บ้านที่อยู่ติดกับลำน้ำแม่ทา เพราะระยะทางที่ไกลกว่าทำให้ต้นทุนสูงกว่าหมู่บ้านอื่น จึงคาดหวังว่าหากป่าไม้ของชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ขึ้นก็จะขจัดปัญหาด้านน้ำลงและเป็นการลดต้นทุนการผลิตทางด้านการเกษตรอีกทางหนึ่งด้วย

2.ชาวบ้านได้เรียนรู้ว่าผลผลิตจากป่าชุมชนของชาวบ้านโดยเฉพาะด้านอาหารจากป่านั้นมีมูลค่าที่สูงแต่ในอดีตที่ผ่านมายังไม่มีเก็บสถิติอย่างเป็นทางการ แต่เมื่อได้ไปดูงานจากป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว ซึ่งมีการจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบก็พบว่าผลผลิตจากป่าของบ้านทุ่งยาวซึ่งมีพื้นที่น้อยกว่าแต่มีมูลค่าโดยเฉลี่ยสูงกว่า 60,000 บาท/เดือน ทำให้ชาวบ้านตื่นตัวและรู้คุณค่าของป่าชุมชนที่มีผลผลิตที่เอื้อต่อเศรษฐกิจของหมู่บ้านในระดับหนึ่ง นอกจากนี้จากการจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านทำให้ชาวบ้านรู้ว่าพลังของชาวบ้านนั้นสามารถที่จะกำหนดแนวทางต่างๆ ภายในหมู่บ้านได้ถ้าหากมีการเตรียมการหรือการวางแผนงานที่ดี ดังเช่นกรณีการเข้าตรวจยึดไม้ที่ถูกบุกรุกตัดฟันเอามาเป็นสมบัติส่วนกลางของหมู่บ้านหรือถ้าหากเจ้าของไม้ที่ลักลอบตัดฟันนั้น

ยินยอมเสียค่าปรับตามกฎหมายของหมู่บ้านก็จะมีเงินมาเข้ากองกลางหมู่บ้านซึ่งสามารถนำไปใช้พัฒนากิจกรรมอื่นๆของชาวบ้านได้ นอกจากนี้ยังมีการยึดพื้นที่ดินจากเจ้าของพื้นที่ซึ่งเป็นคนภายนอกชุมชนและไม่ได้ทำประโยชน์เพื่อผนวกเข้าเป็นพื้นที่ป่าชุมชนของชาวบ้านทำให้ได้พื้นที่เพิ่มขึ้นอีก สิ่งเหล่านี้ที่เกิดขึ้นนั้นถือได้ว่าเป็นกระบวนการในการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้านที่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในระดับหนึ่ง

4.2 สิ่งที่ทำให้ทีมงานและผู้ที่เกี่ยวข้องอ่อนแอ

ในขณะที่ดำเนินโครงการวิจัยในระยะ 18 เดือนที่ผ่านมา ยังไม่พบปรากฏการณ์ดังกล่าว แต่คาดว่าสิ่งที่ทำให้เกิดขึ้นน่าจะมาจากโครงสร้างของแนวคิดระบบเก่ามากกว่าโดยที่ชุมชนชนบทส่วนใหญ่ถูกปลูกฝังมาให้เชื่อภาคราชการมากเกินไป และดูเหมือนหนึ่งเป็นเด็กที่เลี้ยงไม่ยอมโต เพราะภาคราชการมักจะคิดโครงการต่างๆให้ชุมชนในลักษณะเบ็ดเสร็จและเน้นไปที่งบประมาณทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐานและการพัฒนา ดังนั้นเมื่อมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่เข้ามาสู่ชุมชน จะทำให้ชาวบ้านมีพฤติกรรมแบบเก่าคือเฝ้ามองว่าจะได้อะไร ? โดยไม่ได้คิดว่าจะทำอย่างไร? เพราะมีสูตรสำเร็จมาให้แล้ว เมื่อมีการดำเนินงานที่สวนทางกับแนวทางเดิมที่เคยปฏิบัติ จึงต้องอาศัยเวลาในการปรับเปลี่ยนแนวคิด นอกจากนี้ความถี่ของเจ้าหน้าที่ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านก็เป็นปัจจัยสำคัญที่จะเป็นตัวบ่งชี้ว่ากิจกรรมต่างๆจะประสบผลสำเร็จอย่างยั่งยืนหรือไม่

4.3 ข้อเสนอต่อการปรับเปลี่ยนการทำงานวิจัยในลักษณะเดียวกัน ในครั้งต่อไปหรือเป็นบทเรียนให้กับพื้นที่อื่นๆ

จากประสบการณ์ในการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้พบว่าปัญหาที่มักจะเกิดขึ้นอยู่เสมอ สามารถแยกเป็นประเด็นได้ดังนี้

4.3.1 ทีมวิจัยหลัก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าราชการในสังกัดสำนักงานป่าไม้จังหวัดลำพูน ยังมีแนวความคิดในด้านการรักษาป่าที่เป็นไปตามระบบราชการที่ฝังรากลึก โดยคิดว่าหน้าที่ในการรักษาป่าควรจะเป็นเรื่องของข้าราชการที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง และไม่มีความเชื่อมั่นว่าราษฎรจะสามารถบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ได้ดีเท่ากับทางราชการ โดยมักมีข้อถกเถียงเพื่อแลกเปลี่ยนกันเป็นประจำ เช่นแนวคิดที่ว่าหากไม่มีกรมป่าไม้ สภาพป่าไม้เมืองไทยก็คงหมดสิ้นเช่นเดียวกับหลายๆประเทศในยุโรปหรืออเมริกา ใคร?จะเป็นผู้รับผิดชอบหากให้ชาวบ้านเป็นผู้จัดการทรัพยากรป่าไม้แล้วเกิดความเสียหายขึ้นในอนาคต โดยมีการยกตัวอย่างให้เห็นเป็นกรณีต่าง ๆ อยู่หลายพื้นที่ในจังหวัดลำพูนที่มีการแอบแฝงว่าเป็นป่าชุมชนแต่ยังมีการลักลอบบุกรุกพื้นที่ป่าและมีการซื้อขายพื้นที่ป่ากันอยู่ โดยเฉพาะพื้นที่ชายขอบและพื้นที่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งต้องทำความเข้าใจกันเป็นระยะๆ และปรับแนวคิดให้ทีมวิจัยหลัก(สายป่าไม้) ทราบว่าสิ่งที่กำลังดำเนินการอยู่เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีการถอดบทเรียนทั้งภาครัฐและองค์กรชุมชนเพื่อหาจุดที่เหมาะสมสำหรับพื้นที่วิจัย และสามารถปรับแนวความคิดจนเกิดความเข้าใจใน

ระดับหนึ่งเมื่อเริ่มแรกโครงการ และเกิดความเข้าใจได้ลึกซึ้งขึ้นเมื่อได้ร่วมดำเนินกิจกรรมตามแผนปฏิบัติซึ่งชาวบ้านมีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆ

จากกรณีนี้ทำให้มีแนวคิดวก่อนที่จะเริ่มดำเนินการวิจัยนั้นการทำความเข้าใจในเนื้อหาและกระบวนการวิจัยเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับนักวิจัยมือใหม่ โดยทีมงานวิจัยนั้นต้องทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ก่อนเริ่มค้นหาโจทย์หรือคำถามวิจัย เพราะทำให้ไม่ต้องเสียเวลาในการปรับกระบวนการทางความคิดซึ่งอาจเกิดปัญหาที่แก้ไขได้ลำบากเมื่อมีการดำเนินงานวิจัยไปแล้ว

4.3.2 ทีมวิจัยพื้นที่ ถือว่าเป็นตัวบ่งชี้ถึงความสำเร็จของกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เนื่องจากสภาพของนักวิจัยพื้นที่นั้นมักจะวนเวียนอยู่ในกลุ่มของผู้นำทางสังคมและลักษณะสังคมชนบทของประเทศไทยยังคงสภาพเช่นนี้อยู่ ความเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ นั้นยังคงอยู่ที่ผู้นำ ซึ่งจะเป็นบุคคลกลุ่มแรกที่ยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรมใหม่ และหากสามารถทำให้กลุ่มผู้นำยอมรับ โดยเฉพาะแนวคิดหรือยุทธวิธีต่างๆที่จะนำไปสู่เป้าหมายหรือสนองตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัยแล้ว จะทำให้กระบวนการของงานวิจัยดำเนินไปอย่างราบรื่น เพราะกลุ่มผู้นำจะมีเครือข่ายที่เชื่อมโยงจากกลุ่มผู้นำไปสู่เครือข่ายใกล้ชิด(Intimate Network)อันได้แก่ ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงและขยายไปสู่เครือข่ายรอง(Effective Network) ซึ่งประกอบด้วยบุคคลต่างๆ ที่กลุ่มผู้นำรู้จักคุ้นเคยน้อยกว่ากลุ่มแรกและเครือข่ายขยาย(Extended Network)ซึ่งกลุ่มผู้นำไม่รู้จักโดยตรงแต่สามารถติดต่อสัมพันธ์ด้วยได้ถ้าต้องการโดยผ่านเครือข่ายใกล้ชิดอีกทีหนึ่ง(โบโซแวง, 1974 อ้างในสุรินทร์ สุริยวงศ์ ,หน้า 9) ทำให้เป็นที่ยอมรับของชาวบ้านในชุมชนและภายนอกชุมชนในที่สุด และทำให้กระบวนการด้านการวิจัยบรรลุวัตถุประสงค์ในที่สุด

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

(SUMMARY PRESENTMENT AND RECOMMENDATION)

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพในการจัดการป่าชุมชนให้เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน:กรณีศึกษากำนันหนองผึ่ง หมู่ 11 ตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ถอดบทเรียนทั้งในแง่แนวคิดและแนวทางปฏิบัติของระบบการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของทางราชการและชุมชน
2. เพื่อพัฒนาศักยภาพการจัดการป่าชุมชนที่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ประกอบด้วยทีมวิจัยหลักซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าราชการประจำสำนักงานป่าไม้จังหวัดลำพูนและครูประจำโรงเรียนทาขุมเงินวิทยาคาร ส่วนนักวิจัยพื้นที่จะเป็นกลุ่มผู้นำซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่วิจัย โดยลักษณะของการวิจัยจะเป็นการวิจัยแบบเจาะลึก โดยใช้เครื่องมือจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง ตลอดจนการสังเกต การเปลี่ยนแปลงของชุมชนในขณะที่มีการดำเนินงานตามโครงการวิจัย โดยพื้นที่เป้าหมายสำหรับการวิจัยคือพื้นที่บ้านหนองผึ่ง หมู่ 11 ตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน

สำหรับกิจกรรมในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็นสองตอนคือ

1. การถอดบทเรียนทั้งในแง่แนวคิดและแนวทางปฏิบัติของระบบการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของทางราชการและชุมชน
2. นำบทเรียนที่ได้มาพัฒนาเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับพื้นที่เป้าหมาย (พื้นที่วิจัย) โดยมีประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม

สำหรับข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มาจากเอกสาร ตลอดจนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และในส่วนของข้อมูลภาคสนามมาจากการสัมภาษณ์ราษฎรในพื้นที่ซึ่งถูกกำหนดในการถอดบทเรียนโดยการแนะนำของเจ้าหน้าที่ป่าชุมชนของสำนักงานป่าไม้จังหวัดลำพูนคือบ้านห้วยไชนือ บ้านห้วยไชกลางและบ้านห้วยไชใต้ ตำบลห้วยยาบ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูนส่วนหมู่บ้านที่ดำเนินการด้านป่าชุมชนไม่ประสบผลสำเร็จคือหมู่บ้านสันปูเลยหมู่ 2 ตำบลศรีเตี้ย อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน และหมู่บ้านที่ประสบผลสำเร็จคือบ้านทุ่งยาว หมู่ 7 ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งทีมวิจัยหลักถือเอาเป็นหมู่บ้านต้นแบบสำหรับกิจกรรมด้านป่าชุมชนในการวิจัยครั้งนี้ เมื่อได้ผลสรุปจากการถอดบทเรียนแล้วจึงนำผลที่ได้มาสังเคราะห์เพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับพื้นที่วิจัยคือบ้านหนองผึ่ง หมู่ 11 ตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ต่อไป

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการถอดบทเรียนพบว่า

1.1 ปัจจัยที่ทำให้การดำเนินงานด้านป่าชุมชนของภาครัฐไม่ประสบผลสำเร็จมาจาก ก).แนวคิดในเรื่องป่าชุมชนของภาครัฐยังคงมองอยู่เพียงมิติเดียวว่าป่าไม้เป็นสมบัติของรัฐอยู่เช่นเดิม และแนวทางในการปฏิบัติต่างๆก็ล้วนแล้วแต่มุ่งที่จะเพิ่มผลผลิตจากป่าที่เน้นเฉพาะในเรื่องเนื้อไม้เป็นหลักจึงมีแนวทางในการเพาะชำกล้าไม้ และปลูกต้นไม้ตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบันซึ่งเป็นแนวทางที่ถูกกำหนดมาจากศูนย์กลางของอำนาจ ไม่ได้เกิดจากแนวคิดของประชาชนในพื้นที่ ข).ขาดการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้องค์กรของชุมชนในด้านการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ถึงแม้จะมีแนวทางปฏิบัติที่ดี(คัดแปลงจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ) แต่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องยังขาดความรู้ความเข้าใจตลอดจนทักษะในการดำเนินงานเกี่ยวกับชุมชน ค).ขาดการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ด้านป่าชุมชนให้เป็นรูปธรรม ง).เจ้าหน้าที่ภาครัฐขาดประสบการณ์และองค์ความรู้ในด้านการส่งเสริม(การสื่อสาร) โดยเฉพาะด้านมวลชนซึ่งถือเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญ

1.2 ปัจจัยที่ทำให้การดำเนินงานด้านป่าชุมชนของชุมชนไม่ประสบผลสำเร็จมาจาก ก).สภาพพื้นที่ซึ่งประกาศเป็นป่าชุมชนนั้นไม่ได้มีรูปแบบมาจากป่าดั้งเดิม ซึ่งเอื้อประโยชน์ให้แก่ชุมชนทั้งในด้านการอุปโภค บริโภค โดยเฉพาะด้านแหล่งน้ำที่ใช้ในการเกษตร ข).ราษฎรขาดจิตสำนึกในการรักษาป่าอย่างแท้จริง แต่มีเจตนาอื่นที่แอบแฝงและใช้กลุ่มที่อ้างประโยชน์ส่วนตนซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่เป็นผู้ตัดสินใจทำให้ผู้ที่มิอุดมการณ์และมีความมุ่งมั่นในการรักษาป่าไม่สามารถดำเนินการได้และพ่ายแพ้ไปในที่สุด ค).ขาดการจัดตั้งองค์กรอย่างเป็นระบบเพราะใช้เวลาร่วมกันในการต่อสู้กับกลุ่มธุรกิจนอกชุมชนที่เข้ามาดำเนินการกว้านซื้อที่ดินเพื่อออกเอกสารสิทธิเพียงปีเศษเท่านั้นโดยจุดมุ่งหมายในการต่อสู้นั้นเป็นเพียงเจตนาที่แฝงเร้นสำหรับวัตถุประสงค์ที่แท้จริงนั้นคือความต้องการพื้นที่ดินที่ร่วมกันต่อสู้มาแบ่งปันกันและบางรายก็ขายไปในที่สุด

1.3 ปัจจัยที่ทำให้การดำเนินงานด้านป่าชุมชนของชุมชนทุ่งยาวประสบผลสำเร็จมาจาก ก).บทเรียนของความแห้งแล้งที่บรรพบุรุษของชาวบ้านทุ่งยาวได้รับจนต้องอพยพจากถิ่นกำเนิดเป็นบทเรียนที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจและมีการถ่ายทอดสู่รุ่นลูก รุ่นหลานมาเป็นทอดๆและสืบเนื่องอย่างเป็นระบบ ข).ผู้นำของชาวบ้านเองมีส่วนสำคัญตั้งแต่ยุคเริ่มแรกและปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ของบ้านเมืองตามยุคตามสมัยแต่ไม่เคยเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์ ค).จิตสำนึกที่เกิดจากประเพณีความเชื่อและอำนาจเหนือธรรมชาติที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถืออ่อนน้อมต่อธรรมชาติมาสู่พิธีกรรมต่างๆซึ่งเชื่อมโยงจิตใจของชาวบ้านทั้งหมดเข้าไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ง).การมีส่วนร่วมของชาวบ้านทั้งหมดในการกำหนดกฎเกณฑ์ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกัน จ).การสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนอย่างเป็นระบบทำให้การพัฒนาในรูปแบบต่างๆภายในหมู่บ้านมีความเข้มแข็งขึ้นมาเป็นลำดับจนถึงจุดที่เรียกว่ายั่งยืนในปัจจุบัน

2. การสังเคราะห์แนวทางที่ได้จากการถอดบทเรียน เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับพื้นที่วิจัย

2.1 การปรับแนวคิดให้กลุ่มผู้นำชุมชนและชาวบ้านได้รับทราบว่าป่าไม้ไม่ได้เป็นสมบัติของรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่เป็นของประชาชนทั้งประเทศ เพียงแต่เจ้าหน้าที่ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องอาจไม่เข้าใจในจุดนี้หรือไม่อาจจัดระเบียบ แบบแผนหรือประเพณีปฏิบัติของระบบราชการ ดังนั้นหากชาวบ้านจะเข้ามาช่วยเหลือทางราชการดูแลรักษาป่า และใช้ประโยชน์จากป่าเท่าที่จำเป็นก็ไม่น่าที่จะเกิดความเสียหายใดๆแก่ทรัพยากรป่าไม้ในทางตรงกันข้ามก็จะสามารถดูแลรักษาป่าร่วมกับทางราชการให้อุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งกักประโชชน์นานัปการให้แก่ประเทศชาติได้ในอนาคต ซึ่งการปรับแนวคิดนี้ต้องใช้เวลาพอสมควรสำหรับการวิจัยครั้งนี้ใช้เวลาประมาณ 6 เดือน

2.2 การนำยุทธวิธีในด้านการส่งเสริมมาปรับใช้ โดยเฉพาะในด้านความถี่ ที่เข้าไปคลุกคลีกับชาวบ้านจนดูเหมือนหนึ่งเป็นคนคุ้นเคย และให้ความรู้ทางวิชาการด้านป่าไม้ การเกษตร หรือด้านอื่น เช่น การประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ร่วมกับกลุ่มผู้นำ การจัดเวทีกลุ่มย่อยจนถึงเวทีใหญ่ในหมู่บ้าน เพื่อทำความเข้าใจ และชักชวนให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นให้มากที่สุด

2.3 การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้องค์กรภายในชุมชน โดยการสนับสนุนให้องค์กรภายในหมู่บ้านซึ่งมีอยู่แล้วได้มีกิจกรรมร่วมกันมากขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องมีเรื่องเกี่ยวกับป่าไม้เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น กลุ่มแม่บ้าน ได้มีการหารือถึงแนวทางในการดำเนินกิจกรรมต่างๆภายในหมู่บ้าน และระดับตำบล การร่วมกันจัดแข่งขันกีฬาประจำตำบล และการร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลและอำเภอจัดแรลลี่วันแกะสลักไม้ของอำเภอแม่ทาเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน

2.4 พื้นที่ป่าไม้บ้านหนองผึ่งมีสภาพเป็นป่าดั้งเดิม ซึ่งชาวบ้านใช้ประโยชน์ร่วมกันโดยเป็นแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร เป็นแหล่งอาหารตามฤดูกาลของชาวบ้าน และเป็นแหล่งไม้ใช้สอยของหมู่บ้าน ทำให้สามารถชาวบ้านมีจิตสำนึกเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ในด้านดี

2.5 กลุ่มผู้นำของบ้านหนองผึ่งมีจิตสำนึกเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ในด้านดี ต้องการดำเนินกิจกรรมด้านป่าชุมชนอยู่แล้ว เมื่อแลกเปลี่ยนแนวคิดกับทีมวิจัยจึงสามารถทำให้กิจกรรมด้านการวิจัยขับเคลื่อนได้ค่อนข้างสะดวก

3. ผลการวิจัยตามแนวทางที่ร่วมกันกำหนดกับชุมชน

3.1 การปรับแนวคิดและแสวงหาความร่วมมือกับผู้นำชุมชนและหาทีมวิจัยพื้นที่ ซึ่งทีมวิจัยได้พบและแลกเปลี่ยนแนวคิดกับกลุ่มผู้นำชุมชน ซึ่งในตอนแรกนั้นยังมีแนวคิดว่าการรักษาป่าต้องเป็นหน้าที่ของรัฐเพราะรัฐเป็นเจ้าของป่า จึงต้องมีการแลกเปลี่ยนแนวคิดว่าป่าไม่ใช่เป็นสมบัติของรัฐอย่างเดียวอีกต่อไปแต่เป็นของประชาชนทุกคนในประเทศไทย ดังนั้นทุกคนจึงควรมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่าและใช้ประโยชน์จากป่าตามสิทธิอันสมควร โดยไม่ทำให้พื้นที่ป่าไม้เสีย

หาย อันจะเป็นการละเมิดสิทธิของผู้อื่นที่มีสิทธิใช้ประโยชน์จากป่าเช่นกัน ในขั้นตอนนี้ใช้เวลาไม่มากนักก็สามารถปรับเปลี่ยนแนวคิดในกลุ่มผู้นำได้ และขยายไปสู่ชาวบ้านในที่สุด สำหรับการปรับเปลี่ยนแนวคิดในกลุ่มผู้นำได้นำเอากลุ่มผู้นำไปศึกษาในพื้นที่ของบ้านทุ่งยาวและได้แลกเปลี่ยนกับชาวบ้านทุ่งยาวโดยตรง

3.2 การทำความเข้าใจกับชาวบ้านโดยใช้เวทีเสวนา เป็นการทำความเข้าใจกับชาวบ้านทั้งหมดซึ่งในขั้นตอนนี้กลุ่มผู้นำได้เข้าร่วมเป็นทีมวิจัยพื้นที่ของโครงการแล้ว และชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นด้วยกับแนวทางในการจัดการป่าชุมชน โดยชาวบ้านต้องการให้ร่วมกันหาแนวเขตป่าที่ชัดเจนเป็นที่รับรู้ของชาวบ้านให้ร่วมกันสำรวจสภาพนิเวศของป่าและหาพันธุ์ไม้ป่าที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ที่เป็นชนิดเดียวกันมาปลูกเป็นแนวเขตตามที่ได้ร่วมกันสำรวจโดยควรเป็นพันธุ์ไม้ที่ชาวบ้านสามารถเก็บเกี่ยวเป็นผลประโยชน์ได้ในอนาคต ให้กลุ่มผู้นำประสานงานขอความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพันธุ์ไม้ และให้ประสานงานกับหมู่บ้านข้างเคียงได้ทราบถึงขอบเขตป่าของบ้านหนองผึ่ง และขอโอกาสไปดูงานด้านป่าชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ

3.3 การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยการคัดเลือกชาวบ้านหนองผึ่ง 50 คน เข้าฝึกอบรมด้านทฤษฎี ใช้สถานที่โรงเรียนท่าชุมเงินวิทยาคาร เป็นที่ฝึกอบรม และเดินทางไปดูงานด้านป่าชุมชนที่บ้านทุ่งยาว ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เพื่อให้ชาวบ้านทั้งหมดได้แลกเปลี่ยนกับชาวบ้านทุ่งยาวโดยตรง ซึ่งผลจากการฝึกอบรมและทัศนศึกษาครั้งนี้ทำให้ชาวบ้านหนองผึ่งมีกฎเกณฑ์ในการรักษาป่าของตนเองขึ้น

3.4 การร่วมมือกันปลูกต้นไม้ตามแผนปฏิบัติการ โดยกลุ่มผู้นำและชาวบ้านได้ร่วมกันหารือที่จะปลูกต้นไม้เป็นแนวเขตธรรมชาติและฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรม โดยปีแรกยังคิดในเรื่องของการปลูกต้นไม้ตามประเพณีในระบบราชการคือปลูกตามวันสำคัญ โดยไม่ได้คำนึงถึงสภาพความเหมาะสมของฤดูกาลเท่าใดนัก มีการประสานงานในระดับตำบลและอำเภอโดยมีชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นเข้าร่วมปลูกด้วย แต่ที่ร่วมสังเกตในปีแรกนี้พบว่าชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นไม่ได้ตั้งใจปลูกเท่าที่ควร เช่นการนั่งจับกลุ่มเฉพาะคนในหมู่บ้านตนเองและปลูกวนในพื้นที่แคบ ๆ จนต้องเข้าไปสอบถามแต่ก็ไม่ได้คำตอบ จนชาวบ้านหนองผึ่งต้องช่วยกันปลูกเองในที่สุด ซึ่งสรุปได้ว่าในปีแรกของการปลูกไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร โดยใช้กล้าไม้ที่กลุ่มผู้นำขอรับการสนับสนุนจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ผลและไม้ป่าที่สามารถนำมาบริโภคได้ประมาณ 4,000 กล้า เช่น ไม้สัก ขนุน จีเหือก มะละกอ หว้า เป็นต้น

3.5 การจัดเวทีเสวนาและจัดกลุ่มย่อย เมื่อได้ดำเนินการวิจัยไปช่วงหนึ่งได้มีการจัดเวทีในลักษณะของกลุ่มย่อยขึ้นหลายครั้ง เพื่อให้ชาวบ้านมีความคุ้นเคยและกล้าแสดงออกในทางความคิด พร้อมทั้งทบทวนให้ชาวบ้านได้ทราบถึงเหตุการณ์ต่างๆที่ได้ดำเนินการไป เช่น ความผิดพลาดในการปลูกต้นไม้ในครั้งแรกและควรดำเนินการอย่างซึ่งพบว่าในการปลูกครั้งที่สอง ชาวบ้านไม่สนใจในเรื่องวันสำคัญอีกต่อไปแต่จะพิจารณาจากความเหมาะสมของดิน ฟ้า อากาศ จนเมื่อ

พร้อมแล้ว จึงได้ร่วมประชุมกันเพื่อกำหนดวันปลูกและดำเนินการกันเองไม่ต้องมีพิธีการใด ๆ ทั้งสิ้น แต่เน้นให้ต้นไม้ที่ปลูกต้องเจริญเติบโต โดยปีที่สองนี้ได้ใช้ดินสะเดาทั้งหมดประมาณ 3,000 ต้น และมอบให้เจ้าของพื้นที่สวนซึ่งเป็นแนวเขตนั้นต้องดูแลรับผิดชอบให้ต้นไม้ที่ร่วมกันปลูกนี้ รอดตายและเติบโตเป็นแนวเขตป่าชุมชนของบ้านหนองผึ่งในอนาคตต่อไป

3.5 การประสานงานขอความร่วมมือกับองค์กรต่างๆภายนอกชุมชน เกิดขึ้นจากเวทีเสวนาของชาวบ้านหนองผึ่ง ซึ่งได้ร่วมกันพิจารณาว่าหากจะดำเนินกิจกรรมด้านป่าชุมชนให้ประสบความสำเร็จแล้วต้องมีการประสานงานกับองค์กรภายนอกชุมชนด้วย โดยชาวบ้านมอบภารกิจในการประสานงานให้กับกลุ่มผู้นำ เช่นการแจ้งให้หมู่บ้านข้างเคียงทราบถึงแนวเขตตลอดจนกฎเกณฑ์ของบ้านหนองผึ่งในการรักษาป่า เนื่องจากเมื่อชาวบ้านหนองผึ่งได้มีกฎเกณฑ์ในการรักษาป่าแล้วมีการตรวจพบว่าชาวบ้านอื่นเข้ามาลักลอบตัดไม้ในเขตบ้านหนองผึ่ง กลุ่มผู้นำจึงได้ประสานงานกับเจ้าหน้าที่ทำการตรวจยึดไม้มาไว้เป็นสมบัติของหมู่บ้านแต่ก็ทำให้ผู้ที่ลักลอบตัดไม้ไม่พอใจแต่ก็ไม่แสดงตนว่าเป็นเจ้าของไม้เนื่องจากเห็นว่าอัตราโทษปรับที่กำหนดไว้นั้นสูงมาก นอกจากนี้การประสานงานในการขอความร่วมมือต่างๆที่เกี่ยวกับกิจกรรมการรักษาป่าเช่นการขอให้ทางราชการสนับสนุนกล้าไม้ในการปลูกป่า การขอความร่วมมือในการฝึกอบรมเกี่ยวกับการป้องกันไฟป่าพร้อมทั้งขอสนับสนุนอุปกรณ์ในการดับไฟป่า เป็นต้น

4. สิ่งที่เกิดขึ้นนอกเหนือจากความคาดหวังในงานวิจัย

4.1 แนวคิดในการขยายเครือข่ายป่าชุมชนของชาวบ้านหนองผึ่ง

แนวคิดนี้เกิดจากเวทีเสวนากลุ่มย่อยในระหว่างการค้าเนินการวิจัย ไปได้ประมาณ 9 เดือนชาวบ้านพบว่าไม่สามารถดูแลรักษาป่าได้เฉพาะหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่งเพราะมีการลักลอบตัดฟันไม้และบุกรุกพื้นที่อยู่ตลอดถ้าไม่ระวังตรวจสอบอย่างเข้มงวด สร้างภาระให้ชาวบ้าน ดังนั้นถ้าหากหมู่บ้านข้างเคียงร่วมกันดูแลพื้นที่ซึ่งเชื่อมติดกันเป็นเทือกเขาแล้วก็น่าจะไม่มีใครลักลอบตัดฟันหรือบุกรุกพื้นที่อีก โดยให้กลุ่มผู้นำไปเสนอแนวคิดนี้ในที่ประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อขอความร่วมมือ ซึ่งทีมวิจัยหลักได้เข้าร่วมสังเกตการณ์ประชุมด้วย มีการหารือกันหลายประเด็นและในที่สุดก็ตกลงร่วมกันที่จะเปิดเวทีระดับตำบลเพื่อหาแนวทางการปฏิบัติในระดับตำบล โดยได้ดำเนินการในลักษณะของการสัมมนาเชิงปฏิบัติการและให้กลุ่มผู้นำของแต่ละหมู่บ้านเข้าร่วมสัมมนา ซึ่งได้แนวทางของแต่ละหมู่บ้านในการดำเนินกิจกรรมป่าชุมชน จำนวน 8 หมู่บ้าน และมติที่ประชุมในครั้งนี้ได้ขอให้ทีมวิจัยทั้งหมด ไปเปิดเวทีในแต่ละหมู่บ้านเพื่อหาแนวทางร่วมกับชาวบ้านต่อไป ซึ่งเมื่อทีมวิจัยได้เปิดเวทีทั้ง 8 หมู่บ้านแล้วสรุปได้ว่า ก).ทุกชุมชนต้องการทราบแนวเขตของแต่ละหมู่บ้านเพื่อที่จะได้ดำเนินการด้านการดูแลรักษาตามความเหมาะสมของแต่ละชุมชนต่อไป ข).ต้องการให้ภาครัฐซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องดำเนินการตามอำนาจหน้าที่อย่างเที่ยงธรรม ค).ภาครัฐควรทำความเข้าใจกับราษฎรในเรื่องเกี่ยวกับป่าไม้ให้มากกว่าปัจจุบันซึ่งมองว่าราชการ

ห่างเหินประชาชน ง).ควรสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชนเพื่อจะได้มีอุดมการณ์ในการสืบทอดการรักษาป่าอย่างยั่งยืนต่อไป

4.2 การตื่นตัวของหมู่บ้านเครือข่ายใกล้ชิดซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกันโดยเฉพาะกลุ่มผู้นำ ซึ่งส่งผลให้องค์การบริหารส่วนตำบลได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการคิด การวางแผนและการปฏิบัติ เช่น การมีส่วนร่วมในการฝึกอบรมไฟฟ้าโดยขอให้ชาวบ้านในพื้นที่ทั้งหมดได้เข้ามามีส่วนร่วมในการฝึกอบรมแทนที่จะเป็นบ้านหนองผึ่งเพียงบ้านเดียว การเข้าร่วมกับทีมวิจัยเดินสำรวจพื้นที่ร่วมกับชาวบ้าน ทั้ง 8 หมู่บ้านเพื่อหาแนวเขตป่าของแต่ละหมู่บ้าน การร่วมสนับสนุนการดำเนินการฝึกอบรมเยาวชนในการสืบสานอุดมการณ์ป่าชุมชน

4.3 การดำเนินกิจกรรมด้วยป่าชุมชนของกลุ่มเยาวชนร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลเมื่อผ่านการฝึกอบรมแล้ว มีการหารือในระหว่างตัวแทนของเยาวชนตำบลทากาสร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งได้ข้อสรุปว่ากลุ่มเยาวชนแต่ละหมู่บ้านจะร่วมรณรงค์ในด้านการดูแลรักษาป่าร่วมกับผู้ใหญ่รวมไปถึงการรักษาความสะอาดภายในหมู่บ้าน แต่ก็คงดำเนินกิจกรรมต่างที่เป็นรูปธรรมในช่วงปิดภาคเรียนเท่านั้น ซึ่งพบว่ามีกลุ่มเยาวชนของบ้านท้องผาย หมู่ 1 บ้านหนองบัว หมู่ 11 และบ้านแพะยั้ง หมู่ที่ 2 ได้รณรงค์ในหมู่บ้าน มีการร่วมกันเขียนป้ายไม้ไปติดในเขตป่าเป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

จากการถอดบทเรียนเกี่ยวกับแนวคิดและวิธีการปฏิบัติของระบบการจัดการป่าชุมชนในส่วนของภาครัฐซึ่งไม่ประสบผลสำเร็จนั้นมีผลสืบเนื่องมาจากแนวคิดในเชิงอำนาจซึ่งปรากฏมาตั้งแต่ก่อนการสถาปนากรมป่าไม้ในปี 2439 นั่นคือชาวบ้านทั่วไปไม่สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมได้อย่างอิสระ โดยในยุคสมัยแรกในภาคเหนือตอนบนป่าไม้จะเป็นของเจ้านาย(ผู้ปกครองบ้านเมืองในสมัยนั้น) ชาวบ้านทั่วไปต้องได้รับอนุญาตจากเจ้านายก่อนจึงจะสามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้ ดังนั้นความรู้สึกที่เกิดขึ้นและฝังลึกอยู่ในจิตใจของชาวบ้านว่าป่าไม้ไม่ใช่สมบัติของสาธารณะ จึงถูกตั้งสมมุติฐานและเมื่อไม่ใช่สมบัติสาธารณะการลักลอบก็เกิดขึ้นซึ่งถือเป็นหลักกรรมค้ำทั่วไปเมื่อไม่ใช่สมบัติของตนก็ไม่จำเป็นต้องหวงแหน หรือรักษาไว้แต่อย่างใด แม้แต่เมื่อมีการรวมศูนย์อำนาจไปไว้ที่ส่วนกลางเมื่อมีการสถาปนากรมป่าไม้แล้ว แนวคิดในเชิงอำนาจยังเด่นชัดขึ้นการจัดการทรัพยากรป่าไม้ทุกอย่างจะถูกควบคุมและกำหนดโดยรัฐ ซึ่งดำเนินการตามแนวคิดตะวันตกเนื่องจากมีความเชื่อตามผลการสำรวจของมร.เอช.เอ.สเลด เจ้าหน้าที่ป่าไม้กรมป่าไม้พม่า ซึ่งกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้เจรจาขอยืมตัวมาจากรัฐบาลอินเดีย ซึ่งอยู่ในบังคับของอังกฤษ และเป็นผู้วางแบบแผนการจัดการป่าไม้ในเชิงเศรษฐศาสตร์ ดังปรากฏในข้อเสนอของมร.สเลดต่อรัฐบาลไทยที่ว่า

1.สิทธิถือครองพื้นที่ป่าไม้ทั้งสิ้นควรเป็นของรัฐ

2.รัฐควรต้องครอบครองป่าสักที่มีค่าทั้งสิ้น

3.ควรยกเลิกการให้ราษฎรใช้ไม้สักโดยเสรี และการควบคุมไม้อื่นๆนอกจากไม้สักควรได้
ดำเนินการเมื่อแก้ไขปัญหาเรื่องไม้สักได้แล้ว

4.ควรตราพระราชบัญญัติป่าไม้เพื่อควบคุมการทำไม้

5.การทำไม้เกินกำลังผลิต โดยเฉพาะไม้สักที่เกินกำลังป่ามากมาประมาณ 3 เท่าครึ่งของ
กำลังผลิต

(84 ปี กรมป่าไม้,อ้างแล้ว)

ซึ่งจะเห็นได้ว่าข้อเสนอของ มร.สเลด นั้นมุ่งที่จะให้มีการจัดการป่าไม้โดยตัดสินใจของ
ราษฎรที่มีมาแต่เดิมทั้งหมดโดยให้รัฐเป็นผู้ดำเนินการทั้งสิ้น แม้แต่การจำกัดสิทธิในการใช้ไม้สัก
ราษฎรธรรมดาที่ไม่มีสิทธิในการใช้ เมื่อควบคุมเรื่องไม้สักได้แล้วก็นำมาควบคุมไม้ชนิดอื่นอีก
โดยการตราพระราชบัญญัติขึ้นมาใช้บังคับ ดังนั้นแนวคิดแบบรวมศูนย์เช่นนี้จึงเกิดขึ้นมากกว่า
ศตวรรษ และถูกถ่ายทอดมาสู่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาอย่างยาวนาน ดังนั้นการที่จะปรับ
เปลี่ยนทัศนคติของเจ้าหน้าที่เหล่านี้จึงเป็นภารกิจที่ค่อนข้างลำบาก ซึ่งเห็นได้จากแนวทางในการ
ดำเนินงานด้านป่าชุมชนของภาครัฐในปัจจุบันก็ยังคงยึดมั่นในกฎ ระเบียบ และมองว่าทรัพยากร
ป่าไม้ก็ยังคงเป็นของรัฐอยู่เช่นเดิม ดังที่กรมป่าไม้ได้ออกคู่มือการปฏิบัติการจัดทำโครงการ
ป่าชุมชน โดยอาศัยอำนาจของอธิบดีกรมป่าไม้เป็นผู้พิจารณาอนุญาตหรือยกเลิกการอนุญาตเมื่อมี
การดำเนินงานผิดไปจากเงื่อนไขที่กำหนด ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าภาครัฐยังคงมีมุมมองใน
เรื่องทรัพยากรป่าไม้เพียงมิติเดียวเท่านั้น คือมิติของอำนาจและการใช้ประโยชน์ ไม่ได้มอง
ทรัพยากรป่าไม้ในมิติอื่นๆ จึงเป็นการยากลำบากที่จะปรับเปลี่ยนแนวคิดเช่นนี้ถึงแม้จะมีเจ้าหน้าที่
ป่าไม้บางส่วนที่มองเห็นทิศทางในการจัดการป่าไม้ที่แตกต่างออกไปก็ไม่สามารถดำเนินการตาม
แนวคิดที่น่าจะถูกต่อนั้นได้เนื่องจากติดขัดในระบบราชการหรือที่อาคม เดชทองคำ(2543,หน้า
224) ใช้คำว่าแห่งความคิดเก่า (Dead Paradigm)ซึ่งหมายถึง ระเบียบวิธี ข้อกำหนด กฎเกณฑ์
แบบแผน ข้อปฏิบัติ ฯลฯ ที่เคยกระทำสืบกันมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันจนกลายเป็นธรรมเนียม
ประเพณี ขนบประเพณี และจารีตประเพณี แม้ว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไป บุคคล
กลุ่มดังกล่าวก็ยังนำเอาข้อกำหนดกฎเกณฑ์เดิมมาสรุปตัดสินปรากฏการณ์ใหม่ในฐานะที่เป็นภาพ
ตายตัว นอกจากนี้แนวทางในการดำเนินงานด้านป่าชุมชนของภาครัฐยังคงมีวัตถุประสงค์ในเรื่อง
การส่งเสริมด้านการปลูกไม้ใช้สอยเช่นเดิม สืบเนื่องมาตั้งแต่แนวคิดเรื่องป่าชุมชนของกรมป่าไม้
ถือกำเนิดขึ้นมาจากโครงการปลูกไม้ใช้สอยและต่อมาได้พัฒนามาเป็นโครงการพัฒนาป่าชุมชน
โดยยังคงเน้นในเรื่องการปลูกต้นไม้เป็นหลัก ดังนั้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้องค์กรใน
ชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญอันดับรองลงไปเนื่องจากขาดแนวทางในการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรม
สาเหตุอาจมาจากการดำเนินงานด้านมวลชนของภาครัฐ โดยเฉพาะกรมป่าไม้ขาดประสบการณ์และ
ทักษะด้านมวลชน บุคลากรของกรมป่าไม้ส่วนใหญ่จะถูกบ่มเพาะให้เรียนรู้ในเชิงอำนาจมาโดย
ตลอดและมักจะอ้างในเรื่องของระเบียบ กฎหมาย โดยยึดหลักนิติอำนาจอย่างเคร่งครัด ดังนั้นเมื่อ

ปรับเปลี่ยนบทบาทมาทำหน้าที่ในด้านส่งเสริมจึงไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการสื่อสารกับประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่านั้นดูเหมือนหนึ่งขาดของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในระดับปฏิบัติ เพราะมีความแตกต่างระหว่างผู้สื่อสารและผู้รับข่าวสารในเรื่องป่าไม้ทำให้มีความเข้าใจไม่ตรงกันดังที่ วิทยา คำรงเกียรติศักดิ์(2531,หน้า 42)ระบุว่า เป็นภูมิหลังที่แตกต่างกันของกลุ่มสื่อสาร(Divergent backgrounds of the participants) หากกลุ่มสื่อสารมีความแตกต่างกันมากในด้านภูมิหลัง หรือมีภูมิหลังที่ไม่เหมือนกันเลยนั้น ย่อมสื่อสารเข้าใจได้ยากและสื่อสารไม่เข้าใจกัน ทั้งนี้เนื่องจากความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรป่าไม้ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐ(ป่าไม้)และชาวบ้านค่อนข้างแตกต่างกัน ฝ่ายหนึ่งมองว่าทรัพยากรป่าไม้เป็นสมบัติของรัฐและอีกฝ่ายเข้าใจว่าทรัพยากรป่าไม้เป็นสมบัติสาธารณะ นอกจากนี้ความไม่เชื่อถือนในตัวผู้สื่อสาร(เจ้าหน้าที่รัฐ) ซึ่งชาวบ้าน(ผู้รับข่าวสาร) เข้าใจว่าเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐย่อมมีหน้าที่ในการหวงเหวนทรัพยากรป่าไม้แล้ว ก็จะทำให้การสื่อสารไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร โดยเฉพาะผู้ส่งข่าวสารขาดทักษะในการสื่อสาร(Lack of skill on part of Communicator) ย่อมจะส่งผลให้การสื่อสารนั้นล้มเหลวไปด้วย นอกจากนี้ยังพบว่าความถี่ในการสื่อสารนั้นเป็นสิ่งจำเป็นเนื่องจากเหตุผลข้างต้นที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นอุปสรรคในตัวเองอยู่แล้ว ถ้าหากขาดความถี่อีกอย่างหนึ่งก็ถือว่าการดำเนินงานนั้นล้มเหลวโดยสิ้นเชิง ดังที่วิทยา คำรงเกียรติศักดิ์(อ้างแล้ว,หน้า 45)สรุปว่า การสื่อสารที่มีประสิทธิผลนั้นเป็นการทำให้ผู้รับข่าวสารมีความรู้สึกรู้สึกคิด ตลอดจนเกิดการปฏิบัติเหมือนดังที่ผู้ส่งข่าวสารปรารถนา แต่การสื่อสารอาจไม่บรรลุผลเพราะอุปสรรคซึ่งอาจเกิดจากองค์ประกอบ(Elements) ทุกองค์ประกอบของการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นผู้ส่งข่าวสาร(Sender) ตัวข่าวสาร(Message) ช่องทางส่งและรับข่าวสาร(Channels) ตลอดจนผู้รับข่าวสาร(Receiver) การติดต่อสื่อสารจึงต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจองค์ประกอบทั้งหมดอย่างถ่องแท้ การใช้ศิลปะการสื่อสารอย่างมีทักษะชำนาญ จึงจะสามารถถ่ายทอดเรื่องราว,ข้อมูล ความหมายจากสมองของผู้ส่งไปยังสมองของผู้รับได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุผล

สำหรับการดำเนินงานด้านป่าชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในส่วนของผู้ชุมชนนั้นจะเห็นได้ว่า ถ้าหากมีการประสานงานกับชุมชนอื่นๆในลักษณะของเครือข่ายแล้วมักจะประสบผลสำเร็จมากกว่าชุมชนที่ดูแลรักษาตามลำพัง ถึงแม้ว่าการดำเนินงานด้านป่าชุมชนที่มีลักษณะของเครือข่าวนั้นส่วนใหญ่จะรู้ในเฉพาะกลุ่มผู้นำก็ตาม แต่ในส่วนของภาครัฐนั้นพบว่ายังไม่มีการดำเนินงานในเรื่องเครือข่ายป่าชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งมีเหตุผลหลายประการ เช่นการที่ยังไม่เข้าใจงานด้านมวลชน หรือการขาดทักษะในด้านการส่งเสริม รวมไปถึงแนวคิดเชิงอำนาจที่ตกผลึกมาอย่างยาวนานแล้วแต่เป็นอุปสรรคในการดำเนินงานด้านมวลชนในลักษณะเครือข่ายแทบทั้งสิ้น อีกทั้งการดำเนินงานด้านเครือข่ายป่าชุมชนของภาครัฐจะเป็นไปในลักษณะของการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ โดยผู้ที่เข้าร่วมส่วนใหญ่มักจะถูกกำหนดจากชุมชนที่เคยมีชื่อร่วมอยู่ในหมู่บ้าน

เป้าหมายโครงการป่าชุมชนของแต่ละปีงบประมาณ ดังนั้นผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นจึงไม่ค่อยประสบผลสำเร็จมากนัก

สำหรับการดำเนินงานด้านป่าชุมชนที่ไม่ประสบผลสำเร็จของชุมชนนั้นนอกจากสภาพพื้นที่ป่าที่ไม่เอื้อประโยชน์ต่อคนในชุมชนโดยเฉพาะในด้านเกษตรกรรมซึ่งต้องอาศัยแหล่งน้ำในการเพาะปลูกเนื่องจากเป็นพื้นที่ค่อนข้างแห้งแล้ง การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าด้านอื่นก็มีน้อย เช่น การใช้เป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรค ไม้สำหรับก่อสร้างบ้านเรือนและเป็นเชื้อเพลิง รวมตลอดไปจนถึงการเก็บหาของป่ามาขาย เป็นต้น แต่สิ่งสำคัญที่สุดที่ทำให้การรักษาป่าชุมชนล้มเหลวโดยสิ้นเชิงคือจิตสำนึกในการรักษาป่า จะเห็นได้ว่าเมื่อเริ่มต้นในการรักษานั้นเกิดจากการต่อสู้กับกลุ่มทุนภายนอกชุมชน โดยเบื้องลึกของการต่อสู้นั้นก็กลับมีความซับซ้อนที่ไม่อาจคาดเดาได้ว่าหลังจากการต่อสู้แล้วความต้องการแท้จริงคืออะไร? เนื่องจากการรวมตัวกันสู้กับกลุ่มทุนภายนอกเมื่อเริ่มต้นเป็นลักษณะของความเป็นทีม ทีมที่ดีคือทีมที่มี Spirit ซึ่งทำให้เกิดประชามและประชามที่คั่นเป็นประชามที่มีจิตวิญญาณ จิตวิญญาณเกิดขึ้นด้วยการ มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และการปฏิสัมพันธ์นั้นเมื่อเกิดขึ้นทำให้แต่ละคนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทำให้บางคนต้องกลับไปไตร่ตรองไปเปลี่ยนพฤติกรรมตนเอง(ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, 2543, หน้า 51) หากการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตามทฤษฎีซับซ้อน(Complexity Theory)นี้เป็นไปในทางที่ดีก็เป็นพฤติกรรมที่น่าขบถย่อง แต่ความซับซ้อนในกระบวนการคิดของชุมชนที่ศึกษารั้งนี้เป็นไปในทางตรงกันข้าม ทำให้เมื่อถึงจุดหนึ่งหลังการต่อสู้ซึ่งใช้เวลาไม่นานนักพฤติกรรมก็เปลี่ยนไปจากสร้างสรรค์กลับเป็นทำลายและทำให้ผู้ที่ยึดมั่นในอุดมการณ์ไม่อาจอยู่ร่วมในสังคมอย่างเป็นปกติสุขได้ ดังนั้นจิตสำนึกในการรักษาป่าจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุด มีความเข้มข้นและลึกซึ้งยิ่งกว่าเนื่องจากครอบคลุมถึงอุดมการณ์ ความเชื่อและการพิทักษ์สิทธิชุมชนและสิทธิทางธรรมชาติในทางเป็นมนุษย์ มิให้ถูกก้าวล่วงรุกรานจากบุคคลภายนอก ซึ่งจิตสำนึกในการรักษาป่าอาจเกิดจากเงื่อนไขปัจจัยต่าง ๆ มากมายเช่น เกิดจากประเพณีความเชื่อและการผลิตซ้ำของอุดมการณ์สืบทอดกันมา เกิดจากความจำเป็นในการป้องกันและรักษาคุณภาพของระบบนิเวศชุมชน ค่อด้านการรุกรานจากภายนอก เช่น สัมปทานไม้โครงการของรัฐ ธุรกิจเอกชน การแย่งชิงทรัพยากรกับชุมชนใกล้เคียง เกิดจากภัยแล้ง เป็นต้น (เสนห์ จามริก,อ้างแล้ว,หน้า 178-181)

ในส่วนของชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในการดำเนินงานด้านป่าชุมชนซึ่งใช้เป็นแม่แบบในการวิจัยครั้งนี้คือ ชุมชนทุ่งยาว หมู่ที่ 7 ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยปัจจัยที่ทำให้การดำเนินงานด้านป่าชุมชนประสบผลสำเร็จมาจาก บทเรียนของความแห้งแล้งที่ได้รับจนต้องอพยพโยกย้ายจากถิ่นเดิม คุณลักษณะของผู้นำ จิตสำนึกที่เกิดจากการสืบทอดอุดมการณ์ ความเชื่อถือในอำนาจเหนือธรรมชาติ การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากป่า และความร่วมมือที่ได้รับจากภาครัฐและองค์กรต่างๆ ภายนอกชุมชน สิ่งเหล่านี้เมื่อมีการปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาเป็นรุ่นๆ โดยไม่ขาดตอน ในที่สุดก็ตกผลึกและฝังลึกอยู่ในจิตสำนึกของชาวบ้านและปรับเปลี่ยนเป็นศักดิ์ศรี

ของหมู่บ้านโดยเฉพาะในด้านทรัพยากรป่าไม้ที่ถือว่าเป็นจุดเด่นของชุมชน ย่อมไม่มีใครมาทำให้เจตนารมณ์ของชาวบ้านเปลี่ยนไปและเกิดความยั่งยืนในที่สุด

สำหรับพื้นที่วิจัยคือบ้านหนองผึ่ง หมู่ 11 ตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ทีมวิจัยได้เริ่มจากการสังเคราะห์บทเรียนที่ได้รับจากชุมชนอื่นที่เป็นพื้นที่ศึกษาสำหรับดอคบทเรียนแล้วนำมาปรับใช้กับพื้นที่วิจัย โดยการเริ่มที่กลุ่มผู้นำชุมชนเนื่องจากพบว่ามีความต้องการดำเนินงานในเรื่องป่าชุมชนอยู่แล้วแต่ยังหาจุดเริ่มต้นไม่ได้ เมื่อได้แลกเปลี่ยนกับทีมวิจัยแล้วก็สามารถ ปรับแนวคิดให้ตรงกันและร่วมหาแนวทางปฏิบัติสำหรับชุมชนต่อไป ซึ่งจุดเริ่มต้นที่เกิดจากกลุ่มผู้นำชุมชนนั้นก็เหมือนสภาพของสังคมในชนบทส่วนใหญ่ของประเทศไทยที่แนวคิดในการพัฒนามักจะเริ่มที่ผู้นำ และมักเป็นกลุ่มของผู้ที่ยอมรับความเปลี่ยนแปลง สอดคล้องกับผลการวิจัยที่ Lionberger & Gwin อ้างในวิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์(อ้างแล้ว,หน้า55-60) สรุปไว้ว่า ในกระบวนการยอมรับนั้นจะเชื่อมสัมพันธ์กับการสื่อสาร ตั้งแต่ขั้นต้นตัวรับรู้ สนใจ ประเมินผล ทดลอง และยอมรับในที่สุด ดังที่แสดงความสัมพันธ์ในแผนผังด้านล่างนี้

ขั้นตอนของกระบวนการยอมรับ

ต้นตัวรับรู้ → สนใจ → ประเมินผล → ทดลอง → ยอมรับ

หน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ

ให้ข่าวสาร → จูงใจ → ช่วยในการตัดสินใจ → ให้เกิดการใช้นวัตกรรม → สร้างความมั่นใจ

นอกจากนี้ Rogers and Shoemaker, 1971 ยังได้แบ่งกลุ่มบุคคลที่ยอมรับ ได้เป็น 5 กลุ่มคือ

Innovator จะมีลักษณะเด่นคือ ความกล้าเสี่ยง(Venturesome) กล้าได้กล้าเสียชอบทดลองของใหม่ ลักษณะนี้ทำให้ความสามารถในการขยายแนวคิดวงสัมพันธ์จากเพื่อนฝูงในท้องถิ่นไปสู่ความสัมพันธ์กับบุคคลต่างถิ่น ทำให้มีโลกทัศน์ที่กว้างขวาง คนกลุ่มนี้จะมีความรู้ดี สามารถเข้าใจและใช้นวัตกรรมที่มีความยุ่งยากได้ และมักมีฐานะความเป็นอยู่ดี พร้อมทั้งจะเสี่ยงและอยู่ได้สบาย หากนวัตกรรมที่ตนเองยอมรับไม่ประสบผลสำเร็จ หรือที่เรียกคนกลุ่มนี้ว่าพวกหัวไวใจสู้ โดยทั่วไปจะมีประมาณร้อยละ 2.5

Early Adopter กลุ่มนี้จะมีลักษณะเด่นโดยเป็นที่ยอมรับนับถือของบุคคลในท้องถิ่น เป็นที่ยอมรับว่ามีความสุขุมรอบคอบและประสบผลสำเร็จในการใช้นวัตกรรม ซึ่งจะมีมากกว่ากลุ่มแรก โดยมีประมาณร้อยละ 13.5 หรือเรียกว่ากลุ่มรอกู้ที่ท่า

Early Majority คนกลุ่มนี้จะยอมรับความคิดใหม่ๆ ก่อนสมาชิกทั่วไปของสังคม เป็นกลุ่มที่ชอบติดต่อกับเพื่อนฝูง แต่ไม่ค่อยได้เป็นผู้นำ แต่เป็นตัวเชื่อมที่ดี จะมีประมาณร้อยละ 34 หรือเรียกว่ากลุ่มเบ้งตาลงเล

Late Majority กลุ่มนี้จะมีประมาณร้อยละ 34 จะยอมรับแนวคิดใหม่ ๆ หลังคนอื่นในสังคม เพราะต้องดูให้แน่ใจจนไม่เกิดความผิดพลาดแล้วถึงจะยอมรับเพราะเป็นคนชอบสงสัย หวาดระแวง หรือที่เรียกว่า กลุ่มหั่นเหหัวคือ

Laggard คนกลุ่มนี้นักเป็นพวกอนุรักษนิยมคือไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ทั้งสิ้น จะมีอยู่ประมาณร้อยละ 16 หรือที่เรียกว่าพวกงอมือจับเจ้าไม่เอาไหนเลย

สำหรับในพื้นที่วิจัยเมื่อเริ่มแรกเข้าไปทำความคุ้นเคยกับกลุ่มผู้นำชุมชนทำให้รู้ว่ามีคุณลักษณะที่สามารถสร้างให้เป็นนักวิจัยพื้นที่ได้หากมีการเรียนรู้อย่างเป็นระบบและทีมวิจัยหลักต้องการสร้างให้เป็นผู้เชื่อมประสานระหว่างทีมวิจัยกับชาวบ้านในพื้นที่ทั้งหมด ดังนั้นเมื่อสามารถทำความเข้าใจและปรับแนวคิดให้ตรงกันได้แล้วก็สามารถดำเนินกิจกรรมไปตามแผนปฏิบัติการที่วางไว้ และเริ่มชักนำให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในที่สุด

การดำเนินงานวิจัยครั้งนี้สามารถพิสูจน์ได้ว่า หากจะมีกิจกรรมด้านป่าชุมชนโดยให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินงานทั้งหมดแล้วกิจกรรมด้านป่าชุมชนก็จะบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีกระบวนการดังนี้

1.การเตรียมชุมชน หมายถึง การเตรียมความพร้อมของชุมชนที่เป็นเป้าหมายในการวิจัยให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยทั้งหมดตั้งแต่กระบวนการคิด วางแผน ปฏิบัติ และประเมินผล ในการเตรียมความพร้อมของชุมชนสำหรับการวิจัยครั้งนี้เป็นการแสวงหากลุ่มนักวิจัยพื้นที่ซึ่งได้พบกับกลุ่มผู้นำชุมชนซึ่งมีแนวคิดในเรื่องป่าชุมชนอยู่แล้วจึงทำให้การขับเคลื่อนเป็นไปค่อนข้างสะดวก นอกจากนี้ยังได้ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนทั้งจากเอกสารราชการ และการพบปะ พูดคุยกับชาวบ้านเพื่อสร้างความคุ้นเคย รวมไปถึงการสำรวจข้อมูลทางกายภาพของชุมชนเพื่อเปรียบเทียบสภาพทางภูมิศาสตร์ให้สอดคล้องกับชุมชนที่ทีมวิจัยได้ถอดบทเรียนสำหรับนำมาปรับใช้กับพื้นที่เป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้

2.การเตรียมบุคลากร สำหรับการวิจัยครั้งนี้ทีมวิจัยได้เน้นเกี่ยวกับนักวิจัยพื้นที่ซึ่งต้องการให้เป็นผู้ที่เชื่อมประสานระหว่างทีมวิจัยกับชาวบ้าน ชาวบ้านกับองค์กรต่างๆภายนอกชุมชน ซึ่งได้ผลสรุปจากการถอดบทเรียนด้านป่าชุมชนที่ประสบผลสำเร็จซึ่งพบว่าหากต้องการให้การดำเนินงานต่างๆของชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์และสามารถขับเคลื่อนได้อย่างมั่นคง ต้องมีการประสานงานกับองค์กรต่าง ๆ ภายนอกชุมชนเพื่อให้มีส่วนร่วมสนับสนุนและส่งเสริมในสิ่งที่ชุมชนสามารถประสานงานขอความร่วมมือได้โดยที่ไม่ขัดต่อระเบียบกฎหมายหรือเกินขีดความสามารถขององค์กรนั้น ๆ สำหรับทีมวิจัยหลักได้มีการสรุปบทเรียนร่วมกันตลอดระยะเวลาในการวิจัย

3.การจัดเวทีชุมชนสำหรับแลกเปลี่ยน ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(PAR) ในครั้งนี้ เพราะนอกจากจะได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างทีมวิจัยหลัก นักวิจัยพื้นที่ และชาวบ้านแล้ว ยังเป็นการพัฒนาองค์ความรู้สำหรับชาวบ้านที่จะได้รับจากเวที ซึ่งเป็นการจุดประกายให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในกระบวนการคิดและการวางแผนอย่างเป็นระบบ

4.การร่วมดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ(Action plan) ที่เกิดจากเวทีชุมชนและตามแผนปฏิบัติการที่กำหนดไว้จากการสังเคราะห์บทเรียน ซึ่งทำให้การดำเนินงานวิจัยเป็นไปตามขั้นตอนที่กำหนดและสามารถประเมินผลได้โดยตลอด

5.การสรุปผลการดำเนินงาน โดยร่วมกับชาวบ้านประเมินผลในสิ่งที่ได้ร่วมกันปฏิบัติมา ตั้งแต่เริ่มต้นเพื่อหาจุดบกพร่องและสิ่งที่ควรที่จะเพิ่มเติมเข้ามาในกระบวนการวิจัย ซึ่งการสรุปผลการดำเนินงานนี้สามารถดำเนินการได้โดยตลอดที่มีกิจกรรมต่างๆเกิดขึ้นทำให้มีสิ่งที่น่าสนใจ ความคาดหวังจากผลการวิจัยเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ของชาวบ้านเอง เช่นการริเริ่มแนวคิดเรื่องเครือข่ายป่าชุมชน การสืบทอดอุดมการณ์รักษาป่าสำหรับเยาวชน เป็นต้น

ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมครั้งนี้พบว่าหากมีการดำเนินงานในลักษณะของการประสานงานให้หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมกับชาวบ้านในลักษณะของบูรณาการแล้ว การดำเนินต่างๆน่าจะบรรลุวัตถุประสงค์โดยชาวบ้านสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองในการขอความร่วมมือประสานร่วมกับหน่วยงานต่างๆ โดยผ่านมติที่ประชุมของชาวบ้าน ซึ่งจะทำให้การขับเคลื่อนด้านพัฒนาต่างๆ ภายในชุมชนเป็นไปอย่างลื่นไหลและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการดำเนินงานวิจัยที่ได้และการประมวลความคิดเห็นของชาวบ้านในพื้นที่วิจัยรวมไปถึงพื้นที่เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการวิจัยครั้งนี้ พบว่ามีข้อเสนอแนะหลายประการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน โดยขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละชุมชน ซึ่งอาจแยกแยะออกเป็นประเด็นหลักๆ ได้ดังนี้

1.ในส่วนของภาครัฐควรแสดงแนวเขตของพื้นที่ป่าไม้ในแต่ละชุมชนให้ชัดเจน โดยให้ชาวบ้านแต่ละชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการชี้แนวขอบเขตป่าไม้ เพื่อขจัดปัญหาความไม่รู้แนวเขตป่าไม้ที่ปรากฏในปัจจุบันนี้ เนื่องจากแนวเขตไม่มีความชัดเจนและไม่มีสิ่งใดมาแสดงว่าเป็นพื้นที่ป่าไม้ ทำให้ชาวบ้านอ้างได้ว่าไม่รู้แนวเขตป่า ซึ่งเป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้น แม้แต่เจ้าหน้าที่ภาครัฐเองก็ยังมีปัญหาอยู่เหมือนกันเพราะต้องใช้อุปกรณ์ที่ทันสมัยเช่นเครื่องมือวัดพิกัด (GPS) มาตรวจสอบกับแผนที่แทบทุกครั้งที่เกิดปัญหาขึ้น ทำให้ชาวบ้านสามารถอ้างได้และรุกกล้าเข้าไปในพื้นที่ป่าอยู่ตลอดเวลา

การให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการชี้แนวเขตป่า จะช่วยลดปัญหาการขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับรัฐ และสร้างกฎกติกาทางสังคมขึ้นมาโดยชาวบ้านในชุมชนนั่นเอง เมื่อได้รับทราบ

แนวเขตป่าไม้ที่ชัดเจนร่วมกันแล้ว ความร่วมมือในการรักษาทรัพยากรป่าไม้ก็จะเกิดขึ้นโดยกลไก บังคับทางสังคมของแต่ละชุมชน

2. ภาครัฐซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ต้องดำเนินการตามอำนาจหน้าที่อย่างเที่ยงธรรม ไม่มีการแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบจากทรัพยากรป่าไม้โดยเฉพาะ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ ซึ่งชาวบ้านกำลังปรับปรุงวิธีการในการเข้าร่วมกับภาครัฐเพื่อช่วยกันดูแลรักษา ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ของแต่ละชุมชน เพราะหากมีการพบว่าเจ้าหน้าที่เข้ามามีส่วนในการแสวงหาผลประโยชน์จากพื้นที่ป่าไม้ จะทำให้ชาวบ้านไม่เชื่อถือ และอาจนำไปสู่การบุกรุกทำลายที่ คาดไม่ถึงได้ในอนาคต

3. ภาครัฐ ต้องรีบทำความเข้าใจกับประชาชนในเรื่องเกี่ยวกับป่าไม้อย่างเร่งด่วน เนื่องจากชาวบ้านมองว่าเจ้าหน้าที่ห่างเหินประชาชน ในขณะที่ประชาชนมีความต้องการทราบเรื่องเกี่ยวกับ ทรัพยากรป่าไม้เพื่อจะได้ปรับวิธีการดำเนินงานให้เข้ากับภาครัฐ แต่เจ้าหน้าที่รัฐส่วนใหญ่ที่มี หน้าที่เกี่ยวข้องกันห่างเหินประชาชน ดังนั้นจึงต้องปรับวิธีการดำเนินงานในด้านการป้องกันรักษา ป่าเสียใหม่ โดยปรับเปลี่ยนจากสภาพนักรบผู้หาหาญ ให้เป็นนักส่งเสริมที่มีความเข้าใจ เห็นใจ และมีความเอื้ออาทรต่อประชาชนอย่างจริงใจ

4. ภาครัฐ ต้องหันมาให้ความสนใจกับเยาวชน เพื่อสืบทอดอุดมการณ์ในการรักษาป่าไปสู่ เยาวชน เนื่องจากชาวบ้านได้มองเห็นว่าการรักษาให้ยั่งยืนนั้นต้องมีการสืบทอดด้านจิตสำนึกซึ่ง ต้องใช้เวลาและความพยายามเป็นอย่างสูง ถึงแม้ว่าในรุ่นของผู้ใหญ่ในปัจจุบันจะมีการเริ่มต้นใน ลักษณะของ “ไม้แกัดดึกขาก” แล้วแต่หากไม่มีการสืบทอดต่อไปยังรุ่นลูกหลาน ซึ่งอนาคตความ ห่วงไกลจากทรัพยากรป่าไม้ก็จะยิ่งเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากปัจจัยหลายประการโดยเฉพาะด้านอาชีพ ซึ่งจะต้องทิ้งไร่ นา เข้าไปสู่ระบบอุตสาหกรรมมากขึ้น ดังนั้นความห่วงหาในทรัพยากรป่าไม้ก็จะ ลดน้อยลงไปด้วย จึงเกิดแนวคิดในระดับชุมชนขึ้นว่าหากต้องการให้มีการรักษาป่าอย่างยั่งยืนก็ ควรเน้นการถ่ายทอดด้านจิตสำนึกไปสู่เยาวชนอย่างเร่งด่วน

5. ควรปรับปรุงกลยุทธด้านป่าชุมชนที่ดำเนินการ โดยภาครัฐให้เหมาะสมกับบริบทของ พื้นที่ ไม่ควรกำหนดเป็นรูปแบบเดียวกันทั่วประเทศ และควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมใน กิจกรรมด้านป่าชุมชนทุกขั้นตอน ตั้งแต่กระบวนการคิด การวางแผน การตัดสินใจ การปฏิบัติ การ ใช้ประโยชน์และการประเมินผล และควรเสริมสร้างเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติให้มีศักยภาพในด้าน มวลชนอย่างเร่งด่วนโดยมีการประเมินผลบุคคลอย่างเป็นระบบ ส่วนเจ้าหน้าที่ภาคสนามที่ไม่ สามารถปรับปรุงตนเองในการปฏิบัติงานร่วมกับมวลชนได้อย่างมีประสิทธิภาพก็ไม่สมควรให้เข้า ไปปฏิบัติงานในภาคสนาม เพราะจะเกิดผลเสียมากกว่าและเป็นปัญหาที่สร้างความยุ่งยากให้ เจ้าหน้าที่ซึ่งมีความตั้งใจจริงและอุทิศตนในการดำเนินงานด้านมวลชน ซึ่งมักเป็นปัญหามิ ภาพลักษณ์เชิงลบในสายตาของชาวบ้าน และควรเน้นในเรื่องของเครือข่ายให้มีความชัดเจนและ

เป็นรูปธรรม ไม่ควรรีบเร่งดำเนินงานเพื่อให้เสร็จเพียงอย่างเดียว แต่ต้องดำเนินงานในเชิงลึกเพื่อให้ได้ผลที่แน่นอนและยั่งยืน

6.ควรพิจารณาในเรื่องพระราชบัญญัติป่าชุมชน โดยให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกระบวนการให้มากที่สุดและต้องเป็นไปอย่างรอบคอบซึ่งทีมวิจัยเห็นด้วยกับผลการวิจัยของเจมส์ คี ปิ่นทอง (อ้างแล้ว) ที่ระบุว่า การประกาศให้พื้นที่ใดเป็นป่าชุมชนตามกฎหมายควรคำนึงถึงหลักการ 4 ประการคือ

ก.หลักการมีส่วนร่วมของชุมชน ในรูปของอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบขององค์กรท้องถิ่น ที่จะควบคุม ดูแลรักษา และจัดระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่า

ข.หลักการมีกรรมสิทธิ์ร่วมกันของชุมชน ในอันที่จะได้ประโยชน์จากป่า และป้องกันการซื้อขายที่ป่า ซึ่งอาจจะถูกนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นที่ไม่ให้ประโยชน์แก่ชุมชน

ค.หลักการอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพ เพราะเกิดจากสำนึกร่วมกันของชุมชน ทำให้ได้ประโยชน์จากภูมิปัญญาและแรงงานของชาวบ้าน ซึ่งมีผลต่อการอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่น การจัดการใช้ที่ดินอย่างเหมาะสมกับสภาพของระบบนิเวศท้องถิ่นและประหยัดค่าใช้จ่ายในการอนุรักษ์

ง.หลักการพัฒนาท้องถิ่น ที่เปิดโอกาสให้ชุมชนสามารถพัฒนาทรัพยากรของตนเองให้เกิดประโยชน์สูงสุดในระยะยาว โดยการช่วยเหลือด้านทุนและด้านเทคนิคจากรัฐ ซึ่งจะส่งเสริมให้ชุมชนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ดีขึ้น

ซึ่งหลักการที่กล่าวมานี้จะกระตุ้นให้ชุมชนทั้งที่รักษาป่าอยู่แล้วและยังไม่ได้รักษาเกิดจิตสำนึกที่จะอนุรักษ์ป่ามากขึ้น เพราะป่าชุมชนจะช่วยเป็นฐานทรัพยากรที่ส่งเสริมความเป็นชุมชนพัฒนาภูมิปัญญาและอำนาจสิทธิประโยชน์ต่างๆ ที่จะช่วยในการพัฒนาชุมชนได้ดีขึ้น เมื่อชุมชนมีสำนึกในการรักษาป่าของตนเองมากขึ้น ก็จะช่วยไม่ให้คนบ้านอื่นมาบุกรุก เพราะผลการวิจัยจากกรณีนี้พบว่าเมื่อชุมชนจะรักษาป่าของตนเอง แต่ถูกบุกรุกพื้นที่ป่าจากหมู่บ้านอื่นที่ยังไม่มีองค์กรและกฎเกณฑ์ในการควบคุม ในขณะที่ชาวบ้านในพื้นที่วิจัยก็ถูกกล่าวหาว่ารักษาป่าบ้านตนเอง แต่ไปบุกรุกป่าบ้านอื่นเช่นกัน

7.ควรมีการดำเนินการวิจัยต่อยอดจากโครงการนี้เพื่อขยายผลไปในระดับตำบล อำเภอและจังหวัดต่อไปแต่ต้องอยู่ภายใต้บริบทที่ใกล้เคียงกัน

8.ควรมีการนำผลที่ได้จากงานวิจัยครั้งนี้เสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ทราบเพื่อพิจารณาปรับทิศทางในการดำเนินงานให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติต่อไป.

บรรณานุกรม

- กนกศักดิ์ แก้วเทพ. บทวิเคราะห์สหพันธ์ชาวไร่ชาวนาแห่งประเทศไทย: เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยชาวนาสหทัยใหม่. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- กัณธร ชินลาด. การเป็นผู้นำในชนบท: ศึกษากรณีตำบลก้อ อำเภอดี้ จังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา นอกระบบ, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2535.
- เกษม สิริสัมพันธ์. การสื่อสารมวลชน ความหมายและอิทธิพล. กรุงเทพฯ: กองเผยแพร่การศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ, 2512.
- แก้วสรร อติโพธิ. บทความทางวิชาการเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน: ภายใต้ออกสำคัญในการพัฒนาระบบประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537.
- โกมล แพรกทอง. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับป่าชุมชน : ในการป่าไม้ชุมชน เอกสารการสอนมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, หน่วยที่ 1. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2535.
- โกมล แพรกทอง. แนวความคิดป่าชุมชน : ในเอกสารวิชาการฝ่ายส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชน เรื่องป่าชุมชนในประเทศไทย, กรุงเทพฯ: กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ กรมป่าไม้, 2537.
- จันทนา สุทธิจารี. บทวิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์ของการจัดการป่าไม้โดยชุมชน. การค้นคว้าแบบอิสระ เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. รายงานการวิจัยเรื่อง วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า. เจิม ศักดิ์ ปิ่นทอง(บก.) กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2534.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. ป่าชุมชน ความหมายของป่าและชุมชน. สารคดีปีที่ 7, 78 สิงหาคม, 2534.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่องป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนาเล่ม 2 ป่าชุมชนภาคเหนือ: ศักยภาพขององค์กรชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชน. เสน่ห์ จามริกและยศ สันตสมบัติ(บก.) กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2536.
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. การเปลี่ยนแปลงในสังคมกับพฤติกรรมทางการเมืองของชาวนาในภาคเหนือ. วารสารสังคมศาสตร์: 7(เมษายน 2527-ตุลาคม 2528).

- ชวลิต รอบรู้. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาป่าชุมชน อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. การค้นคว้าแบบอิสระ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (เกษตรศาสตร์), มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: 2539.
- ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์. ทฤษฎีซับซ้อน(Complexity Theory). บันทึกการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง ผู้นำการเปลี่ยนแปลงกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน, โรงแรมอมิตีกรีนฮิลล์ เชียงใหม่. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)ภาคเหนือ: ฟิรพัฒน์ โกศลศักดิ์ สกฤต เรียบเรียง, 2543.
- ดุสิต เวชกิจ. การมีส่วนร่วมของประชาชนและการระดมทรัพยากรเพื่อการป่าไม้ชุมชน. เอกสาร การสอนชุดวิชาการป่าไม้ชุมชน เล่มที่ 1 หน่วยที่ 5 สาขาวิชาการส่งเสริมเกษตรและ สหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาธิราช, 2535.
- ธีรยุทธ ฉันทิกุล. การมีส่วนร่วมของผู้นำกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรในงานส่งเสริมการเกษตรใน จังหวัดเชียงใหม่. การค้นคว้าแบบอิสระ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต(เกษตรศาสตร์) สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร,มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2543.
- นำชัย และสุนิลา ทนุผล. พัฒนาชุมชน:หลักการและยุทธวิธี. ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้,เชียงใหม่: ไบร่นูปิพิมพ์.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวชย์. กลวิธี แนวทาง วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบบพัฒนา ชุมชน. ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์(บ.ก.) กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภารการพิมพ์.2527.
- บัวเรศ ประไพโยและคณะ. รายงานการศึกษาโครงการศึกษาป่าชุมชนประจำปี 2538 เรื่องการจัด การป่าชุมชนโดยองค์กรท้องถิ่น: กรณีศึกษา ป่าชุมชนบ้านโสกนกเต้า ตำบลวังม่วง อำเภอเปือยน้อย จังหวัดขอนแก่น. ในแนวทางการปฏิบัติงานโครงการพัฒนาป่าชุมชน(2),ส่วนป่าชุมชน สำนักส่งเสริมการปลูกป่า กรมป่าไม้,กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์การ ศาสนา.2538.
- ประเวศ วะสี. บันทึกการสัมมนา เรื่องการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาลิงแควด้อมของประชาชนใน ท้องถิ่น. ภาควิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2537.
- ประวัตติและผลงานของกรมป่าไม้ครบรอบ 84 ปี พ.ศ.2439-2523. 18 กันยายน 2523.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: ไทยอนุเคราะห์ ไทย.2526.
- วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์. การสื่อสารการเกษตร,มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เชียงใหม่: 2531.

- วิรัช ภริรัตนกุล. การประชาสัมพันธ์ฉบับสมบูรณ์ กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.2526.
- ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ,มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. เอกสารประกอบการฝึกอบรมด้านวนศาสตร์ชุมชน, 2541.
- เสน่ห์ จามริกและคณะ. รายงานการวิจัยเรื่องป่าชุมชนในประเทศไทย:แนวทางการพัฒนา เล่ม 1
ป่าฝนเขตร้อนกับภาพรวมของป่าชุมชนในประเทศไทย. เสน่ห์ จามริกและยศ
สันตสมบัติ(บ.ก.) กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.2536.
- สมาน งามสนิท. บทบาทและอิทธิพลของผู้นำในชุมชน. เอกสารการสอนชุดวิชา การศึกษากับ
ชีวิตและชุมชน,มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.นนทบุรี:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมมาธิราช,2523.
- สมพงษ์ เกษมสิงห์. การบริหารงานบุคคลแผนใหม่. พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช,2516
- สรรเสริญ ทองสมนึก. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน บ้านทรายทอง
อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน. การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
การจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: 2542.
- สุพัตรา สุภาพ. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 13, กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2534.
- สมศักดิ์ สุขวงศ์. หลักวนศาสตร์ชุมชนในวนศาสตร์ชุมชนสำหรับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมป่าไม้.
กรุงเทพฯ:อักษรสยามการพิมพ์,2533.
- แสวง มาละแซม. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คนของย้ายแผ่นดิน. การเคลื่อนย้ายและการตั้งถิ่นฐาน
ของชาวขอมในเมืองลำพูน(พ.ศ.2348-2445),โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย จังหวัด
เชียงใหม่, สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2540.
- สถิติการป่าไม้ของประเทศไทย ปี 2542. ส่วนศูนย์ข้อมูลกลาง สำนักสารนิเทศ กรมป่าไม้.
- อำนาจ คอวนิช. วนศาสตร์ชุมชน. กรุงเทพฯ:บริษัทลิฟวิ่งจำกัด,2528.
- อาคม เชนทองคำ. หัวเขือกัวชน. กรุงเทพฯ:สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย,2543.
- 3 ทศวรรษป่าชุมชนท่ามกลางความสับสนของสังคมไทย. หนังสือประกอบงานสัมมนาป่าชุมชน
ภาคเหนือ วันที่ 14-15 กุมภาพันธ์ 2542 ณ ป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว อ.เมือง จ.ลำพูน,
มกราคม 2542.
- Barnes, J.A. Networks and Political Process. In Local- Level Politics, Marc Swartz
(ed.), Chicago:aldine.1968.
- Boissevain, J. Friends of Friends:Network, Manipulators and Coalition, Oxford:Basil
Blackwell.1974.

- Cutlip, Scott M. , and Center ,Allen h. Effective Public Relations . 5 th_ ED. N.J.: Prentice-Hall Inc. 1978.
- Kelsey, L.D. and Hearne, C.C. Cooperative Extention Work, 3 rd ED. New York: Comstock Publishing Associates, 1963.
- Lionberger, Herbert F. And Gwin, Paul H. Communication Strategies: A Guide for Agricultural Chang Agents. Illinois: The Interstate Printers and Publishers Inc. 1982.
- Mayer, A.C. The Significance of Quasi – Groups in the Study of Complex Societies. In The Social Anthropology of Complex Societies. ASA Monograph No.4, Michael (ed.), New York Praeger.1966.
- Michell, J.C.(ed.) . Social Network Lay Consultation and Help – Seeking Behavior. Social Forces,1969.
- Roger, Everett M. and Shoemaker F. Floyd. Communication of Innovation, Urbana : University of Illinois Press, 1955.
- Stavenhagen, R. “marginality,Participation Agarian Sturcture in Latin Amarica”. In Bulleiton of the International Institute of Labour Studies. 1970.
- United Nation . Popular Participation in Decision Making for Development. New York: United Nation Publication. 1978.
- White, Alastair T. Why Community Participation. United Nations Children’Fund,1982.
- Wolfe, A.W. On Structural Comparisons of Networks. Canadian Review of Sociology and Anthropology, 1970.

ภาคผนวก

ทิศเหนือ

แผนที่ท้องถิ่น
บ้านหนองผึ้งหมู่ที่ ๖

จำนวนครัวเรือนมี

จำนวนประชากร

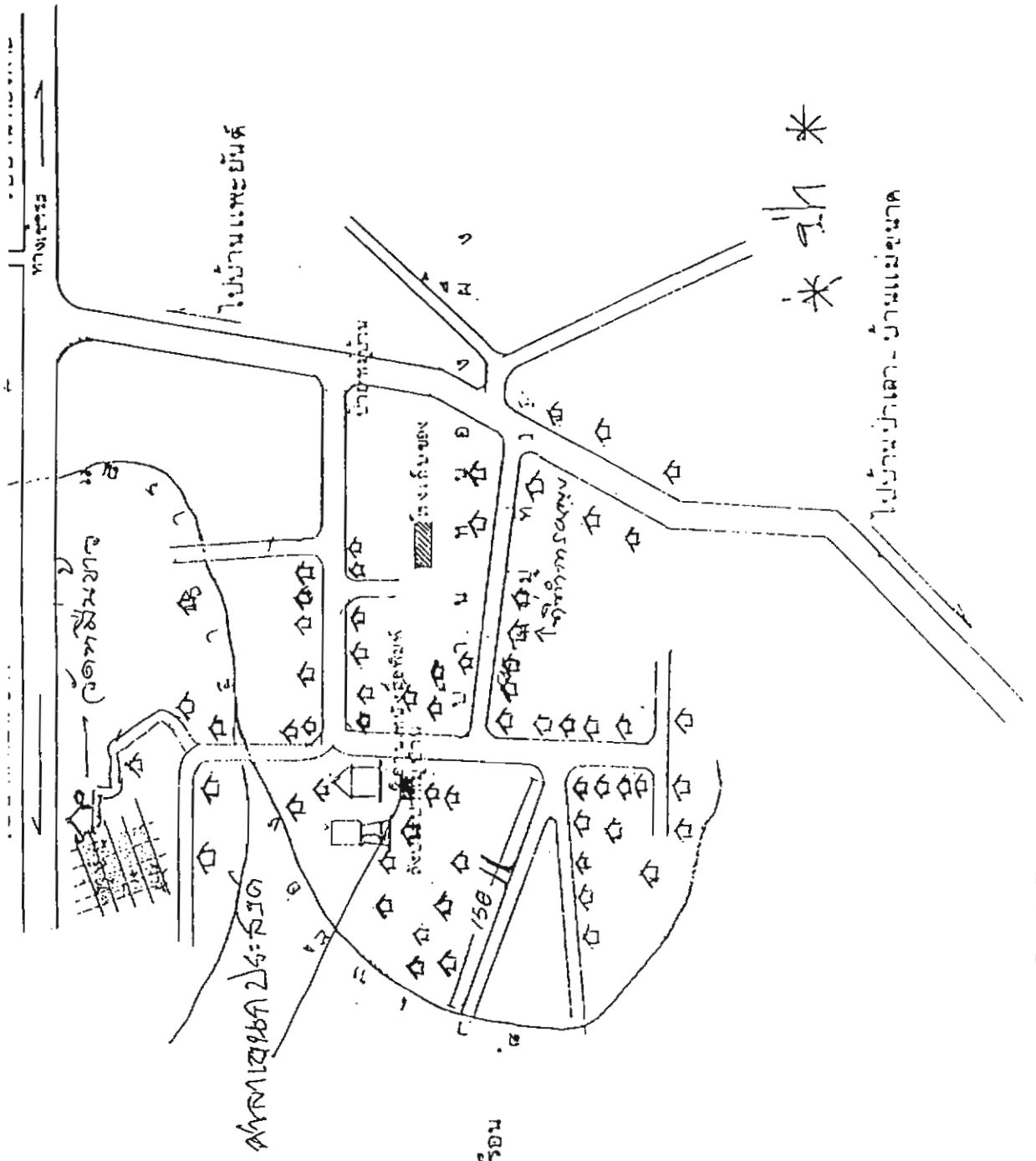
เป็นชาย

เป็นหญิง

คน

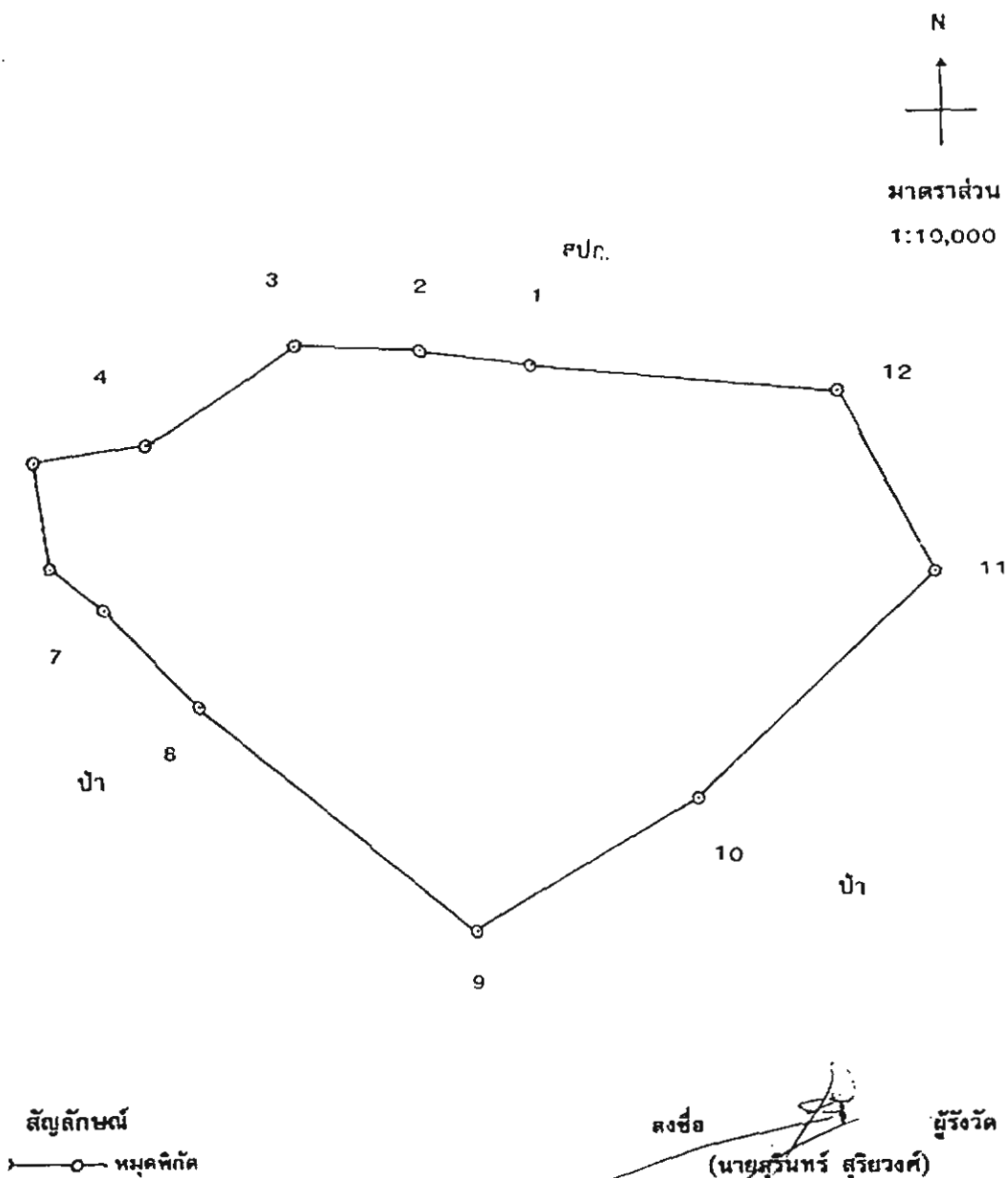
คน

คน

แผนที่แสดงแนวเขตการรังวัด
พื้นที่กรณีศึกษา ป่าบ้านหนองผึ้ง อ.แม่ทา จ.ลำพูน
เนื้อที่ 435 ไร่

แผนที่แสดงแนวเขตการรังวัด
พื้นที่กรณีศึกษา ป่าบ้านหนองผึ่ง อ.แม่ทา จ.ลำพูน
เนื้อที่ 435 ไร่

ตารางการรังวัดพื้นที่กรณีศึกษา ป่าบ้านหนองผึ่ง อ.แม่ทา จ.ลำพูน

AZIMUTH	DIST(M)	LATITUDE	DEPARTURE	CO-ORDINATE		DMD	DMD*LAT
				N	E		
274.08	168.4	12	-168	2034183	502318	-168	-2016
271.6	180.0	5	-180	2034195	502150	-516	-2580
233.56	261.0	-155	-210	2034200	501970	-906	140430
260.19	164.4	-28	-162	2034045	501760	-1278	35784
171.66	151.6	-150	22	2034017	501598	-1418	212700
125.95	98.8	-58	80	2033867	501620	-1316	76328
135.21	197.2	-140	139	2033809	501700	-1097	153580
126.56	515.4	-307	414	2033669	501839	-544	167008
58.18	390.7	206	332	2033362	502253	202	41612
44.91	467.4	331	330	2033568	502585	864	285984
331.03	297.2	260	-144	2033899	502915	1050	273000
273.04	453.6	24	-453	2034159	502771	453	10872

พื้นที่กรณีศึกษา ป่าบ้านหนองผึ่ง อ.แม่ทา จ.ลำพูน = 435-0-87.6 ไร่

รับทัก ม้านหนองผิง หมู่ที่ ๑๑

ท. ทากาส ๑. แม่ทา ๑. ลำพูน.

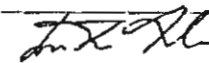
วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๓.

บันทึกฉบับนี้ทำขึ้นใช้เป็นที่หลักฐานเมื่อแสดงว่า

วันที่ (๑๕ ก.พ. ๔๓) เวลา ๑๘.๓๐ น. เจ้าน้ำทันทนน้อยมัทธมมาลา
ผู้ในหมู่บ้าน ม้านหนองผิง ๑๑: มีมารยาทมาต่อท้ายบันทึกฉบับนี้ ได้รับ-
ได้ใจจากผลเมืองจัต (ธอสวนหม่อม) ว่า มาธมมซึ่งมีเงินบันทึกไว้เพื่อซ่อมของ
หมู่บ้าน ม้านหนองผิง หมู่ที่ ๑๑ ท. ทากาส ๑. แม่ทา ๑. ลำพูน. มีพรรค
กลุ่มทำไม้ เจ้าน้ำทันทนน้อยมัทธมมาลา จึงได้เดินทางไปหาขอเงิน มาเงินนั้น
ได้จกกล่าวไว้ก่อน ๑๑: มีพรรคกลุ่มทำไม้ (ซึ่งมีลักษณะเป็นไม้ดำต้น-
สีใบ) จึงได้ทำกระดาษขอ ๑๑: ได้เงินมาให้นำไปจกกล่าว หากมีไว้ที่บ้าน
ผู้ในหมู่บ้าน ม้านหนองผิง เมื่อทำประโยชน์ของหมู่บ้านต่อไป.

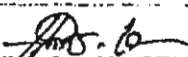
ในทักเกิดเมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๓ เวลา ๑๘.๓๐ น. มาเงินมาซ่อม
ม้านหนองผิง หมู่ที่ ๑๑ ท. ทากาส ๑. แม่ทา ๑. ลำพูน.

ในทักเกิดบัดนี้ เจ้าน้ำทันทนน้อยมัทธมมาลา เมื่อทำในสิ่งเหล่านี้-
ส่วนนี้จึงมีใจใส่ในทางนี้ต่อหน้าใจ. ส่วนในผู้กับของทุกคนนี้แลไว้ของว่า
อะไร จึงส่งมายังมือชื่อไว้เป็นที่หลักฐาน

ลงชื่อ.

(นาย พรภักดิ์ โพรสมพณ)

เจ้าน้ำทันทนน้อยมัทธมมาลา

ลงชื่อ.

(นาย สongdanthorn Homphum)

เจ้าน้ำทันทนน้อยมัทธมมาลา

ลงชื่อ.

(นาย ทน นิ่มนวล.)

(บันทึก/อ่าน) เจ้าน้ำทันทนน้อยมัทธมมาลา

ลงชื่อ.

(นาย. มัทธมา ตาขาว)

ผู้ในหมู่บ้าน หมู่ที่ ๑๑ ม้านหนองผิง.

ลงชื่อ. (นาย สongdanthorn Homphum)

ลงชื่อ. (นาย สongdanthorn Homphum)

ປະທັບກຳກອດ, ຍັກໄຂ່

เรื่อง ทักทายหรือทักทายหรือทักทายให้ประจักษ์ในใจประจักษ์ในใจ

.....

ชื่อ..... นามสกุล..... อำเภอ..... จังหวัด.....

อธิบดีกรมการปกครอง โดยกรมการปกครอง ตามความในมาตรา ๖๐ (๔) แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายที่ดิน (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๒๒.

ทั้งนี้เนื่องจาก วัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้ เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่าง

วันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๓ เวลา ๑๖.๐๐ น. ณ ห้องประชุม ๓๐๓ อาคาร ๓๐๓ ชั้น ๓๐๓

30. WATER-USE STUDY REPORT NO. 1 1967

จัดพิมพ์โดย พ. ทวีศักดิ์การพิมพ์และพิมพ์ที่ โรงพิมพ์สมหมาย ๕,๐๕๔ เล่ม

วันที่รับทราบ วันที่ออกเอกสาร เลขที่เอกสาร ๘๐ ๒๕๖๓

[illegible]

จึงขอพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำเอาเงินที่เก็บได้มาขึ้นบัญชีไว้ด้วย และให้นำเอาเงินที่เก็บได้มาขึ้นบัญชีไว้ด้วย

وَأَمَّا الْفُلُ فَأُرْسِلَتْ بِرَحْمَةٍ مِنَّا لِيُبَيِّنَ مَا بَيْنَ أَيْمَانِهِ هَذِهِ وَأَوَّلَ الْمُشْرِكِينَ

កាលបរិច្ឆេទ ០១ វិច្ឆិកា ២០០៧

ឈ្មោះ ៖ ហ៊ុន សែន ភេទ ៖ ប្រុស កាលបរិច្ឆេទ ៖ ២៩/០៩/២០០២

បាបបំផ្លាញ

ປະທັບຄຳປະຈຳຄົນທີ່: ປະທັບຄຳ

ลูกต้อง

តំបន់(បូត្រ)

បៀវត្ស

แผนที่

ทิศ

แผนที่แสดงแนวเขตของพื้นที่เกษตรกรรม

และพื้นที่ป่าไม้ในเขตอำเภอเมือง

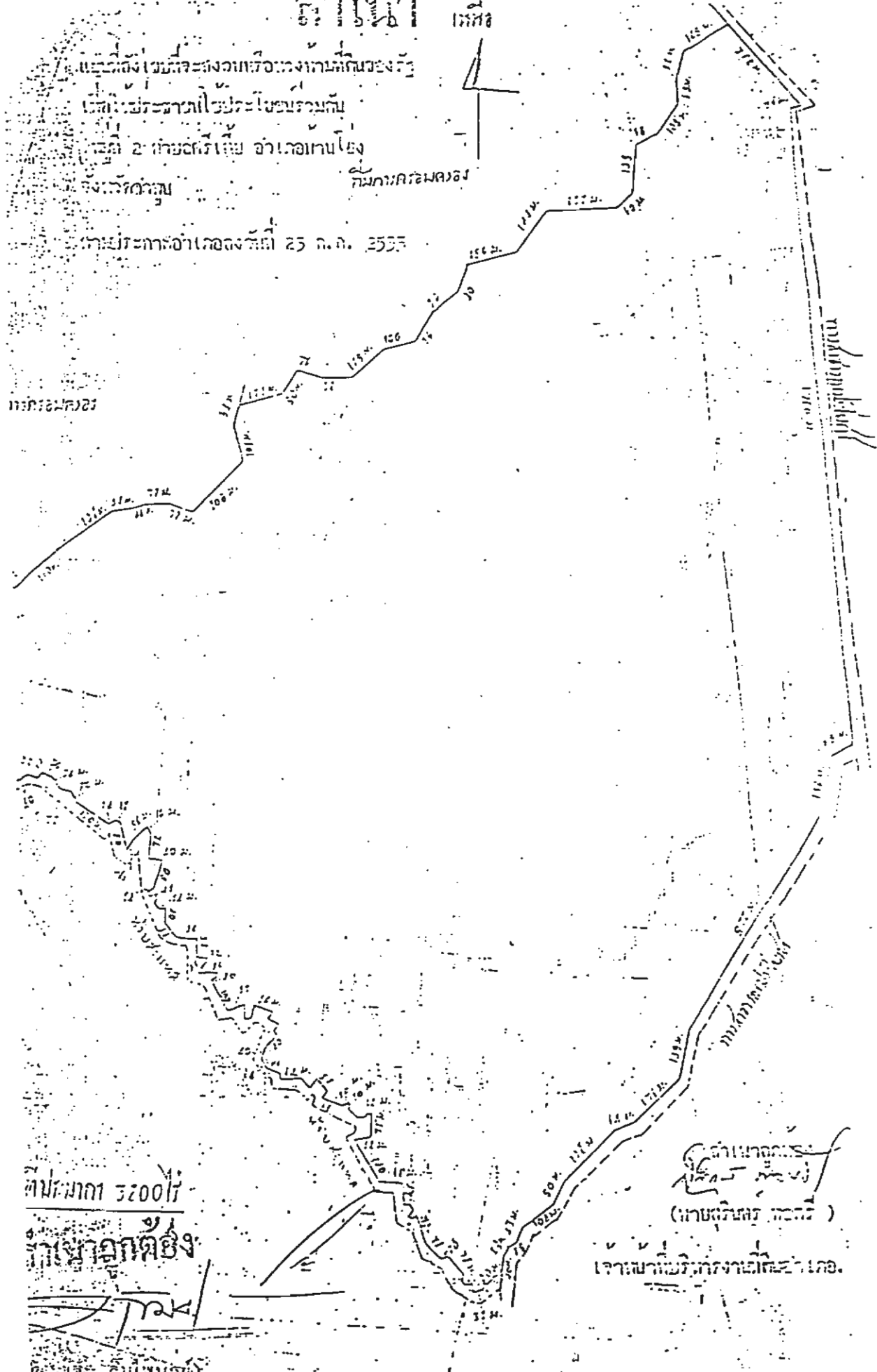
มาตรา 2 กิโลเมตร อำเภอเมือง

จังหวัด...

กรมการปกครอง

การดำเนินการอำเภอเมือง 25 ก.ค. 2555

แนวเขต...

แผนที่มาตรา 2500

อำเภอเมือง

กรมการปกครอง

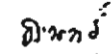
จังหวัด...

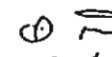
อำเภอเมือง
(เทศบาลเมืองเมือง)

การดำเนินการอำเภอเมือง 25 ก.ค. 2555

၁၁၁။ ထိုသို့ပြုစုရာ၌ အကျိုးအမြတ်

(ลงชื่อ)
(นายทอง วรธรณี)

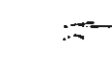
(ลงชื่อ)
(นายทอง วรธรณี)

(ลงชื่อ)
(นายทอง วรธรณี)

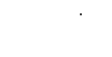
(ลงชื่อ)
(นายทอง วรธรณี)

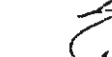
(ลงชื่อ)
(นายทอง วรธรณี)
หัวหน้าหน่วยบริหารที่ ๒ (บ้านวัง)

(ลงชื่อ)
(นายทอง วรธรณี)
ประธานกรรมการบริหาร มณฑลบุรีรัมย์

(ลงชื่อ)
(นายทอง วรธรณี)
เลขานุการ มณฑลบุรีรัมย์

(ลงชื่อ)
(นายทอง วรธรณี)
ปลัด มณฑลบุรีรัมย์

(ลงชื่อ)
(นายทอง วรธรณี)
ที่ปรึกษา มณฑลบุรีรัมย์

(ลงชื่อ)
(นายทอง วรธรณี)
ปลัด มณฑลบุรีรัมย์

(ลงชื่อ)
(นายทอง วรธรณี)
ปลัด มณฑลบุรีรัมย์

(นางทอง วรธรณี)
หัวหน้าหน่วยบริหารที่ ๒

(นางทอง วรธรณี)
(นางทอง วรธรณี)

(นางทอง วรธรณี)
(นางทอง วรธรณี)

ถ้าหากถูกต้อง

(นายทอง วรธรณี)
(นายทอง วรธรณี)

บันทึกข้อความ

ในราชการ สำนักงานป่าไม้จังหวัดลำพูน โทร. 511050 ฝ่ายป้องกันรักษาป่า

ลพ 0011/578

วันที่ 30 ธันวาคม 2540

เรื่อง รายงานบ้านสันปูเลย ตำบลศรีเตี้ย อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน บุกรุกแผ้วถางป่า ที่ป่าสาธารณะ
ของหมู่บ้าน

เรียน ผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูน

1. เรื่องเดิม

ด้วยสำนักงานป่าไม้จังหวัดลำพูน ได้รับหนังสือหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ ลพ.2 (บ้านโฮ้ง) ลพ 0011(ลพ.2)/304 ลงวันที่ 24 ธันวาคม 2540 รายงานผลการตรวจสอบข้อเท็จจริง ตามที่สำนักงาน กับการร้องเรียนทางโทรศัพท์จากภู่วังคี แจ้งว่า บริเวณป่าบ้านสันปูเลย หมู่ 2 ตำบลศรีเตี้ย อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน มักจะมีผู้ลักลอบเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า จึงได้วิงวอนสั่งการให้หน่วยฯ ไปดำเนินการตรวจสอบ - ให้จริงถึงกล่าว ซึ่งผลการตรวจสอบของหน่วยฯ สรุปได้ดังนี้

ปี 2530 - 2533 ชาวบ้านบ้านสันปูเลยส่วนหนึ่งได้ขายสิทธิครอบครองให้แก่นายทุน ออกเอกสารสิทธิ แก่ชาวบ้านส่วนใหญ่วางกับผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน (นายหมื่นลาย บุญส่ง) ได้ตัดคำแม่ให้ ทุนเข้าไปเอาที่ดินนั้นไป

ปี 2533 ผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านบ้านสันปูเลยทั้งหมดมีความเห็นพร้อมกันให้ป่าเดิมนี้ มาชุมชนหรือที่สาธารณะของหมู่บ้าน โดยอำเภอบ้านโฮ้งให้เจ้าหน้าที่สำรวจรังวัดแล้ว มีพื้นที่ประมาณ 600 ไร่ พร้อมประกาศให้ผู้มีกรรมสิทธิ์ที่ดินภายใน 60 วัน ต่อมาได้นายทุนคนหนึ่งยื่นฟ้องนายอำเภอ - โฮ้งต่อศาลว่า เอาที่ดินของตนไปเป็นที่สาธารณะ ประมาณ 400 ไร่ ผลศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์พิพากษา ายอำเภอบ้านโฮ้ง ชนะคดี ขณะนี้อยู่ระหว่างรอคำพิพากษาของศาลฎีกา

2. ข้อเท็จจริง

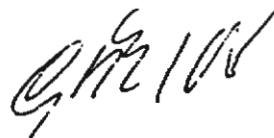
ปี 2539 - 2540 ชาวบ้านบ้านสันปูเลยกลุ่มหนึ่ง ประมาณ 10 คน ได้เคลื่อนไหวเพื่อ การเป็นผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้าน พร้อมต้องการที่ดินเพื่อปลูกกล้วยไม้ขาย หน่วยป้องกันรักษาป่าที่ - 2 (บ้านโฮ้ง) ร่วมกับผู้ใหญ่บ้านได้ติดตามความเคลื่อนไหวและเข้ายับยั้งความเคลื่อนไหวหลายครั้งแต่ไม่เป็นผล รักับเมื่อผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน (นายหมื่นลาย บุญส่ง) ยื่นใบลาออกแต่นายอำเภอบ้านโฮ้งยังไม่รับไว้เพราะเห็น ว่าเป็นคนเท็จจริง จึงทำให้กลุ่มผู้นำชาวบ้านดังกล่าวไม่พอใจ และปลุกระดมชาวบ้านบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชน

... ที่ตนเองรักษาไว้ / -

ตนเองรักษาไว้เอามาแบ่งกัน มีผู้เห็นด้วย 6๘ ถวาทรอบค้ว (ยกเว้นผู้ให้และผู้รับ -
กัน)

ต่อมาหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ สท.๒ (บ้านโง้ง) ร่วมกับนายอำเภอบ้านโง้ง และเจ้าหน้าที่
เขตปกครอง เข้าไปยับยั้งการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่าตามที่ได้รับแจ้งจากผู้ใหญ่บ้าน แต่ไม่สามารถ
จับกุมได้ เนื่องจากเป็นชาวมาเฟียประมาณ 1,000 คน จึงใช้วิธีการเจรจาขอรองให้หยุดและให้คนมา
ประมาณประมาณ 10 คน มาร่วมเจรจากัน ๕ ทว่าการอำเภอบ้านโง้ง ผลการเจรจาได้ความว่า ราษฎร -
กำลังคิดว่า ที่ดินดังกล่าวหากมีการออกหนังสือสำหรับที่ดินหลวง(นส.๑) แล้วจะทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเข้าไป
ประโยชน์ได้ และโคธอุยก็ว่า ขอให้ชาวบ้านยุติการแสวงหาที่ดินหลวงของบ้านเพื่อประโยชน์
ร่วมกันก่อน โดยให้รอคำพิพากษาของศาลฎีกา เมื่อศาลฎีกามีคำพิพากษาแล้ว ก็จะดำเนินการร่วมกัน
พัฒนาและรักษาที่ดินเพื่อสาธารณะประโยชน์ต่อไป หลังจากบันทึกตกลงกันแล้วยังมีราษฎรบางส่วน
เดิมเข้าไปบุกรุกแสวงหาป่าอีก แต่หน่วยป้องกันรักษาป่าที่ สท.๒ (บ้านโง้ง) ไม่ได้รับรู้ เนื่องจาก
ทราบว่ายังมีผู้หาตามมา กอปรกับนายอำเภอบ้านโง้ง ขอไว้วิธีทางรัฐศาสตร์ไว้แก่เรีก่อน ซึ่งในระหว่างนี้
ด้วย ได้ออกตรวจทุกวันไม่เว้นวันหยุดเสาร์ - อาทิตย์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบไว้ชั้นหนึ่งก่อน หากมีผลความคืบหน้าประการใด สำนึกงาน
ได้เรียนให้ทราบต่อไป.

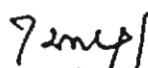
(นายอุทัย แรจจินติก)

ป่าไม้จังหวัดลำพูน

(นายวิสุต อธิสุข)

รองผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูน

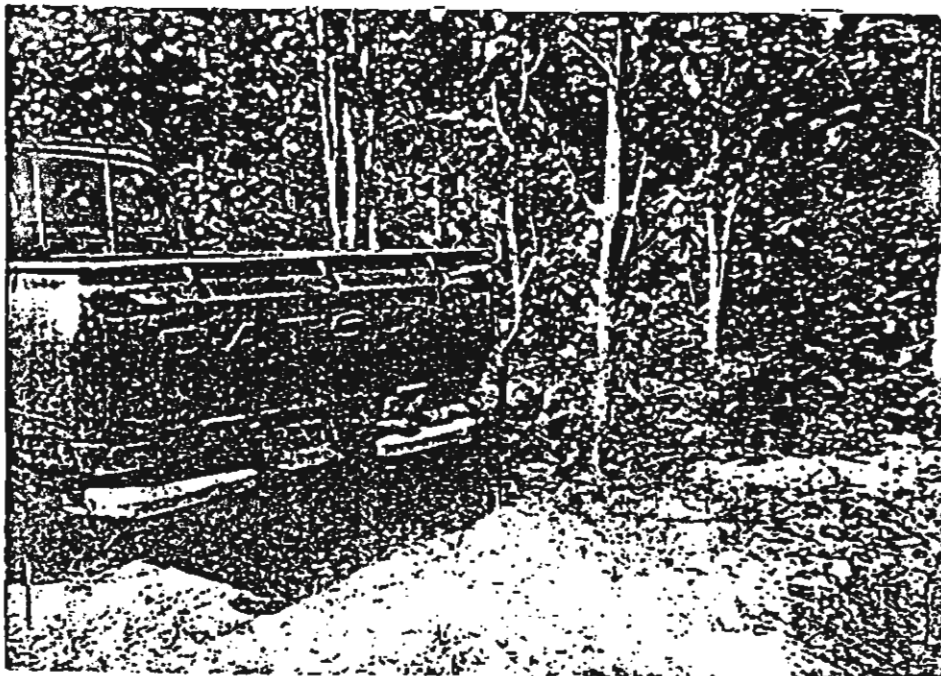

(นายชัยพร รัตนพัตตะ)

ผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูน

รถยนต์และรถจักรยานยนต์วางจำหน่ายที่รถทุกชาวบ้านเข้ามียกดู
พักไม้ในบริเวณป่าชุมชนบ้านอโศก อ.ศรีเกษ อ.บ้านโอง

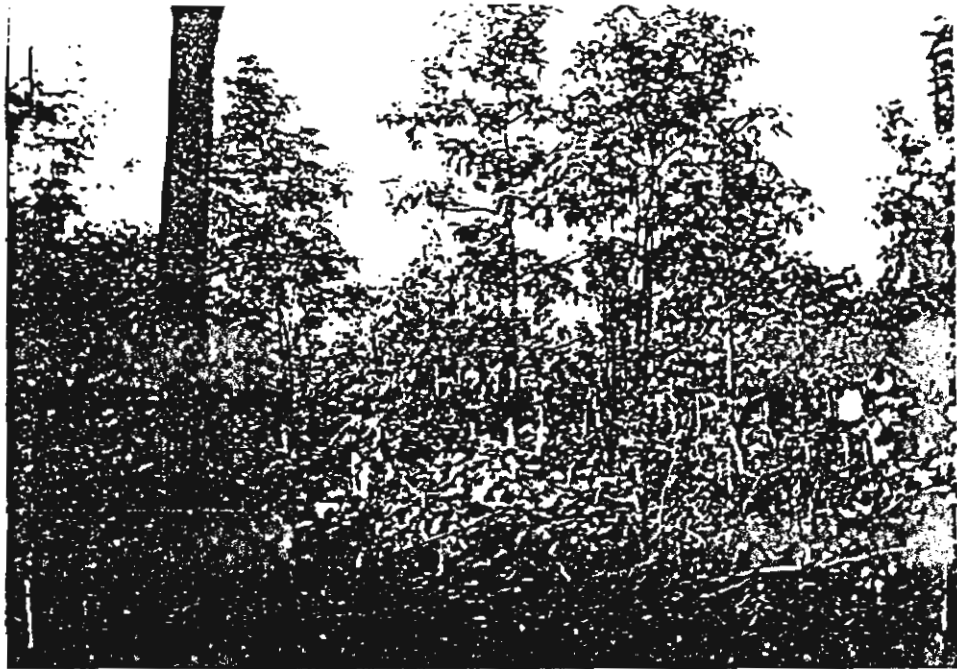
.....

รถยนต์และรถจักรยานยนต์วางซ้อนกันไว้หน้าบ้านเราไปทุกจุด
ติดไม้ไผ่บริเวณหน้าบ้านอ.นายอ. ค.ศรีไทย อ.บ้านโคง

ชาวบ้านฉางปลูกยางกำลังตัดทอนไม้ในป่าชุมชน บ้านฉางเลข
ในวันที่ 8 ธันวาคม 2540 มีจำนวน เกือบ 1,000 คน

ชาวบ้านอัญเชิญองค์ศักดิ์สิทธิ์ไม้ใหญ่ชุมชน บ้านอัญเชิญ
ในวันที่ 8 ธันวาคม 2540 มีจำนวน เกือบ 1,000 คน

.....

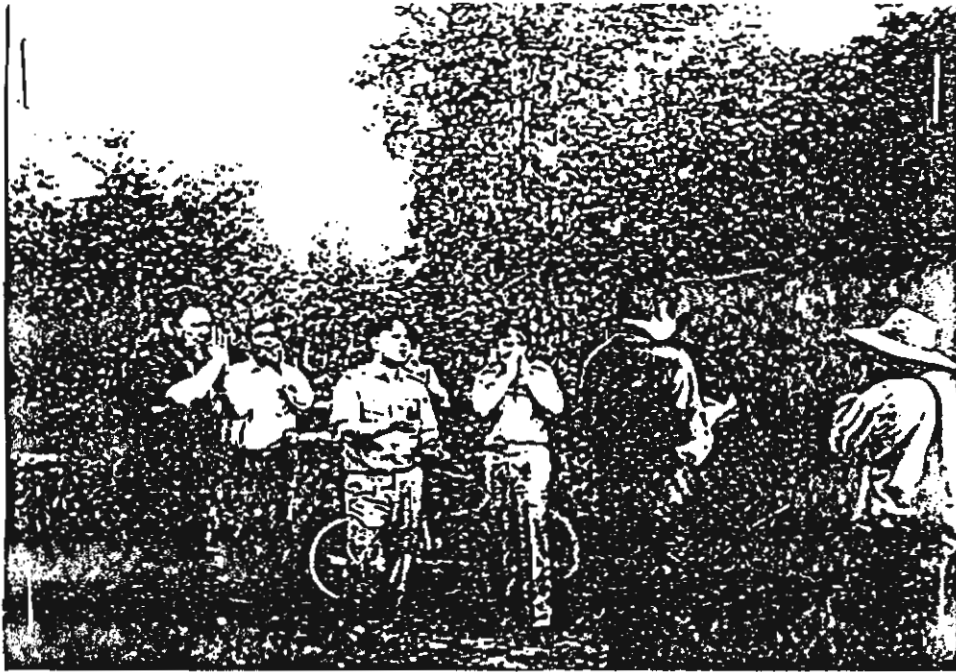
พื้นที่ป่าชุมชนบ้านสันติสุข จังหวัดสุโขทัย วันที่ 6 ธันวาคม 2540

.....

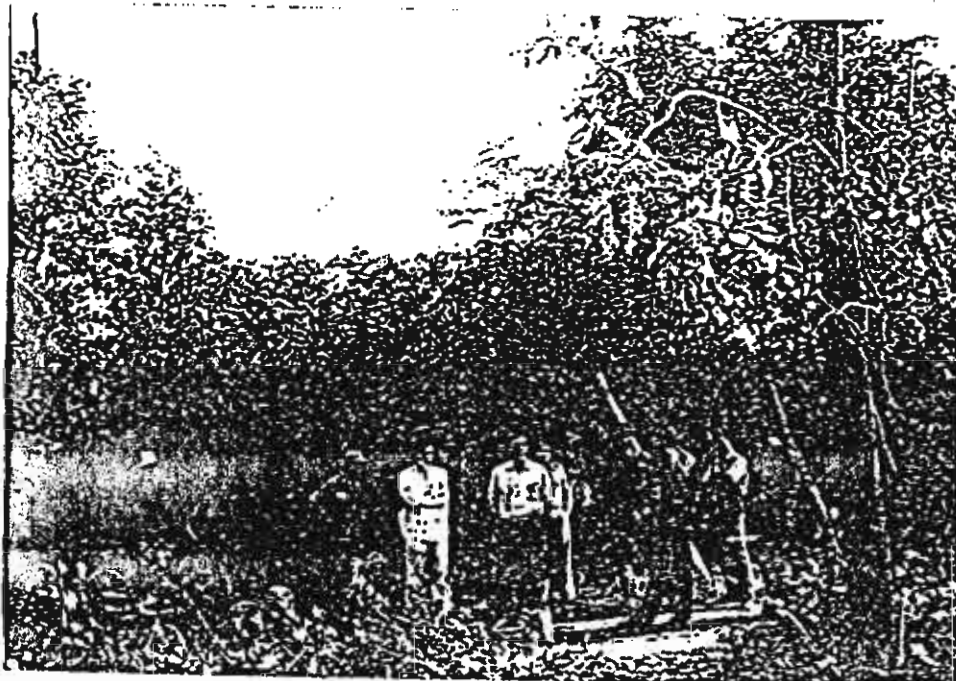
คณะเจ้าหน้าที่ประกอบทวย เจ้าหน้าที่ของหน่วยฯ ข้าราชการอำเภอ ปลัดอำเภอ
ท้องถิ่นอำเภอ เราไปตรวจสอบพื้นที่และเจรจากับแกนนำ ให้หยุดการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า

.....

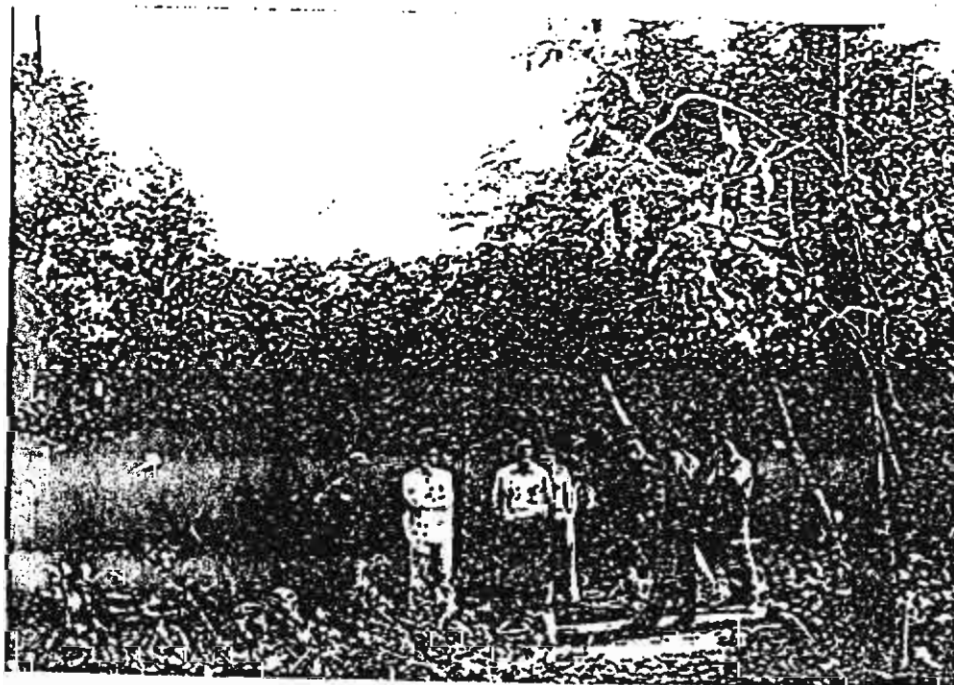
คณะเจ้าหน้าที่ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ของหน่วยงาน ป่าไม้อำเภอ บัณฑิตอำเภอ
ที่คนอำเภอ เข้าไปตรวจสอบพื้นที่และเจรจากับแกนนำ ให้การอนุรักษ์ไม้ทำลายป่า

.....

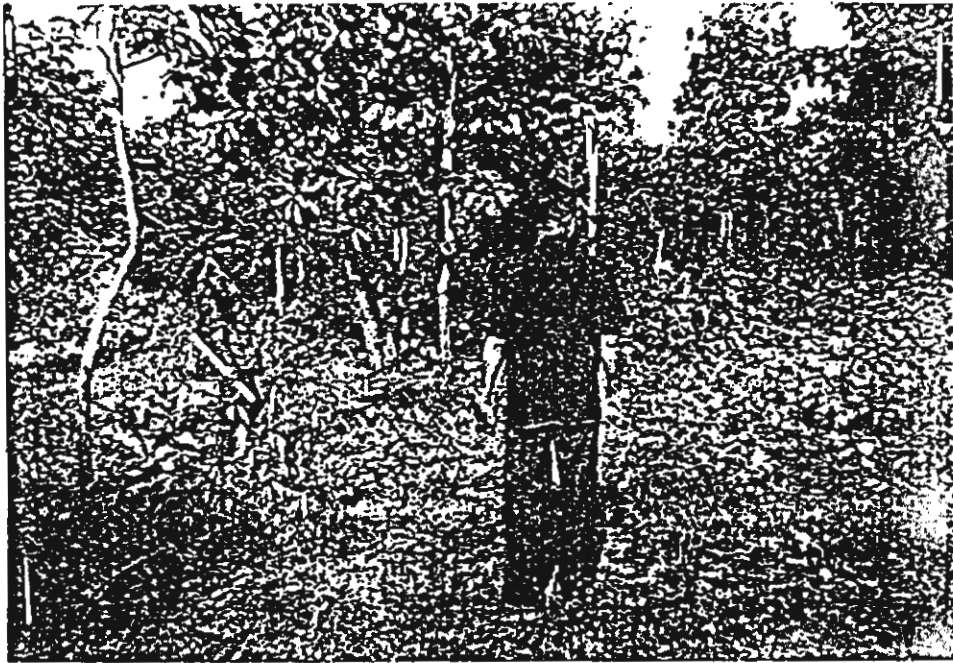
คณะเจ้าหน้าที่ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ของหน่วยงาน บ้านแม่ฮ่องสอน บัณฑิตอำเภอ
ที่คนอำเภอ เขาไปตรวจสอบพื้นที่และเจรจากับแกนนำ ให้การบูรณปฏิสังขรณ์ในลำธารน้ำ

.....

เจ้าหน้าที่หน่วยฯ ได้เข้าเก็บตัวอย่างดินปลูกโดย ดร.ศรีเพ็ญ
อ.มานโฮง จ.ลำพูน ที่ถูกขุดจาก ห้างจากวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๐

.....

เจ้าหน้าที่หน่วยฯ ได้เข้าไปสำรวจพื้นที่บ้านวังไธย ต.ศรีไทย
อ.บ้านไธย จ.ลำปาง ที่ถูกปลูก พืชจากวันที่ 2 ธันวาคม 2540

.....

